

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ЕКОНОМІЧНИЙ ЧАСОПИС
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Журнал видається з 2015 року

№ 4 (28)

Луцьк
Вежа-Друк
2021

Редакційна колегія

- Стащук О. В.**, доктор економічних наук, професор, головний редактор (Волинський національний університет імені Лесі Українки)
Слісєєва Л. В., доктор економічних наук, доцент, заступник головного редактора (Волинський національний університет імені Лесі Українки)
Ахмет Маслакчи, Dr., Asst.Prof. (Кіпрський науковий університет, Туреччина)
Бояр А.О. доктор економічних наук, професор (Волинський національний університет імені Лесі Українки).
Васілевські Мірослав Dg hab.(Суспільна вища школа підприємництва та управління, м. Лодзь, Польща).
Карлін М. І., доктор економічних наук, професор, (Волинський національний університет імені Лесі Українки).
Крикавський Є.В., доктор економічних наук, професор (Національний університет «Львівська Політехніка»
Кулинич М. Б., кандидат економічних наук, доцент, відповідальний секретар (Волинський національний університет імені Лесі Українки).
Ліпич Л. Г., доктор економічних наук, професор, (Луцький національний технічний університет)
Лободіна З. М., доктор економічних наук, професор (Західноукраїнський національний університет)
Маріуш Подзьор Dg hab. (Вища школа економіки та інновацій, м. Люблін, Польща)
Павлова О. М., доктор економічних наук, професор, (Волинський національний університет імені Лесі Українки).
Павлов К. В., доктор економічних наук, професор, (Волинський національний університет імені Лесі Українки).
Петрушенко М. М., доктор економічних наук, доцент (Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України).
Садовська І. Б., доктор економічних наук, професор, (Волинський національний університет імені Лесі Українки).
Уцклак-Єж Пауліна, Dg hab. (Гуманістично-природничий університет імені Яна Длугоша, м. Ченстохова, Польща)
Черчик Л. М., доктор економічних наук, професор (Волинський національний університет імені Лесі Українки).
Чорна Н. П., доктор економічних наук, доцент (Західноукраїнський національний університет).

Е 45 **Економічний часопис** Волинського національного університету імені Лесі Українки : журнал / уклад. Олена Володимирівна Стащук, Мирослава Богданівна Кулинич. – Луцьк : Вежа-Друк, 2021. – № 4 (28). – 106 с.

У виданні «Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки» уміщено наукові статті про сучасний стан та перспективи розвитку економіки України, їх теоретичні, методологічні й практичні аспекти. Для науковців, аспірантів, студентів, економістів і всіх, хто цікавиться питаннями розвитку економічної системи України.

The collected papers «Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University» publish scientific articles on the current state and prospects of economy development in Ukraine as well as on its theoretical, methodological and practical aspects. For researchers, graduate students, economists and all those interested in the issues of economic system development in Ukraine.

*Журнал є науковим фаховим виданням, включений до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, категорія Б (наказ Міністерства освіти і науки України 11.07.2019 № 975).
Журнал зареєстрований у міжнародній наукометричній базі даних **Index Copernicus**.*

УДК 33(062.552)

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ЕКОНОМІКА

Ліпич Любов, Ковальчук Надія, Хілуха Оксана, Кушнір Мирослава ІНСТРУМЕНТАРІЙ КОМУНІКУВАННЯ У КОМАНДІ ПРОЄКТУ	6
Бояр Андрій, Щербата Надія МЕТАМОРФОЗА СИСТЕМИ ОХОРОНИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	16

РОЗДІЛ II. ОБЛІК, АНАЛІЗ, АУДИТ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

Yuliia Serpeninova, Iryna Sadovska, Daria Novykova THE ESSENCE OF ACCOUNTING PARADOXES (СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ ОБЛІКОВИХ ПАРАДОКСІВ)	25
Жук Валерій, Гринявський Сергій, Нагірська Катерина СТРАТЕГІЧНЕ СУДЖЕННЯ БУХГАЛТЕРА	31
Цятковська Олена БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ УСТАНОВАМИ	38
Fatenok-Tkachuk Alla, Akumenko Olena, Gavrilyuk Zoryana ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT OF REGISTRATION OF OWNERSHIP RIGHT FOR INNOVATION PRODUCT (ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЄСТРАЦІЇ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОДУКТ)	48
Жураковська Ірина ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ БУХГАЛТЕРІВ В УКРАЇНІ: ЯК ПЕРЕВІРИТИ?	56

РОЗДІЛ III. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Polischuk Vadym FINANCING THE SOCIAL SERVICES OF UKRAINE AT THE PRESENT STAGE IN THE CONTEXT OF BALANCED DEVELOPMENT OF THE TERRITORIES (ФІНАНСУВАННЯ СФЕРИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ У КОНТЕКСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ)	67
--	----

Олена Стащук, Микола Потрапелюк НАУКОВІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ	75
---	----

РОЗДІЛ ІV. УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Нужна Оксана СТИЛЬ КЕРІВНИЦТВА ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ФУНКЦІЙ СПІЛКУВАННЯ У ДІЛОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ	81
Милько Інна, Денисова Тетяна МЕТОДИКА ОЦІНКИ МЕНЕДЖМЕНТУ БЕЗПЕКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	88

РОЗДІЛ V. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Лялюк Алла, Мельничук Анастасія, Сиротинська Інна ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ І ТЕНДЕНЦІЙ Ф'ЮЧЕРСНОЇ ТОРГІВЛІ НА СВІТОВОМУ БІРЖОВОМУ РИНКУ	96
Вимоги до матеріалів, що публікуються в науковому журналі «Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки»	103

CONTENT
SECTION I. ECONOMY

Lipych Lubov, Kovalchuk Nadiia, Khilukha Oksana, Kushnir Myroslava COMMUNICATION TOOLS IN THE PROJECT TEAM	6
Andrii Boiar, Shcherbata Nadiia METAMORPHOSIS OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS PROTECTION IN THE EUROPEAN UNION	16

SECTION II. ACCOUNTING, ANALYSIS, AUDITING AND TAXATION

Yuliia Serpeninova, Iryna Sadovska, Daria Novykova THE ESSENCE OF ACCOUNTING PARADOXES	25
Zhuk Valeriy, Grinyavsky Sergej, Nahirska Kateryna STRATEGIC JUDGMENT OF THE ACCOUNTANT	31
Tsiatkovska Olena ACCOUNTING IN THE MANAGEMENT OF GOVERNMENT INSTITUTIONS	38
Fatenok-Tkachuk Alla, Akymenko Olena, Gavrilyuk Zoryana ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT OF REGISTRATION OF OWNERSHIP RIGHT FOR INNOVATION PRODUCT	48
Zhurakovska Iryna PROFESSIONAL COMPETENCE OF ACCOUNTANTS IN UKRAINE: HOW TO CHECK?	56

SECTION III. FINANCE, BANKING AND INSURANCE

Polischuk Vadym FINANCING THE SOCIAL SERVICES OF UKRAINE AT THE PRESENT STAGE IN THE CONTEXT OF BALANCED DEVELOPMENT OF THE TERRITORIES	67
Olena Stashchuk, Potrapeliuk Mykola SCIENTIFIC FUNDAMENTALS OF FINANCIAL SECURITY OF HOUSEHOLDS	75

SECTION IV. MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

Oksana Nuzhna LEADERSHIP STYLE AND ITS INFLUENCE ON THE IMPLEMENTATION OF COMMUNICATION FUNCTIONS IN BUSINESS COMMUNICATION	81
Inna Mylko, Denysova Tanya METHODS OF SECURITY MANAGEMENT EVALUATION OF ENTERPRISE FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY .	88

SECTION V. ENTREPRENEURSHIP TRADE AND EXCHANGE ACTIVITIES

Lialiuk Alla, Melnychuk Anastsiya, Syrotynska Inna STUDY OF THE CURRENT STATE AND TRENDS OF FUTURE TRADING ON THE WORLD STOCK EXCHANGE MARKET	96
--	----

Requirements to the Completion of the Articles to the Collection of Journal «Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn European National University»	103
--	-----

РОЗДІЛ І. Економіка

УДК

Ліпич Любов,
доктор економічних наук, професор,
Луцький національний технічний університет,
кафедра підприємництва, торгівлі та логістики,
м. Луцьк, ORCID ID 0000-0002-9059-7271,
e-mail: lipych_liubov@lutsk-ntu.com.ua

Ковальчук Надія,
кандидат економічних наук, доцент,
Луцький національний технічний університет,
кафедра підприємництва, торгівлі та логістики,
м. Луцьк, ORCID ID 0000-0001-7621-5882,
e-mail: lipych_liubov@lutsk-ntu.com.ua

Хілуха Оксана,
кандидат економічних наук, доцент,
Львівський університет бізнесу та права,
кафедра економіки підприємства та інформаційних технологій,
м. Львів, ORCID ID 0000-0002-1228-7171,
e-mail: lipych_liubov@lutsk-ntu.com.ua

Кушнір Мирослава,
кандидат економічних наук,
Український католицький університет,
кафедра прикладної економіки та бізнесу,
м. Львів, ORCID ID 0000-0002-4441-4278,
e-mail: lipych_liubov@lutsk-ntu.com.ua

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-04-6-15>

ІНСТРУМЕНТАРІЙ КОМУНІКУВАННЯ У КОМАНДІ ПРОЄКТУ

Успішному управлінню в контексті реалізації проєктів сприяє ефективне комунікування. Встановлено, що співпраця проєктної команди ґрунтується на чіткому розподілі обов'язків та ефективній комунікації між ними. Керівник проєкту виконує комунікативну функцію, виступаючи посередником між керівництвом організації та членами команди проєкту. Доведено, що у процесі комунікацій основні елементи проходять ряд етапів: зародження ідеї, кодування і вибір каналу, перетворення ідеї в повідомлення, передача повідомлення одержувачу, декодування, зворотний зв'язок. Ідентифіковано наслідки неадекватного потоку інформації: нерозуміння повідомлення одержувачем, дублювання заходів та їх антагоністичні напрями, неправильне або запізнILE надання інформації зацікавленим сторонам проєкту. Обґрунтовано, що відсутній єдиний метод обміну інформацією. Керівник проєкту повинен адаптувати інструменти комунікування до команди проєкту з урахуванням форми, каналу та часу спілкування, створити зрозумілі правила передачі конкретних повідомлень.

Ключові слова: характеристики члена проєктної команди, комунікативна функція керівника проєкту, комп'ютерні комунікаційні системи, неадекватна інформація, методи обміну інформацією.

Липыч Любовь,
доктор экономических наук, профессор,
Луцкий национальный технический университет,
кафедра предпринимательства, торговли и логистики,
г. Луцк
Ковальчук Надежда,
кандидат экономических наук, доцент,
Луцкий национальный технический университет,
кафедра предпринимательства, торговли и логистики,
г. Луцк

Хилуха Оксана,
кандидат экономических наук, доцент,
Львовский университет бизнеса и права,
кафедра экономики предприятия и информации,
г. Львов

Кушнир Мирослава,
кандидат экономических наук,
Украинский католический университет,
кафедра прикладной экономики и бизнеса
г. Львов

ИНСТРУМЕНТАРИЙ КОММУНИКАЦИИ В КОМАНДЕ ПРОЕКТА

Успешному управлению в контексте реализации проектов способствует эффективная коммуникация. Установлено, что сотрудничество проектных команд основывается на четком распределении обязанностей и эффективной коммуникации между ними. Руководитель проекта выполняет коммуникативную функцию, выступая посредником между руководством организации и членами команды проекта. Доказано, что в процессе коммуникаций основные элементы проходят ряд этапов: зарождение идеи, кодирование и выбор канала, превращения идеи в сообщение, передача сообщения получателю, декодирования, обратная связь. Идентифицировано последствия неадекватного потока информации: непонимание сообщения получателем, дублирование мероприятий и их антагонистические направления, неправильное или запоздалое предоставление информации заинтересованным сторонам проекту. Обосновано, что отсутствует единый метод обмена информацией. Руководитель проекта должен адаптировать инструменты коммуникации к команде проекта с учетом формы, канала и времени общения, создать понятные правила передачи конкретных сообщений.

Ключевые слова: характеристики члена проектной команды, коммуникативная функция руководителя проекта, компьютерные коммуникационные системы, неадекватная информация, методы обмена информацией.

Lipych Lubov,
Doctor of Economics, Professor,
Lutsk National Technical University,
Department of Business, Trade and Logistics,
Lutsk

Kovalchuk Nadiia,
PhD in Economics, Associate Professor,
Lutsk National Technical University,
Department of Business, Trade and Logistics,
Lutsk

Khilukha Oksana,
PhD in Economics, Associate Professor,
Lviv University of Business and Law,
Department of Enterprise Economics and Information Information Technology,
Lviv

Kushnir Myroslava,
PhD in Economics,
Ukrainian Catholic University,
Department of Applied Economics and Business,
Lviv

COMMUNICATION TOOLS IN THE PROJECT TEAM

The transition of society to an innovative economy encourages the search for an adequate management system in the context of project implementation. Effective communication encourages a successful solution to this problem. The purpose of the article is to identify the essence of communication in the project team, its components, as well as methods and tools used for messaging, to analyze traditional and modern methods of information exchange in the project team.

The most desirable characteristics of a project team member identified: ability to cooperate with others, responsibility, loyalty to the project manager, ability to solve problems, commitment to the project, consistency and diligence.

Established that the cooperation of the project team based on a clear division of responsibilities and effective communication between them. This is the responsibility of the project manager, who coordinates the work of the entire team and units involved in the project. The project manager performs a communicative function, as he acts as a mediator between the management of the organization and members of the project team. He must ensure the effective exchange of information in the team.

Proved that in the process of communication the main elements go through a number of interrelated stages: the origin of the idea, coding and channel selection, converting an idea into a message, transmitting a message to the recipient, decoding, feedback. Noise sources can interfere with the exchange of information.

The authors identified the consequences of inadequate flow of information in the project: misunderstanding of the message by the recipient, duplication of measures taken by project teams and their antagonistic directions, incorrect or late provision of information to project stakeholders.

Substantiated that there is no single method of information exchange. Traditional meetings supported by electronic systems and visual communication. Telephone communication complemented by video conferencing systems, paper documentation by electronic means, and traditional whiteboards transformed into virtual ones. Computer communication systems allow you to exchange information faster and more efficiently. The project manager must adapt the communication tools to the project team taking into account the form, channel and time of communication; create clear rules for the transmission of specific messages in the project team.

Key words: characteristics of the project team member, communicative function of the project manager, computer communication systems, inadequate information, methods of information exchange.

Постановка проблеми. У середовищі команди проєкту комунікування характеризується високою динамічністю та мінливістю. Керівник проєкту, відповідальний за його успіх, повинен створити комунікаційний план, адаптований до особливостей проєкту. Процес надання інформації та її компоненти мають значний вплив на якість комунікування. Одним з них є канал, по якому повідомлення транспортується від відправника до одержувача. Вибір каналу інформаційного потоку та його інструментів формує рівень розуміння прийнятого повідомлення, його швидкість та ефективність, а також здатність відповідати одержувачу.

У команді проєкту різні способи комунікування впливають на вибір форми спілкування. Важливим також є спосіб передачі повідомлення: повідомлення, надіслане у письмовій формі, матиме інший вплив на одержувача, ніж те, що сформульовано усно. Важливо також, чи буде спілкування відбуватися безпосередньо чи за допомогою інструментів, що забезпечують віддалену роботу. Прийом повідомлення, що відображається на екрані комп'ютера, відрізняється, від особистого контакту зі співрозмовником. Правильно обраний канал обміну інформацією економить

час у процесі комунікування та дозволяє одержувачу краще та ефективніше інтерпретувати та зрозуміти повідомлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перехід суспільства на інноваційну економіку спонукає шукати адекватну систему управління в контексті реалізації проєктів. Успішному розв'язанню цієї проблеми присвятили свої дослідження В. І. Воропаєв, Ю. В. Якутин [9], Л. Л. Калініченко [4], В. О. Занора [4], та багато інших науковців. До проблем, пов'язаних з управлінням командою проєкту та проєктною діяльністю, зверталися також Н. С. Бушуєва, Ю. Ф. Ярошенко, Р. Ф. Ярошенко [1], Р. А. Муха [7], А. В. Харазий [2] та інші. У їх працях зазначається, що останнім часом в управлінні проєктами все більше уваги приділяється командній діяльності персоналу. Причини зростання популярності команд пов'язані з глобальними економічними проблемами, передбачають зростання конкуренції, технологічні досягнення, необхідність вирішення складних проблем у максимально стислі терміни, плінність кадрів. Але команди мають і недоліки: це висока концентрація фахівців на вузькому фронті робіт, підвищений фонд стимулювання й інтенсивний ритм роботи служб забезпечення, необхідність навчання і тренінгу членів команди, обмеженість розміру, можливість розпаду [1; 2, с. 27]. У більшості сучасних праць, присвячених вивченню командних систем, моделей колективної поведінки та моделей групового управління розглядаються методичні підходи до загальних проблем управління командами, однак недостатньо висвітлені питання, пов'язані з ефективною комунікаційною діяльністю менеджерів у сфері управління командами проєктів.

Мета статті - ідентифікувати сутність комунікування в команді проєкту, його компоненти, а також методи та інструменти, що використовуються для передачі повідомлень, аналізування традиційних та сучасних методів обміну інформацією в групі проєкту.

Викладення основного матеріалу. Розглядаючи питання, пов'язані з проблематикою ефективного управління проєктними командами, потрібно, передусім зазначити те, що командний принцип організації управління набув значної поширеності останніми десятиліттями. Уже в середині 90-х років минулого століття у понад 50% американських фірм існували «виробничі» команди [2, с. 27].

Автори роботи [3] визначають команду, як групу осіб, які зібрані тимчасово для досягнення певної мети (виконання роботи), після чого така група розформовується.

Успішність команди обумовлена відповідним стилем управління з погляду ефективності реалізації проєкту, а також підбором в команду таких членів серед яких є генератор інноваційних ідей, людина з необхідними розумовими здібностями для виконання саме цього проєкту, різні індивідуальності, що дає можливість дотримуватись командної рівноваги і синергії. Іншими словами, команда має бути творчою і результативною. Керівник проєкту і його команда повинні стати єдиним цілим і працювати взаємоузгоджено.

Підбираючи людей в команду, як правило, здійснюється вибір кандидатів, виходячи з наявних у них навичок, знань і досвіду. Але для забезпечення ефективної діяльності команди важливі не тільки вміння, знання і досвід, а й особисті якості та характеристики членів команди. Найбільш бажані якості члена проєктної групи включають: здатність співпрацювати з іншими, відповідальність, лояльність до керівника проєкту, здатність вирішувати проблеми, відданість проєкту, послідовність та старанність. Потенційний кандидат у члени проєктної групи повинен, залежно від реалізованого проєкту, мати відповідну кваліфікацію, бути стійким до стресу та нестачі часу, володіти хорошими комунікативними навичками [4, с. 42-43]. Крім того, кожен член команди проєкту повинен знати і нести відповідальність за свої обов'язки, а також знати, що успіх чи невдача проєкту залежить від його роботи. Тому співпраця проєктної групи ґрунтується на чіткому розподілі обов'язків та ефективній комунікації між ними. Відповідальність за це несе керівник проєкту, який координує роботу всієї команди та інших підрозділів, що беруть участь у проєкті. Він виконує кілька функцій одночасно: планує, комплектує проєкт, гарантує виконання та завершення робіт у зазначені терміни, надає роботі відповідний ритм. Керівник проєкту виконує важливу комунікативну функцію, оскільки виступає посередником між керівництвом організації та членами команди проєкту, і повинен забезпечити ефективний обмін інформацією в команді. Без цього проєкт може зазнати невдачі, оскільки члени команди не знатимуть, що робити, і в результаті не виконають завдання.

Отже, узагальнюючи вищезазначене, управління комунікаціями має великий вплив на ефективність проекту. Воно включає процеси, необхідні для забезпечення своєчасного та належного планування, збору, формування, презентації, зберігання, пошуку, контролю, моніторингу та реалізації проекту. Ефективна комунікація є одним із чинників, що впливають на успіх проекту.

За етимологічною природою іменниковий термін комунікація, відповідно до даних академічного словникового видання, походить від латинського *communicatio* («повідомлення, передача»), пов'язаного з дієсловом *communico* («роблю спільним; повідомляю; з'єдную»), що є похідним від *communis* («спільний») [5, с.545]. Є цілком очевидним, що комунікація, як формальна категорія знань, асоціюється в різних сферах і контекстах по-різному. Не набула сталості й дефініція терміну комунікація, свідченням чого є занадто велика їх кількість: понад 120, за даними Ф. Данса і К. Ларсона у 1972 р., і понад 240, за даними Дж. Андерсена у 1996 році.

Термін "комунікація" в науці вперше зустрічається на початку ХХ ст. Загалом можна визначити два основних, найбільш поширених підходи до визначення дефініції "комунікація": шлях повідомлення, зв'язок одного місця з іншим (наприклад, транспортна комунікація); спілкування, передача інформації від людини до людини. Зі спілкуванням між людьми пов'язує цю дефініцію відомий американський теоретик комунікації В. Шрамм: "Комунікація - це те, що здійснюється людьми. Сама по собі, без людей, вона не існує. Щоб зрозуміти процес людської комунікації, потрібно зрозуміти, як люди спілкуються між собою" [6].

Близьким до цього визначення можна вважати розуміння комунікації Дж. Бернетом та С. Моріарті: "...комунікація означає процес передавання певної ідеї, відносин або інформації. Людську комунікацію ми визначаємо як процес, в ході якого дві чи більше осіб намагаються свідомо чи несвідомо впливати одна на одну за допомогою використання символів... Відправники повідомлення і ті, хто отримує ці послання, всі разом утворюють систему комунікації" [7]. Загалом, існують різноманітні підходи до змісту поняття "комунікація", а саме: у матеріально-практичному значенні - шляхи сполучення, транспорту і зв'язку; мережа підземного міського господарства (водогін, газогін); у соціокультурному просторі - передача інформації від людини до людини в процесі будь-якої роботи; в економічному просторі - прискорення оббіговості торгового, промислового і фінансового капіталу; в інформаційному - найважливіший стратегічний державний ресурс, який динамічно розвивається, як індустрія засобів зв'язку, що орієнтована на цифрові способи передачі і комутації повідомлень; в управлінській діяльності - процес двостороннього обміну ідеями й інформацією, що веде до порозуміння [8].

Процес комунікування складається з таких елементів:

- відправник, особа, яка генерує ідеї або збирає інформацію і передає її;
- повідомлення, власне інформація, закодована за допомогою символів;
- канал, засіб передачі інформації;
- одержувач, особа, якій призначена інформація і яка інтерпретує її [9]

У процесі комунікації основні елементи проходять ряд взаємопов'язаних етапів. Зародження ідеї. Обмін інформацією починається з формулювання ідеї або відбору інформації. Відправник вирішує, яку значущу ідею або повідомлення слід зробити предметом обміну. Кодування і вибір каналу. Для того щоб передати ідею, відправник повинен за допомогою символів закодувати її, використавши при цьому слова, інтонацію і таке інше.

Кодування перетворює ідею в повідомлення. Передача. На третьому етапі відправник використовує канал для передачі повідомлення одержувачу. Декодування. Декодування - переклад символів відправника до думки одержувача. Зворотний зв'язок. При наявності зворотного зв'язку відправник і одержувач міняються ролями. Перешкоди (Шум). Джерела шуму, які можуть створювати перешкоди на шляху обміну інформацією, різні - від використання мови та відмінностей у сприйнятті, за яких може змінюватися сенс інформації в процесах кодування і декодування. Ці елементи визначають динамічний та транзакційний характер повідомлення (рис. 1) [9, с. 86]. Основною та найважливішою метою комунікації в проекті є забезпечення того, щоб повідомлення потрапило до потрібної групи та було правильно трактоване. Керівник проекту більшу частину свого часу проводить у комунікуванні з членами команди проекту та іншими зацікавленими сторонами як всередині підприємства, так і за його межами. Комунікування займає близько 90% його часу, і якщо воно ефективне, то створює єдиний простір між зацікавленими сторонами, які можуть бути представниками різних культурних та організаційних структур, мати різний рівень знань, різні точки зору та інтереси, що впливають на реалізацію та наслідки проекту [10, с. 214].

Комунікація також передбачає обмін інформацією всередині команди проекту. Керівник проекту несе відповідальність за її безперервну роботу, і саме він повинен встановити правила передачі повідомлень і визначити канали, за допомогою яких група буде спілкуватися.

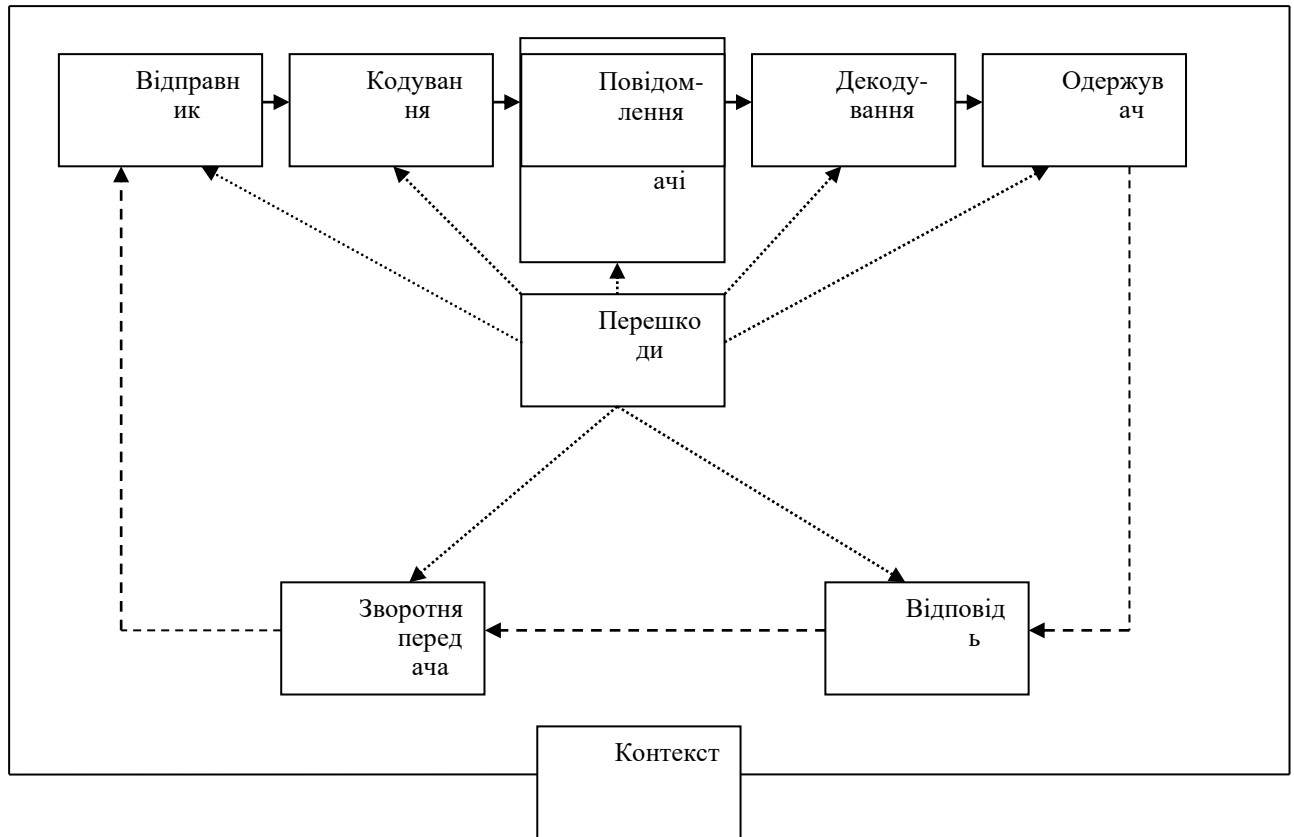

Рис.1. Схема комунікування в команді проекту

Джерело: власний доробок на основі [9, с. 86]

Проблеми в процесі комунікування та неправильний потік інформації в команді проекту можуть призвести до помилок та затримок у реалізації проекту та до незадоволення зацікавлених сторін. Комунікаційні бар'єри, які викликають спотворення сприйняття повідомлень, є частою причиною проблем у спілкуванні. Найбільш частими наслідками неадекватного потоку інформації у проекті є: незрозуміння повідомлення одержувачем, дублювання заходів, які виконують команди проекту та їх антагоністичні напрями, неправильне або запізнє надання інформації зацікавленим сторонам проекту. Кожен член команди проекту повинен знати, який канал і комунікаційний інструмент використовувати для передачі певного типу повідомлення. Розрізняють такі способи обміну інформацією в команді проекту:

- спілкування (усне чи письмове);
- пряме спілкування;
- непряме спілкування;
- електронний зв'язок;
- офіційне спілкування (рапорти, звіти);
- неформальне спілкування (нотатки, усне спілкування);
- вертикальне спілкування (вгору та / або вниз по організаційній ієрархії);
- горизонтальне спілкування (між членами команди проекту).

Процеси та діяльність, що відбуваються в управлінні комунікаціями у проекті, створюють мережу інформаційних зв'язків між усіма підрозділами, які беруть участь у ньому. Це необхідно для належної реалізації проекту. Усі особи, які беруть участь у проекті, повинні розуміти сутність та важливість спілкування під час виконання завдань. Проблем у спілкуванні як у групі проекту, так і із зацікавленими сторонами можна уникнути шляхом відповідного вибору каналів та засобів спілкування, чіткого формулювання повідомлень та адаптації їх до одержувачів, підтримки постійного потоку інформації за допомогою зустрічей, віртуальних конференцій, електронних листів, звітів та телефонних розмов.

Керівник проекту відіграє ключову роль в управлінні комунікаціями. Водночас він здійснює вибір з безлічі різних каналів зв'язку. Традиційні методи доповнюються або замінюються сучасними методами, тобто такими, які використовують комп'ютерну техніку. Сучасні комунікаційні канали та інструменти полегшують спілкування у традиційних командах проекту, вони незамінні у випадку, коли команди працюють віддалено.

Прямі вербальні методи комунікування включають спілкування під час зібрань (наради робочі зустрічі тощо). Вони організуються з метою обміну досвідом та інформацією, для передачі розпоряджень та розподілу завдань, узгодження виконання або виконання завдань, розв'язання конфліктів, прийняття рішень. Вони також можуть допомогти збільшити знання та вміння учасників цих зустрічей: команда проекту може генерувати ідеї та творчі рішення протягом цих зустрічей. Тому вони є невід'ємною частиною проекту, незамінним елементом у комунікаційній роботі команди проекту і використовуються на кожному його етапі.

Зустрічі можуть бути офіційними та неофіційними. Офіційні зустрічі вимагають попереднього планування та підготовки. Виділяють шість етапів проведення таких зустрічей: підготовка, скликання, організація, проведення, закриття та висновки [11,с.184-188]. Неформальні зустрічі не вимагають підготовки, вони проводяться для невеликих груп і стосуються обговорення однієї теми.

Кожна зустріч, незалежно від її форми, повинна мати мету. Керівник проекту повинен бути модератором, який знає техніку проведення зустрічей і добре комунікує. Знання того, як організувати та провести зустріч, надзвичайно важливе для досягнення її мети. Дослідження показують, що погана організація зустрічей призводить до того, що учасники сприймають їх як даремну трату часу. Найпоширенішими причинами такої думки є відсутність коментування, акцент на неважливих та очевидних аспектах. Зустрічі також можуть бути неефективними, коли учасники бояться бути чесними з керівником проекту, через загрозу бути звільненими. Незважаючи на це зустріч, це найчастіше використовуваний засіб комунікації в проектах, який і досі вважається найефективнішим. Прямі взаємодії за посередництвом сучасних технологій, таких як електронні системи підтримки, підвищують ефективність традиційних зустрічей.

Розмови та комунікування за посередництвом телефону дають можливість спілкуватися дистанційно. Це інтерактивний, непрямий, словесний спосіб спілкування. Він дозволяє швидко зв'язатися зі співрозмовником, обмінятися інформацією та ідеями та отримати відповідь. Під час такої розмови ми чуємо голос співрозмовника, тому елімінується невербальне спілкування [12,с.32]. Телефонна розмова може відбуватися в будь-якому місці, в будь-який час, і її не потрібно планувати. Розвиток технологій дозволяє спілкуватися у формі телеконференцій або відеоконференцій з багатьма людьми одночасно. Якщо співрозмовник не відповідає на дзвінок, ви можете залишити повідомлення на голосовій пошті, однак це затримує обмін інформацією і може стати проблемою у невідкладних ситуаціях.

Традиційні методи комунікації також включають передачу інформації у письмовій формі з використанням зрозумілої загалу проектною документації, яка включає плани, кошториси, розклади, звіти, робочі документи та повідомлення. У цьому випадку носієм інформації є папір. Однак доступ до паперових документів обмежений. В епоху розвитку електронних комунікацій паперові документи поступаються місцем документам у віртуальній формі, які можна легко надсилати та ділитися ними.

Інформація також може бути надана за допомогою настінної дошки, яка підтримує візуальне спілкування під час зустрічей і є місцем для розміщення важливої інформації про проект. Настінна дошка може бути встановлена в залі засідань команди проекту. Проте доступ до неї обмежений, а оновлення інформації може бути запізнаним і затримувати команду проекту. Тому настінні дошки замінюються віртуальними, доступними, наприклад, на порталі проекту.

Спілкування за допомогою сучасних комунікаційних каналів є невід'ємною частиною професійного та особистого життя членів команди проєкту. Інтернет та Інтранет стали загальнодоступними засобами передачі інформації. Інтернет це не лише глобальна мережа, а насамперед глобальна система зв'язку, де передача даних не пов'язана з будь-якими територіальними обмеженнями. Вона доступна для всіх користувачів, які використовують комп'ютер та мають підключення до Інтернету. У спілкуванні проєктних команд також використовується мережа Інтранет, яка є закритою та обмеженою лише працівниками однієї організації, установи чи робочої групи. Існує також такий тип інтрамережі, як Екстранет, де сторонні особи можуть отримати доступ до внутрішньої мережі. Такий доступ можливий лише за дотримання певних умов.

Мережеві зв'язки були відкриті завдяки розвитку технологій, пов'язаних зі збором, зберіганням, передачею та поданням інформації, які включають, зокрема, комп'ютерні та комунікаційні технології (сектор ІКТ). Сучасні технології підтримують не тільки спілкування, а й узгодження завдань та співпрацю учасників проєктної групи. Створено багато інструментів, які поєднують ці три елементи та створюють комплексні рішення при управлінні проєктами.

Комунікування за допомогою електронної пошти є найпоширенішим засобом спілкування в Інтернеті, сьогодні це основний засіб передачі інформації в проєктах. Він замінює традиційні засоби спілкування, такі як телефонні дзвінки або нотатки. Інформація передається за посередництвом електронних листів (електронна пошта). Окрім тексту, повідомлення може містити файли будь-якого формату, тобто графічні, звукові або текстові, надіслані як вкладення. Комунікування через електронну пошту є асинхронним і підлягає автоматичному архівуванню. Воно має переваги письмового спілкування - допомагає передавати інформацію віддалено, забезпечуючи швидкість надсилання інформації. Однак це не гарантує, що одержувач негайно прочитає передане повідомлення [13, с. 1327-1328]. В електронному обміні інформацією зазвичай відсутні елементи, пов'язані з невербальною комунікацією, що може спричинити труднощі у правильній інтерпретації повідомлення. У роботі команди проєкту спілкування за допомогою електронної пошти використовується для розповсюдження та архівування документів, організації зустрічей, надсилання технічної інформації, резюме зі зборів, призначення завдань, відстеження їх виконання та надсилання повідомлень.

Миттєві повідомлення дозволяють передавати інформацію в режимі реального часу за допомогою програми, яка забезпечує приватний зв'язок між вибраними працівниками у віртуальному просторі. Спілкування за допомогою комунікаторів дозволяє обмінюватися текстом, графікою, звуком, відео та вкладеннями. Інформація, що надається миттєвими повідомленнями, є стислою та конкретною. Більш того, ці програми використовують графічні символи частіше, ніж в електронних листах, які є віртуальним відображенням людських емоцій і полегшують читання повідомлення.

Аудіо конференція може проводитися за допомогою мобільного телефону або Інтернет-програм. Вона проходить між групою осіб, які знаходяться віддалено. Спілкування відбувається тільки з використанням звуків і цю форму комунікування можна використовувати замість зустрічей. Вона швидко готується і економить час.

Відео конференції дозволяють групі осіб спілкуватися в режимі реального часу із використанням звуків та зображень. Системи відеоконференцій також полегшують роботу над документами. Це популярний метод спілкування між командами проєкту, який використовується, коли особистий безпосередній контакт є необхідним, а проведення традиційної зустрічі неможливе або не вигідне. Однак відео конференції не сприяють розвитку міжособистісних контактів і не ефективні при обговоренні складних тем. На ринку нових Інтернет технологій є конференц-системи, які роблять відео конференції майже такими ж реальними, як і традиційні зустрічі команди проєкту [14, с. 136-138].

Блоги проєктів це мережеві журнали або журнали подій. Вони широко використовуються в проєктуванні та бізнес-середовищі. Блог стосується конкретного проєкту. Він використовується для обміну новинами про роботу над проєктом, інформацією про хід виконання проєкту чи сумнівами та проблемами для того, щоб знайти спільне рішення. Блог також використовується для архівування документів. Блоги проєкту об'єднують усіх членів команди та покращують їх імплементацію в проєкт. Веб-журнали допомагають керівнику проєкту контролювати поточні завдання. Проєктні блоги можуть також залучати зовнішніх спеціалістів та ентузіастів до теми даного проєкту.

Портал проекту - це рішення, яке об'єднує багато інформаційних каналів у єдиному інтерфейсі, доступному у веб-браузері. Він дозволяє збирати розрізнені додатки, інформаційні ресурси та знання про проект в одному місці. Він об'єднує таку інформацію, як: основні дані про проект, контакти з учасниками проекту, календар проекту, інструменти підтримки роботи над проектом та документацію. Портал проекту має надавати надійну інформацію про реалізований проект усім його учасникам, у тому числі з метою покращення комунікації. Окремі члени команди мають різний доступ до вмісту порталу. Завдяки порталу команда проекту має актуальну інформацію, спілкування відбувається в одному місці, в режимі реального часу і є ефективним. Умовою правильної роботи порталу проекту є його постійне оновлення. На порталі проекту розміщують календар проектної команди та віртуальну дошку. Календар використовується для передачі та обміну інформацією між членами команди проекту та його керівником. Наповнення календаря пов'язане із датами зустрічей, термінами виконання завдань чи робіт, які розпочинають або закінчують етап проекту. Календар проекту можна синхронізувати з розкладом та завданнями проекту. Віртуальна дошка проектів дозволяє переглядати та редагувати загальний зміст документів, презентації, діаграми, розклади, а також дозволяє користувачам публікувати ідеї та коментарі, цю інформацію бачать інші члени команди проекту.

Висновки та пропозиції. Комунікаційні канали та інструменти, які беруть участь у спілкуванні команди проекту, розроблені та підтримуються сучасними технологіями. Традиційні канали зв'язку, згадані у статті, підтримуються або замінюються електронними. В даний час відсутній єдиний метод обміну інформацією, як правило, традиційні методи поєднуються з сучасними. Традиційні зустрічі підтримуються електронними системами та візуальним спілкуванням. Телефонний зв'язок доповнюється системами відеоконференцій, паперова документація електронними засобами, а традиційні дошки трансформуються у віртуальні. Комп'ютерні комунікаційні системи дозволяють швидше та ефективніше обмінюватися інформацією.

Сучасні методи надання інформаційної підтримки забезпечують не тільки спілкування, а й узгодження завдань та співпрацю членів команди проекту. Інструменти стають все більш широкими та функціональними. Комунікування в проекті часто передбачає використання груп інтегрованих ІТ-інструментів, які працюють на єдиній платформі або порталі, сумісних між собою, легко доступних і постійно оновлюваних. Творці систем, які підтримують обмін інформацією в командах проекту, намагаються перенести якомога більше елементів традиційного спілкування у віртуальний простір. Незважаючи на це, вони не здатні замінити особисті зустрічі та набуті таким чином стосунки між учасниками комунікування.

Керівник проекту повинен адаптувати інструменти комунікування до команди проекту з урахуванням форми, каналу та часу спілкування. Він повинен створити зрозумілі правила передачі конкретних повідомлень у команді проекту. Інструменти комунікації підвищують обізнаність команди проекту, виділяють поточні завдання та проблеми та допомагають відстежувати досягнення на кожному етапі проекту. Вони також дозволяють передавати повідомлення та отримувати зворотний зв'язок, необхідний для функціонування команд проекту. Канали та засоби комунікації покращують прозорість проектної діяльності та відображають професійне зростання членів команди проекту. Належне комунікування в команді проекту впливає на ефективність виконаної роботи та успіх проекту.

Джерела та література

1. Бушуєва Н.С., Ярошенко Ю.Ф., Ярошенко Р.Ф. Управління проектами та програмами організаційного розвитку. Київ. Самміт-Книга. 2010. 198 с.
2. Харазий А.В. Модели и методы выбора методологии управления. Харків. Харьковський національний університет городского хозяйства им. А.Н. Бекетова, 2016. 215 с.
3. Verzuh E. The Fast Forward MBA in Project Management, 2nd ed. Wiley, 2015.
4. Gray C., Larson E. Project management: the managerial process, 5th ed. The McGraw-Hill/Irwin series, operations and decision sciences. 2011.
5. Етимологічний словник української мови. У 7 томах. [гол. ред. О. С. Мельничук]. Київ Наук. думка, 1985. Т. 2.
6. Schramm W. The nature of communication between humans. [In W. Schramm and D. Roberts (eds.). The Process and Effects of Mass Communications]. Urbana III: University of Illinois Press, 1971. 330 p.
7. Бернет Дж. Маркетинговые коммуникации: интегрированный подход. Перевод с англ. под ред. С.Г. Божук. Санк-Петербург. Питер, 2001. 864 с.

- 8.БезверхнюкТ.М., Піхарев Ю.Б., Приходченко Л.Л., Ставицький Є.А. Комунікаційне забезпечення регіонального управління. Навч. посіб. Одеса. Поліграф. 2006. 320 с.
- 9.Ліпич Л.Г. Хілуха О.А. Кушнір М.А. Загоруйко В.Л. Профіль компетентностей креативного менеджера з персоналу. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 29/2021 . С.82-89. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5499812> .
- 10.Project Management Institute: A Guide to the Project Management Body of Knowledge. PMBOK. Guide - Fifth Edition, ANSI, 2013.
- 11.Szyjewski Z. Metodyki zarządzania projektami informatycznymi. Placet, Warszawa, 2004.
- 12.Adler R.B., Elmhorst J.M. Communicating at Work: Principles and Practices for Business and the Professions. McGraw-Hill, New York. 2005.
- 13.Friedman A., Currall S. Conflict Escalation: Dispute Exacerbating Elements of E-mail Communication. Human Relations, nr 56 (11). P. 1325-1347.
- 14.Winter-Kandefor K., Nadskakuła O. Komunikacja w zarządzaniu projektami, CeDeWu, Warszawa. 2016.

References:

- 1.Bushueva, N.S. (2010). Upravlinnia proektamy ta prohramamy organizatsiinoho rozvytku [Managing projects and programs for organizational development]. Kyiv: Sammit- Kniga (in Ukrainian).
2. Harazyi, A.V. (2016). Modeli i metody vubora metodolohii upravleniia [Models and methods choice of methodology of management]. Kharkov: Harkovskiyi natsionalnyi universytet horodskoho hoziaistva im. A.N. Beketova (in Russian).
- 3.Verzuh E. (2015). The Fast Forward MBA in Project Management, 2nd ed. Wiley.
4. Gray C., Larson E. (2011). Project management: the managerial process, 5th ed. The McGraw-Hill/Irwin series, operations and decision sciences.
5. Melnychuk O. S. (1985). Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy. [Etymological dictionary of the Ukrainian language]. U 7 tomakh. Kyiv Nauk. Dumka. T. 2 (in Ukrainian).
- 6.Schramm W., Roberts D. (1971). The nature of communication between humans. The Process and Effects of Mass Communications. University of Illinois Press. Illinois. USA.
- 7.Bernet Dzh., Moryarty S. (2001). Marketynhovye kommunykatsyy: yntehyrovannyj podkhod [Marketing communications: an integrated approach]. Pyter. St.Petersburg. (in Russian).
- 8.Bezverkhniuk, T.M. Piharev, Yu.B. Prykhodchenko, L.L. Stavytskyj E.A. (2006), Komunikatsijne zabezpechennia rehionalnoho upravlinnia [Communication support for regional governance]. Polihraf. Odesa. (in Ukrainian).
- 9.Lipych L.H. Khilukha O.A. Kushnir M.A. Zahoruiko V.L. Profil kompetentnostei kreatyvnoho menedzhera z personalu. [Competence profile of the creative personnel manager] Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Seriiia ekonomichna. Seriiia yurydychna. Vypusk 29.2021.S.82-89. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5499812/>.
- 10.Project Management Institute: A Guide to the Project Management Body of Knowledge. PMBOK. Guide - Fifth Edition, ANSI, 2013.
- 11.Szyjewski Z. (2004). Metodyki zarządzania projektami informatycznymi. Placet, Warszawa.
- 12.Adler R.B., Elmhorst J.M.(2005). Communicating at Work: Principles and Practices for Business and the Professions. McGraw-Hill, New York.
- 13.Friedman A., Currall S. Conflict Escalation: Dispute Exacerbating Elements of E-mail Communication. Human Relations. nr 56 (11). P. 1325-1347.
- 14.Winter-Kandefor K., Nadskakuła O.(2016). Komunikacja w zarządzaniu projektami, CeDeWu, Warszawa.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2021 р.

УДК 347.211:061.1ЄС

Бояр Андрій,
доктор економічних наук, професор,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра міжнародних економічних відносин та управління проєктами,
м. Луцьк, ORCID ID 0000-0002-9379-8140,
e-mail: Andrij.Boyar@vnu.edu.ua

Щербата Надія,
кандидат економічних наук, старший викладач,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра міжнародних економічних відносин та управління проєктами,
м. Луцьк, ORCID ID 0000-0002-4688-9138,
e-mail: nadijascience@outlook.com

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-04-16-24>

МЕТАМОРФОЗА СИСТЕМИ ОХОРОНИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

У статті проаналізовано функціональну структуру системи охорони інтелектуальної власності у Європейському Союзі (ЄС). Виділено два вектори сучасно європейської політики у сфері охорони прав інтелектуальної власності: внутрішній та зовнішній. Окреслено їх цільове спрямування та функціональні особливості. Виявлені ключові суб'єкти реалізації єдиної політики ЄС у сфері інтелектуальної власності: інституції ЄС (Європейський парламент, Рада ЄС та Європейська комісія), Європейська патентна організація, Управління ЄС з питань інтелектуальної власності. Встановлено їх функції та механізми взаємодії, зокрема через Мережу інтелектуальної власності ЄС. Розкрито тенденції розвитку системи, особливості охорони різних категорій об'єктів права інтелектуальної власності в ЄС в умовах сучасних технологічних досягнень, цифровізації та пандемії COVID-19.

Ключові слова: інтелектуальна власність, Європейський Союз, єдиний ринок, торговельна марка, промисловий зразок, винахід, диджиталізація, пандемія.

Бояр Андрій,
доктор экономических наук, профессор,
Волинский национальный университет имени Леси Украинки,
кафедра международных экономических отношений и управления проектами,
г. Луцк

Щербата Надия,
кандидат экономических наук, старший преподаватель,
Волинский национальный университет имени Леси Украинки,
кафедра международных экономических отношений и управления проектами,
г. Луцк

МЕТАМОРФОЗА СИСТЕМЫ ОХРАНЫ ПРАВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ

В статье проанализирована институционально-правовая структура системы охраны интеллектуальной собственности в Европейском Союзе (ЕС). Выделены два вектора современной европейской политики в сфере охраны прав интеллектуальной собственности: внутренний и внешний. Определены их целевое направление и функциональные особенности. Выявлены ключевые субъекты реализации единой политики ЕС в сфере интеллектуальной собственности: институции ЕС (Европейский парламент, Совет ЕС и Европейская комиссия), Европейская патентная организация, Управление ЕС по вопросам интеллектуальной собственности. Установлено их функции и механизмы взаимодействия, в частности через Сеть интеллектуальной собственности ЕС. Раскрыты тенденции развития системы, особенности охраны различных категорий объектов

права інтелектуальної власності в ЄС в умовах сучасних технологічних досягнень, цифровізації та пандемії COVID-19.

Ключевые слова: інтелектуальна власність, Європейський Союз, єдиний ринок, торговельна марка, промисловий зразок, винахід, диджиталізація, пандемія.

Andrii Boiar,
Doctor of Economics, Professor,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Department of International Economic Relations and Project Management,
Lutsk,

Shcherbata Nadiia,
Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Department of International Economic Relations and Project Management,
Lutsk,

METAMORPHOSIS OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS PROTECTION IN THE EUROPEAN UNION

The European Union (EU) common policy in the field of intellectual property (IP) attracts more and more attention of scientists and practitioners for a number of reasons. It is dynamically developing sector and important factor of economic development in the context of digital transformation. Therefore, this article analyses the institutional and legal structure of the EU IP protection system.

Two vectors of modern European policy in the field of IP rights protection are highlighted: internal and external. Their target direction and functional features are outlined. Key subjects of implementation of the EU's unified policy in the field of IP have been identified: the EU institutions (European Parliament, Council of the EU and European Commission), European Patent Organization, the EU Intellectual Property Office. Their functions and mechanisms of interaction have been established, in particular through the EU Intellectual Property Network. The trends in the development of the system, peculiarities of protection of various categories of IP objects in the EU in the context of modern technological achievements, digitalization and the COVID-19 pandemic have been revealed.

The EU IP objects can be classified into three groups: industrial property (inventions, utility models, industrial designs, trademarks, indication of the origin; objects of copyright and related rights (literary works, works of art, computer programs, databases, performances, phonograms and videograms, programs of broadcasting organizations) and other objects of IP rights (plant varieties, animals, topography of integrated microcircuits, etc).

Today, the EU IP policy is aimed at improving the ways of protection IP rights, strengthening their use (primarily in business), promoting licensing and common use, ensuring better counteraction to IP rights violations and promoting fair play at the global level. It is one of the most effective in the world, harmoniously combined with the processes of development of the single market, increasing the dynamism and competitiveness of the EU economy, the formation of an information society with a high degree of innovative and investment attractiveness.

Keywords: intellectual property, European Union, single market, trademark, industrial design, invention, digitalization, pandemic.

Постановка проблеми. Прискорення та просування диджиталізації, що регулюється системою інтелектуальної власності, – це унікальна можливість стимулювати економіку та розвивати інноваційне середовище. Глобальна пандемія COVID-19 та економічна криза поставили цифрові технології в центр глобальної уваги. Інновації та інтелектуальна власність відіграють основну роль у боротьбі з пандемією та у відновленні економіки світу. Криза COVID-19 проілюструвала залежність усіх країн світу від інновацій та технологій, нагадала про важливість оперативного правового регулювання інтелектуальної власності. Цифрова трансформація, яка стає ключовим рушієм економічного відновлення, вимагає, щоб інтелектуальна власність мала такі ж темпи змін та адаптації. Звідси виникає потреба дослідження метаморфози інституційно-правового регулювання інтелектуальної власності ЄС, як одного з лідерів реформ у цій сфері, на якого наша держава

повинна орієнтуватись відповідно до її євроінтеграційного курсу та умов реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Єдина політика Європейського Союзу у сфері інтелектуальної власності привертає все більшу увагу науковців, практиків у різних аспектах. По-перше, як новий інститут права, який динамічно розвивається, об'єднує успішні ініціативи з введення регіонального захисту прав інтелектуальної власності. По-друге, як важливий чинник економічного розвитку в умовах цифрової трансформації, як фактор створення середовища, сприятливого для виробництва нових та вдосконалених інновацій. По-третє, як сфера співробітництва з Україною в умовах європейської інтеграції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання охорони інтелектуальної власності у країнах Європейського Союзу досліджувалися Г.О. Андрушкою, В.С. Дроб'язко, В.О. Жаровим, І.Ю. Кожарською, Ю.М. Капіцею, М.В. Паладієм, Г.В. Цірат та іншими фахівцями. У наукових публікаціях цих вчених вивчається досвід ЄС у сфері охорони інтелектуальної власності, здійснюється порівняльний аналіз права інтелектуальної власності європейських країн, аналізується правова система охорони інтелектуальної власності України з позицій відповідності нормам ЄС тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на існуючі дослідження досвіду ЄС у сфері охорони інтелектуальної власності, актуальними стали дослідження модернізації політики ЄС у цій сфері відповідно до викликів сьогодення. Тому, метою даної статті є проаналізувати розвиток інституційно-правового регулювання інтелектуальної власності в ЄС з позицій нових викликів, зумовлених новітніми технологічними розробками, процесами диджиталізації, світовою пандемією тощо.

Виклад основного матеріалу. ЄС приділяє важливу роль гармонізації та вдосконаленню законів, що стосуються прав інтелектуальної власності. Надійна система охорони інтелектуальної власності (ІВ) – найкращий спосіб використати інтелектуальні здібності та дати можливість розвиватись інноваційним підприємствам. Без захисту ідей приватні та юридичні особи не змогли б скористатися всіма перевагами своїх винаходів чи творінь і менше б зосереджувались на дослідженнях та розробках.

Інтелектуальна власність має вирішальне значення для економіки ЄС. Галузі, які базуються на використанні об'єктів інтелектуальної власності формують майже 45 % ВВП ЄС – 6,6 трлн євро, забезпечують 30 % загальної зайнятості в ЄС [11].

Нематеріальні активи, такі як винаходи, художні та культурні твори, бренди, програмне забезпечення, ноу-хау, бізнес-процеси та дані, є наріжними каменями сучасної економіки. За останні два десятиліття, обсяг щорічних інвестицій у «продукти інтелектуальної власності» збільшився в ЄС на 87% [2].

Це означає, що захист прав інтелектуальної власності є надзвичайно важливим для успіху єдиного ринку ЄС, для просування інновацій та креативності, а також для зростання зайнятості та підвищення конкурентоспроможності економіки ЄС.

Сучасна політика Євросоюзу в сфері інтелектуальної власності носить два чітких векторних спрямування. По-перше, це внутрішній вектор, який передбачає створення єдиної гармонізованої системи охорони прав інтелектуальної власності в межах самого ЄС. Досягнення цієї мети розглядається як один з важливих кроків на шляху до завершення формування єдиного ринку, підвищення динамізму, гнучкості економіки ЄС, оптимізації конкурентного середовища. Створення єдиної європейської системи охорони об'єктів права інтелектуальної власності дає змогу підвищити конкурентоспроможність і привабливість європейської економіки у світі, забезпечує безпеку і захист творчої діяльності громадян на теренах усього Євросоюзу, дає поштовх розвитку інноваційної діяльності та створює привабливий клімат для інвестування в Європу.

По-друге, це зовнішній вектор, який полягає у прагненні ЄС стимулювати створення ефективних систем охорони інтелектуальної власності в третіх країнах, сприяти розвитку міжнародного співробітництва у цій сфері. У рамках цього вектору знаходять відображення такі інтереси Євросоюзу як намагання забезпечити європейським компаніям охорону їх інновацій за кордоном, ефективніше боротись з імпортом до ЄС неліцензованої продукції, розширити ринки збуту, стимулювати міжнародну торгівлю та транскордонні інвестиційні проекти [1].

Повноваження та відповідальність за формування єдиної політики ЄС, у тому числі у сфері інтелектуальної власності, розділяють між собою основні законодавчі, виконавчі та судові *органи Союзу*: Європейський парламент, Рада ЄС, Європейська комісія та Суд ЄС, які намагаються гармонізувати права інтелектуальної власності шляхом створення єдиної європейської системи паралельно з національними системами, як це відбувається у випадку торговельної марки та промислового зразка ЄС та європейського унітарного патенту.

Функції Комісії полягають у розробці проектів нормативно-правових актів (вторинне законодавство) щодо охорони прав інтелектуальної власності та впровадженні їх в дію з метою створення сприятливих умов для розвитку єдиного ринку ЄС. Європарламент та Рада ухвалюють підготовлені Комісією проекти актів вторинного законодавства рішення у формі директив, регламентів, рішень; ратифікують міжнародні договори. Суд ЄС вирішує спірні питання, що можуть виникати в процесі прийняття рішень, та виступає вищою інстанцією у процесі врегулювання правовідносин між суб'єктами права.

Крім того, існують такі спеціалізовані установи як *Європейська патентна організація* (European Patent Organization) та *Управління Європейського Союзу з питань інтелектуальної власності* (European Union Intellectual Property Office).

Європейська патентна організація (ЄПО) (штаб-квартира у Мюнхені, Німеччина) є незалежною від ЄС та інших регіональних і міжнародних структур, створена 7 жовтня 1977 р. на підставі Європейської патентної конвенції (ЄПК). Вона забезпечує заявнику видачу єдиного патенту на винахід (європейський патент), за яким його права охороняються в одній, кількох або усіх країнах-учасницях відповідно до вказаного у заявці переліку. Причому видача охоронного документу відбувається в рамках єдиної процедури і на підставі однієї поданої заявки. Такий патент має такий самий статус і підлягає такому ж регулюванню, що й національний патент країни-учасниці ЄПК. Станом на 01 серпня 2021 р. ЄПО об'єднує 38 країн-учасниць. ЄПО складається з виконавчого органу – Європейського патентного відомства і адміністративного органу – Адміністративної Ради [6].

ЄПО повністю фінансується за рахунок зборів, які сплачують держави-члени. У 2021 р. бюджет ЄПО становив 2,4 млрд євро [5].

Попит на європейські патенти залишається стабільним. У 2020 р. ЄПО отримало 180 250 заявок, що лише на 0,7% менше, ніж у 2019 р., не зважаючи на пандемію.

У 2019 р. прийнято Стратегічний план ЄПО на 2023 рік, який містить чітку дорожню карту для досягнення нового бачення Організації, а його реалізація забезпечить, щоб ЄПО продовжувала надавати високоякісні патентні послуги, які заохочують інновації та сприяють зростанню [12].

Управління Європейського Союзу з питань інтелектуальної власності відповідає за реєстрацію торговельних марок й промислових зразків ЄС та пропонує підприємствам і громадянам виключні права на їх охорону по всій території Союзу за єдиною заявкою.

Раніше Управління ЄС з питань інтелектуальної власності було відоме як Управління з гармонізації внутрішнього ринку (Office of the Harmonization in the Internal Market), яке було створене відповідно до Регламенту Ради ЄС щодо торговельної марки Співтовариства від 23 грудня 1993 р. Пройшовши реформи, з березня 2016 року Управління відоме під своєю нинішньою назвою. Офіс Управління розташований у м. Аліканте в Іспанії. При Управлінні створено два колегіальних органи, до яких входять представники країн-членів ЄС, Європейської комісії та Європейського парламенту: Правління (до 2016 р. Адміністративна Рада) і Бюджетний комітет. Управління не є структурним підрозділом виконавчого органу ЄС, але діє в рамках законодавчих актів, прийнятих Радою і Парламентом ЄС, та відповідно до нормативно-правових актів, прийнятих Комісією в межах її компетенцій. Тому діяльність Управління здійснюється під адміністративно-правовим впливом інституцій ЄС.

Щорічно в Управлінні реєструються 135 000 торговельних марок ЄС та близько 100 000 промислових зразків, що забезпечують захист інтелектуальної власності компаніям та приватним особам на ринку з більш ніж 500 мільйонами споживачів [13].

З 2012 року в Управлінні розміщена Європейська обсерваторія з питань порушення прав інтелектуальної власності, яка об'єднує державні та приватні зацікавлені сторони у боротьбі з

піратством та підробкою. Для Управління це означало стати активним учасником наступного етапу життєвого циклу інтелектуальної власності – сприяти захисту прав на результатів творчої та інноваційної діяльності після їх реєстрації торговельної марки [4].

З моменту заснування основним завданням Управління була реєстрація торговельних марок та промислових зразків, права на які дійсні на території ЄС. Однак сьогодні діяльність Управління також поширюється на гармонізацію практики реєстрації та розробку спільних інструментів охорони. Це призвело до створення *Мережі інтелектуальної власності ЄС* (European Union Intellectual Property Network), яка об'єднує Управління, національні та регіональні офіси з питань інтелектуальної власності країн-членів ЄС, міжнародних партнерів та клієнтів Управління для підвищення ефективності, інформативності та прозорості охорони прав інтелектуальної власності у ЄС [9]. Мета мережі – надати високоякісну експертизу для користувачів системи інтелектуальної власності, пропонуючи сучасні електронні послуги, полегшуючи доступ до інформації та гармонізуючи практику перевірки та реєстрації торговельних марок та промислових зразків.

Ще одна з цілей Управління – стати установою без паперів. Для цього відбувається реєстрація торговельних марок та промислових зразків в Інтернеті: на сьогоднішній день майже 99 % усіх заявок на товарні знаки подаються в Інтернеті, а понад 75 000 користувачів зареєструвалися як користувачі веб-сайту Управління.

Управління користується юридичною, адміністративною та фінансовою автономією. Усі його операції фінансуються за рахунок реєстраційних зборів, не покладаючи на Європейський Союз або його платників податків ніякого навантаження.

Об'єкти права інтелектуальної власності ЄС можна розділити на три групи: 1) об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, зазначення (вказівки) походження товару, фірмові найменування); 2) об'єкти авторського права і суміжних прав (літературні твори, твори мистецтва, комп'ютерні програми, бази даних, виконання творів, фонограми і відеограми, програми організацій мовлення) та 3) інші об'єкти права інтелектуальної власності (сорти рослин, породи тварин, топографії інтегральних мікросхем тощо). Акцентуємо увагу на особливостях охорони окремих з них.

Охорона *промислової власності* в Союзі посідає важливе місце у боротьбі з перешкодами для вільного руху товарів і послуг.

В ЄС законодавча база щодо *торговельних марок* базується на чотирирівневій системі реєстрації, яка співіснує з національними системами, гармонізованими за допомогою Директиви про торговельні марки [3]. Заявки на товарний знак можуть бути подані за такими процедурами:

- національний маршрут – заявки можна подавати безпосередньо до національного відомства з торговельних марок країни-члена ЄС, наприклад, до німецького чи французького відомства з питань інтелектуальної власності. Загалом, національна торговельна марка охороняється лише в країні, в якій вона зареєстрована;

- регіональний маршрут – це спеціалізований регіональний варіант для заявників, які хочуть захисту в Бельгії, Нідерландах та Люксембурзі. Заявки можна подавати до Управління інтелектуальної власності Бенілюксу (BOIP);

- загальноєвропейський маршрут – реєстрація позначення як торговельної марки Європейського Союзу (ЄСТМ) через Управління ЄС з питань інтелектуальної власності. ЄСТМ охоплює всі країни-члени ЄС і може бути зареєстрований, присвоєний або скасований лише щодо всього ЄС. Права на ЄСТМ чинні протягом 10 років з дати подання заявки та можуть бути продовжені необмежену кількість разів на наступні 10 років. Доступ до загальноєвропейської системи охорони ЄСТМ також можна отримати відповідно до процедури, передбаченої Мадридською угодою про міжнародну реєстрацію знаків;

- міжнародний маршрут – торговельні марки, що охороняються на підставі державної реєстрації у державі-учасниці Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків, можна подавати на реєстрацію в інших країнах-учасниках цієї угоди [10].

Патент може бути наданий будь-якому винаходу, що має технічний характер, за умови, що він є новим, передбачає винахідницький рівень і може мати промислове використання. Патент надає власнику право перешкоджати іншим виробляти, використовувати або продавати винахід без

дозволу. Патенти заохочують компанії робити необхідні інвестиції в інновації та стимулюють приватних осіб та компанії спрямовувати ресурси на дослідження та розробки.

У період з 2010 по 2019 рік кількість наданих європейських патентів зросла приблизно з 58 000 до 137 000. Якість патентів, виданих у Європі, є однією з найвищих у світі. ЄС в подальшому має намір зберегти лідерство у сфері технологій [2].

У ЄС технічні винаходи можуть бути захищені або національними патентами, виданими компетентними національними органами, або європейськими патентами, що надаються централізовано ЄПО, заощаджуючи винахідникам витрати на паралельні заявки, забезпечуючи при цьому високу якість наданих патентів.

У 2012 році країни ЄС та Європейський парламент домовились про «патентний пакет» – законодавчу ініціативу, що складається з двох нормативних актів та міжнародної угоди, яка закладає основу для створення єдиного патентного захисту в ЄС. Пакет складається з положення про створення європейського патенту з єдиним ефектом («унітарний патент»), положення, що встановлює мовний режим, що застосовується до унітарного патенту, угоди між країнами ЄС про створення єдиної та спеціалізованої патентної юрисдикції («Єдиний патентний суд»). Положення передбачають посилену співпрацю у створенні єдиного патентного захисту.

Унітарний патент – це юридична назва, яка забезпечить рівномірний захист у всіх країнах-учасницях за принципом єдиного вікна, забезпечуючи величезні переваги у витратах та зменшуючи адміністративне навантаження. Цей пакет також створить Єдиний патентний суд, який запропонує єдину спеціалізовану патентну юрисдикцію ЄС.

Єдина патентна охорона дозволить винахідникам (приватним особам, компаніям чи установам) захистити свій винахід у всіх країнах-членах шляхом подання єдиної заявки на патент. Після видачі патенту не буде необхідності підтверджувати його в кожній країні-члені Союзу. Єдиний патентний захист зробить існуючу європейську систему простішою та дешевшою для винахідників. Очікується, що це стимулюватиме дослідження, розробки та інвестиції в інновації, сприяючи стимулюванню зростання в ЄС.

У листопаді 2015 року країни ЄС досягли важливої домовленості про фінансовий розподіл доходів від унітарних патентів [14]. Угода фіксує ключ розподілу для початкового періоду експлуатації: 50 % податків зберігатиметься у ЄПО, а решта (за вирахуванням адміністративного збору) розподілятиметься між країнами-учасницями згідно з формулою, яка враховує розмір ВВП країни та кількість заявок, поданих резидентами країни. Домовленості про розподіл будуть регулярно переглядатися. Формула розподілу підлягатиме перегляду кожні п'ять років.

Сертифікати додаткового захисту (SPC) – це право інтелектуальної власності, яке служить продовженням патентного права. Вони поширюються на конкретні фармацевтичні засоби та засоби захисту рослин, які були дозволені контролюючими органами. ЄС хоче забезпечити достатній захист цих продуктів в інтересах охорони здоров'я та заохотити інновації в цих сферах. Сертифікати додаткового захисту мають на меті компенсувати втрату патентного захисту на фармацевтичні засоби та засоби захисту рослин, яка виникає внаслідок обов'язкових тривалих випробувань та клінічних випробувань, необхідних цим продуктам до отримання дозволу регуляторного маркетингу.

Авторське право описує виключні права, які регулюють використання певної форми виразу ідеї чи інформації. Історично це право буквально застосовувалося до книгодрукування. На сьогодні авторське право охоплює такі об'єкти, як усі форми літературної творчості, картини, малюнки, скульптури, фотографії, аудіовізуальні твори, програмне забезпечення, радіо- та телепередачі. Авторське право призначене для охорони форми вираження ідей, а не самих ідей [7].

Авторське право гарантує, що автори, композитори, художники, режисери та інші творці отримують охорону результатів своєї творчої діяльності та винагороду за їх використання. Цифрові технології глибоко змінили спосіб виробництва, розповсюдження та доступу до творчого вмісту. Законодавство ЄС про авторське право – це сукупність директив, які гармонізують основні права авторів та виконавців, продюсерів та телерадіокомпаній. Встановлені стандарти ЄС зменшують національні розбіжності, забезпечують високий рівень охорони, необхідний для сприяння творчій діяльності та інвестиціям у творчість, сприяють культурному різноманіттю.

Важливий крок на шляху до більшої гармонізації досягнуто у 1993 р. з прийняттям Директиви Ради 93/98/ЕЕС щодо гармонізації строків охорони авторських прав і деяких суміжних прав. Ця директива встановила загальні строки охорони майнових авторських прав – протягом життя автора та 70 років після його смерті. Нова Директива (2006/116/ЕС), що відмінила Директиву 1993 року, залишила у силі цю норму.

Сьогодні зростає значення нових технологій, таких як блокчейн, 3D-друк та інтернет торгівля, а також розробка нових бізнес-моделей, що стає передумовою модернізації захисту прав інтелектуальної власності.

За останні десятиліття ЄС досягнув значного прогресу в формуванні єдиного ринку інтелектуальної власності. Проте все ще існує багато прогалин та недоліків у цій сфері. По-перше, незважаючи на значний прогрес, частина системи інтелектуальної власності ЄС залишається надто фрагментованою, із складними та дорогими процедурами, які іноді не мають чіткості. Європейські патенти підлягають дорогим національним процедурам валідації та паралельним судовим розглядам в кількох країнах ЄС. Для фармацевтичних препаратів захист здійснюється за допомогою додаткових сертифікатів захисту (SPC), які доступні лише на національному рівні. Необхідно використовувати потенціал, який пропонують нові технології, такі як штучний інтелект та блокчейн для підвищення ефективності системи охорони інтелектуальної власності ЄС.

По-друге, багато компаній, зокрема малих і середніх, не використовують у повній мірі можливості, які забезпечує система охорони інтелектуальної власності. Лише 9 % малих та середніх підприємств ЄС мають зареєстровані права інтелектуальної власності. Їх небажання користуватися правами інтелектуальної власності багато в чому пояснюється недостатнім знанням про це. Показовим у цьому контексті є кейс у сфері штучного інтелекту: 26 % високоякісних наукових публікацій про штучний інтелект походить з Європи і лише 4 із 30 заявників у цій сфері (13 %) та 7 % підприємств, які займаються патентуванням штучного інтелекту у всьому світі, є європейськими.

По-третє, інструменти для полегшення доступу до інтелектуальної власності недостатньо розвинені. Криза COVID-19 проілюструвала залежність від критичних інновацій та технологій, особливо у сфері охорони здоров'я.

По-четверте, незважаючи на постійні зусилля, спрямовані на боротьбу з піратством та піратством, ці явища все ще процвітають, у тому числі за рахунок використання цифрових технологій. Імпорт підроблених та піратських товарів до ЄС становить 121 млрд євро, що становило 6,8 % імпорту ЄС у 2016 році (проти 5 % у 2013 році). Щорічно це призводить до втрати продажів на 50 млрд євро та прямої втрати зайнятості 416 000 робочих місць. Кіберкрадіжки комерційних таємниць у ЄС завдають компаніям збитків на суму близько 60 млрд євро щорічно [2].

По-п'яте, на світовому рівні бракує чесної гри, і підприємства ЄС часто програють при діяльності за межами Союзу. Деякі країни, що не входять до ЄС, недостатньо захищають інтелектуальну власність, що часто завдає шкоди компаніям ЄС.

ЄС повинен використати свій потенціал, щоб виступати в ролі глобального регулятора та активізувати зусилля для боротьби зі зловживаннями у сфері інтелектуальної власності. Система захисту прав інтелектуальної власності є ключовим важелем для підтримки стабільності ЄС та відновлення економіки в період кризи. Щоб взяти на себе лідерство у ключових галузях промисловості, підвищити стабільність у період світової пандемії COVID-19, одночасно переходячи до більш екологічної та цифрової економіки, ЄС повинен забезпечити збалансовану систему захисту прав інтелектуальної власності, що відповідає сучасним суспільним викликам [8].

У листопаді 2020 р. Комісія прийняла План дій щодо інтелектуальної власності на підтримку відновлення та стабільності ЄС. Він містить пропозиції щодо конкретних заходів у п'яти ключових сферах. Вони спрямовані на удосконалення способів захисту прав інтелектуальної власності, посилення використання ІВ (передусім у бізнесі), сприяння ліцензуванню та спільному користуванню ІВ, забезпечення кращої протидії порушенням прав інтелектуальної власності та сприяння чесній грі на глобальному рівні (табл. 1).

Таблиця 1

Напрями реформ у сфері інтелектуальної власності ЄС*

№ з/п	Сфери та напрями трансформацій
1	<i>Поліпшення способів захисту прав інтелектуальної власності</i>
	✓ підтримка швидкого розгортання унітарної патентної системи
	✓ оптимізація додаткових сертифікатів захисту
	✓ модернізація системи захисту конструкції
	✓ посилення захисту географічних зазначень
	✓ вдосконалення системи захисту сортів рослин
	✓ сприяння використанню нових технологій (таких як блокчейн та штучний інтелект)
2	<i>Посилення використання ІВ, особливо малим та середнім бізнесом</i>
3	<i>Сприяння ліцензуванню та спільному користуванню ІВ</i>
	✓ забезпечення доступності критичних інновацій у кризові періоди
	✓ підтримка розвитку високоякісної «інфраструктури авторських прав»
	✓ покращення прозорості та передбачуваності при ліцензуванні основних патентів
	✓ сприяння доступу та обміну даними
4	<i>Забезпечення кращих контролю та протидії порушенням прав інтелектуальної власності</i>
	✓ роз'яснення відповідальності онлайн-платформ у Законі про цифрові послуги
	✓ запуск інструментарію ЄС проти підробок
	✓ посилення ролі Європейського бюро протидії шахрайству (OLAF) та інших органів влади у боротьбі з підробкою та піратством
5	<i>Сприяти чесній грі на глобальному рівні</i>
	✓ розробка глобальних стандартів інтелектуальної власності
	✓ приборкання несправедливої практики
	✓ розмовляючи єдиним голосом у сфері інтелектуальної власності

* Складено авторами за: [2].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Система охорони прав інтелектуальної власності у ЄС зазнає постійних удосконалень і доповнень. Певні проблемні аспекти закономірно виникають у процесі еволюції єдиної політики ЄС у сфері охорони прав інтелектуальної власності. Не дивлячись на це, вона є однією з найбільш дієвих і ефективних у світі, гармонійно поєднується з процесами розвитку єдиного ринку, підвищення динамізму та конкурентоздатності економіки ЄС, формування інформаційного суспільства з високим ступенем інноваційної та інвестиційної привабливості.

Метаморфоза інституційно-правового регулювання інтелектуальної власності ЄС має перетворити Союз на центр досконалості у сфері інтелектуальної власності, що надає високоякісні послуги, які допоможуть з однієї сторони європейським підприємствам стати більш конкурентоспроможними у світі, а з іншої – Європа повинна запропонувати користувачам найкраще середовище захисту прав інтелектуальної власності.

У контексті інтересів України співпраця з країнами-членами ЄС в сфері інтелектуальної власності є невід'ємною складовою курсу на європейську інтеграцію нашої держави.

Джерела та література

1. Бояр А. О. Єдина політика ЄС у сфері інтелектуальної власності: передумови, формування системи, проблеми і перспективи. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Економічні науки.* 2006. № 1. С. 277–284.

2. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions «Making the most of the EU's innovative potential An intellectual

property action plan to support the EU's recovery and resilience". Brussels, 25.11.2020 COM(2020) 760 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52020DC0760>

3. Directive (EU) No. 2015/2436 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2015 to approximate the laws of the Member States relating to trade marks. Official Journal L 336, 23.12.2015, P. 1–26.

4. European Observatory / European Union Intellectual Property Office. URL: <https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/web/observatory/about-us>

5. European Patent Organization (EPO). URL: <https://www.epo.org/about-us/at-a-glance.html>

6. Governance / EPO. URL: <https://www.epo.org/about-us/governance.html>

7. Harhoff D. Intellectual Property Rights in Europe – Where do We Stand and Where Should We Go? *Prime Minister's Office. Economic Council of Finland.* 2006. URL: https://www.researchgate.net/publication/240696278_Intellectual_Property_Rights_in_Europe_-_Where_do_We_Stand_and_Where_Should_We_Go

8. Intellectual property: Protecting Europe's know-how and innovation leadership / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_17_4942

9. IP Network. Strategic driver / European Union Intellectual Property Office. URL: <https://euipo.europa.eu/ohimportal/strategic-drivers/ipnetwork/european-cooperation>

10. IP protection in the European Union / Australian government. URL: <https://www.ipaustralia.gov.au/understanding-ip/taking-your-ip-global/ip-protection-european-union>

11. Protecting intellectual property rights in the EU / European Court of Auditors. URL: https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/ap20_13/ap_intellectual_property_rights_en.pdf

12. Strategic Plan 2023 / EPO. URL: <https://www.epo.org/about-us/office/strategy.html>

13. The Office / European Union Intellectual Property Office. URL: <https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/the-office>

14. Unitary patent: 26 countries agree on distribution key / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/growth/content/unitary-patent-26-countries-agree-distribution-key_en

References

1.Boiar A. O. (2006) Yedyna polityka EU u sferi intelektualnoi vlasnosti: peredumovy, formuvannia systemy, problemy i perspektyvy. Naukovyi visnyk Volynskoho derzhavnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Ekonomichni nauky – Scientific Journal of Lesya Ukrainka Volyn State University. Economic Sciences. № 1. S. 277–284 [in Ukrainian].

2. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions «Making the most of the EU's innovative potential An intellectual property action plan to support the EU's recovery and resilience". Brussels, 25.11.2020 COM(2020) 760 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52020DC0760>

3. Directive (EU) No. 2015/2436 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2015 to approximate the laws of the Member States relating to trade marks. Official Journal L 336, 23.12.2015, P. 1–26.

4. European Observatory / European Union Intellectual Property Office. URL: <https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/web/observatory/about-us>

5. European Patent Organization (EPO). URL: <https://www.epo.org/about-us/at-a-glance.html>

6. Governance / EPO. URL: <https://www.epo.org/about-us/governance.html>

7. Harhoff D. (2006) Intellectual Property Rights in Europe – Where do We Stand and Where Should We Go? *Prime Minister's Office. Economic Council of Finland.* URL: https://www.researchgate.net/publication/240696278_Intellectual_Property_Rights_in_Europe_-_Where_do_We_Stand_and_Where_Should_We_Go

8. Intellectual property: Protecting Europe's know-how and innovation leadership / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_17_4942

9. IP Network. Strategic driver / European Union Intellectual Property Office. URL: <https://euipo.europa.eu/ohimportal/strategic-drivers/ipnetwork/european-cooperation>

10. IP protection in the European Union / Australian government. URL: <https://www.ipaustralia.gov.au/understanding-ip/taking-your-ip-global/ip-protection-european-union>

11. Protecting intellectual property rights in the EU / European Court of Auditors. URL: https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/ap20_13/ap_intellectual_property_rights_en.pdf

12. Strategic Plan 2023 / EPO. URL: <https://www.epo.org/about-us/office/strategy.html>

13. The Office / European Union Intellectual Property Office. URL: <https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/the-office>

14. Unitary patent: 26 countries agree on distribution key / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/growth/content/unitary-patent-26-countries-agree-distribution-key_en

РОЗДІЛ II
Облік, аналіз, аудит
та оподаткування

UDC 657

Yuliia Serpeninova,
PhD (Economics), Associate Professor,
The Department of Accounting and Taxation
Educational and Scientific Institute of Business,
Economics and Management of Sumy State University,
Sumy,
e-mail: y.serpenynova@uabs.sumdu.edu.ua

Iryna Sadovska,
Doctor of Economics, Professor,
The Department of Accounting and Taxation
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, ORCID ID: 0000-0002-7081-8524
e-mail: Sadovska.Iryna@vnu.edu.ua,

Daria Novykova,
student
Student of the Department of Accounting and Taxation
Educational and Scientific Institute of Business,
Economics and Management of Sumy State University,
Sumy,
e-mail: dashanovikova1@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-04-25-30>

THE ESSENCE OF ACCOUNTING PARADOXES

Accounting information serves as a primary source for the formation of financial statements, based on which further decisions are made. However, existing forms of financial reporting cannot fully meet the information needs of users. One of the reasons is the paradox of accounting information. Accounting paradoxes are a little-studied issue that requires proper coverage, first of all, the generation of theoretical and methodological framework, to better understand and optimize existing contradictions and controversial issues.

The article describes the variety of methodological approaches to the scientific substantiation of the paradoxes of accounting information with their solutions and shortcomings.

The paper highlights the economic essence of accounting paradoxes, their importance in the process of making effective management decisions, identifies the causes of formation, impact, and consequences of distortion of the information array in making rational management decisions. The role of the influence of accounting data paradoxes on the further activity of the enterprise is argued. The causal relationship between the possibility of distortion of accounting information at different stages of its formation depending on the object of accounting and its further transformation into management data is analyzed. As a result of the analysis of the outlined topic several solutions of problem questions are offered, namely: optimization of the accounting information, minimization of influence of paradoxes of the accounting information taking into account features of the account, expansion of the theoretical base.

Key words: paradoxes of accounting information, management accounting, users of accounting information, quality of accounting information.

Серпенинова Юлія,
кандидат економічних наук, доцент,
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Сумський державний університет,
кафедра бухгалтерського обліку та оподаткування
м. Суми

Садовська Ірина,
доктор економічних наук, професор
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра обліку і оподаткування,
м. Луцьк

Новикова Дар'я,
здобувач освіти,
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту,
Сумський державний університет,
кафедра бухгалтерського обліку та оподаткування,
м. Суми

СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ ОБЛІКОВИХ ПАРАДОКСІВ

Облікова інформація є первинним джерелом для формування даних бухгалтерської звітності, на підставі яких приймаються подальші управлінські рішення. Проте, існуючі форми бухгалтерської звітності неспроможні повністю задовольнити інформаційні потреби користувачів. Одна з причин – парадокси бухгалтерської інформації. Аргументовано роль впливу парадоксів даних бухгалтерського обліку на подальшу діяльність підприємства. Простежено причинно-наслідковий зв'язок між можливістю спотворення облікової інформації на різних етапах її формування залежно від об'єкта бухгалтерського обліку та її подальшим перетворенням на управлінські дані. В результаті аналізу окресленої теми пропонується низка рішень проблемних питань, а саме: оптимізація облікової інформації, мінімізація впливу парадоксів облікової інформації з урахуванням особливостей обліку, розширення теоретичної бази.

Ключові слова: парадокси облікової інформації, управлінський облік, користувачі облікової інформації, якість облікової інформації.

Серпенинова Юлія,
кандидат экономических наук, доцент,
Учебно-научный институт бизнеса, экономики и менеджмента
Сумский государственный университет,
кафедра бухгалтерского учета и налогообложения,
г. Сумы

Садовская Ирина,
доктор экономических наук, профессор,
Волинский национальный университет имени Лесы Украинки,
кафедра учета и налогообложения,
г. Луцк

Новикова Дарья,
студент,
Учебно-научный институт бизнеса, экономики и менеджмента
Сумского государственного университета,
кафедра бухгалтерского учета и налогообложения,
г. Сумы

СУТЬ И ПОНЯТИЕ УЧЕТНЫХ ПАРАДОКСОВ

Учетная информация является первичным источником для формирования данных бухгалтерской отчетности, на основании которых принимаются дальнейшие управленческие решения. Однако существующие формы финансовой отчетности не могут полностью удовлетворить информационные потребности пользователей. Одна из причин – парадоксы бухгалтерской информации. Аргументирована роль влияния парадоксов данных бухгалтерского учета на дальнейшую деятельность предприятия. Прослежена причинно-следственная связь между возможностью искажения учетной информации на разных этапах ее формирования в зависимости от объекта бухгалтерского учета и дальнейшим превращением в управленческие данные. В результате анализа данной темы предлагается ряд решений проблемных вопросов, а именно: оптимизация учетной информации, минимизация влияния парадоксов учетной информации с учетом особенностей учета, расширение теоретической базы.

Ключевые слова: парадоксы учетной информации, управленческий учет, пользователи учетной информации, качество учетной информации.

Introduction. Modification of information processes plays an important role in the system of modern accounting. With the introduction in Ukraine of new management systems and integrated reporting (quality management, environmental accounting, occupational safety, and health management, etc.) and new information requests of the management staff, there is a need for detailed explanation and development of ways to identify paradoxical information: unreliable or distorted. The idea of the paradox of accounting information has been little studied and covered in the scientific literature. The lack of a system of accounting for paradoxical information indicators, lack of conceptual principles of regulation and solving problems of management data accounting, non-compliance with the theoretical aspect and methodology for determining accounting distortions do not have a clear wording that causes the final product of accounting - reporting.

Analysis of recent research and publications. The quality of accounting information today is a very important factor in the formation of a database of accounting data on business activities of the enterprise in order to optimize the management of the entity. The works of such scientists as N. Ershova [3], A. Shchyrskaya [9], O. Podolyanchuk [7], T. Gorbach, S.S. Drozd [2], and others. The paradoxes of accounting are reflected in the works of Ya. Sokolov [8], N. Mazur [6], I. Boyarko, L. Hrytsenko [1] and others. Among the foreign authors are the works of D. Mugge, L. Lincy [10], B. Nixon, D. Burns [11], I. Yaremko, L. Pylypenko, O. Tyvonchuk [12], B. Cunningham, L. Nikolai, J. Bazley [13], J. van Helden, Ch. Reichard [14], A. Elaoud, A. Jarboui [14], and others.

Selection of previously unsolved parts of the overall problem. The purpose of the article is to substantiate the theoretical and methodological approaches and generate the basic principles of the essence, classification of paradoxes of accounting information, and development of proposals to minimize their impact on the order of management decisions.

Results of research. Images of business entities in the minds of internal and external users can be considered an accounting feature. A paradox is a phenomenon or object that is the opposite of the usual, which contradicts generally accepted rules and norms [4]. The paradox of accounting information is the contradiction of the data that make up the financial statements, which greatly complicates its interpretation.

The paradox must be a series of contradictions, with such activities of management staff in reporting and decision-making. Understanding paradoxes as the basis, the sources of all subsequent considerations lead to the fact that paradoxes are often confused with causes.

V. Sokolov highlighted the following paradoxes of accounting information in his scientific works:

- availability of profits without money;
- availability of money without profits;
- balance sheet assets have changed, while the balance of profits remained unchanged;
- the amount of changed profit with the unchanged assets;
- losses actually incurred, but profits are shown;
- a certain amount can be both expenses and profits;
- the same object can be classified as both covering and current assets;
- balances are not equal to the actual availability;
- profits from the time of establishment until the termination of the economic entity's activity shall not be equal to the number of profits received for each reporting period;

- reporting reflects facts that have already occurred in the past, and the meaning of accounting is that users of information are to make management decisions in the future [4].

Consequently, the paradox of accounting information involves the assessment of transparency and compliance of accounting transactions to the actual presence or absence of objects of accounting, which causes certain discrepancies and doubts and does not allow to make objective management decisions.

The formation of paradoxes of accounting information is due to many reasons that should be considered during the management decision-making process. Most of the paradoxes arise due to differences in the interpretation of several important categories through economic and accounting prisms. Such categories include income and expenses, the difference between which will form a profit or loss. For distortion of the income or expenditure part, it is impossible to obtain a reliable result of economic activity.

Most often, enterprises can observe the paradox of the presence of profit in the absence of cash or vice versa. The first case can be explained by non-recognition of income on receipt of funds for the previous sale of products, goods, services, in the absence of repayment of receivables by the buyer or customer, and cash receipts are deferred until the date of repayment of receivables.

The paradox of the previous situation, the availability of money and lack of profit can be traced in the case of sales of goods, works, services below cost, obtaining loans on a repayable basis, reserving potential costs, allocating future expenses to the reporting period and more.

Paradoxes based on the discrepancy between the increase in the value of enterprise property and profit due to the size of economic activity to receive goods, work performed, services on the terms of prolongation of payment, free receipt, revaluation of assets, debt to participants for accrued dividends, etc.

Such general indicators of the business entity as profit, loss, the value of information-based assets, are manipulative by the nature of the formation in the process of making management decisions. Irresponsible understanding with the management of the characteristics of the formation of accounting information created by erroneous courts about the interdependence of the following categories: profit, cash, asset value.

The paradoxes of accounting information can be divided into two groups: depending on the nature of the impact on the accounting process and depending on the completeness of coverage. According to the nature of the impact on accounting processes, it is possible to distinguish paradoxes with positive and negative effects. The positive impact of paradoxes on accounting processes is the generation of innovative approaches to solving problem aspects, as well as the optimization of existing processes, taking into account the specifics of the enterprise management staff to improve the situation. Negative effects, on the other hand, sometimes lead to inevitable consequences, such as distortions in accounting data, which, in turn, affects the presentation of all types of reporting, including management.

Depending on the completeness of the coverage, paradoxes can be classified according to the impact on the information in general and about the objects of accounting. The impact on information, in general, is reflected in the distortion of accounting data, which affects the further activities of the enterprise as a whole, for example, reporting reflects facts that have occurred in the past, and the meaning of accounting is that information users make management decisions in the future. As for the impact on the information regarding individual objects of accounting, it can be divided concerning income, expenses, and financial reserves; assets; in respect of liabilities and collateral; relative to equity.

The paradoxes of accounting information can be divided into catalysts and inhibitors, which ultimately lead to corresponding changes. The triggers for the accounting information paradoxes are processes and phenomena that precede the acceleration of information processing through motivators. Motivators are incentives to address problematic aspects and fill or update information gaps for further successful management decisions. The facilitation process, caused by previous actions, is the last step on the company's path to positive changes. It aims at the process of collective decision-making, which will significantly improve the economic condition of the organization. The facilitation method is relatively new and widespread among developed countries due to a number of its advantages, such as:

- efficiency and rate of making management decisions and delegating responsibilities and tasks;
- mechanisms modernization through the generation of new ideas under the specifics of the business entity activity;
- rapid reaction and adaptation to changes in the internal and external environments;

- transformational processes of transition to a higher level of the market, increasing competitiveness;
- elucidation of employees' mental potential [5].

It should be noted that the paradoxes of accounting information transformation into management information in most cases are negative. They can be characterized as inhibitors. Paradoxical information inhibitors are processes and phenomena that slow down the process of modifying accounting data, the product of which are frustrators. Frustrators are barriers in the form of curvature and damage to indicators.

Such generalizing indicators of the economic entity's activity as profit, loss, the value of information-based assets are manipulative by the nature of formation in making management decisions. Suppose the management personnel doesn't properly understand the specifics of the formation of the accounting information. In that case, inaccurate judgments are created about the interdependence of the following categories: profit, cash, asset value. In the early stages of management decision-making, namely the search for information about the state of the economic entity, management should take into account the following statements:

- the amount of profit does not necessarily depend on the inflow and outflow of assets;
- the study of the differences between the increase in assets of an economic entity and the amount of profit is necessary for all circumstances.

The existence of accounting paradoxes determines the number of rules for management personnel to follow when using accounting data as the basis for further decision-making:

- to take into account the paradoxes of accounting information in the case of its use as a primary data source on the state of the economic entity in the management decision-making process;
- to calculate the quality of accounting information for the ability to accurately and unbiasedly evaluate the obtained information;
- to generate a derivative array of information which will be based on accounting data, taking into account the chosen accounting methodology and a list of features following the accounting policy, which can significantly change the vector of information quality;
- to check and control the accuracy of accounting information following the primary documents.

In addition, accounting information must meet the following basic requirements: clear positioning of public importance; full representation of the intellectual potential of the company by the system of accounting and financial reporting; taking into account the social, environmental, and ethical aspects of companies as important criteria for their overall effectiveness; taking into account the dynamics of the economic factor in the development of approaches to the assessment of objects of accounting.

Conclusions and prospects for further research. Based on research results it was found that the main problem is the obvious imbalance of accounting theory with the stages of economic, technological, and information development of the socio-economic environment. The problem of appropriate enterprise management is inconsistency, which may be solved only in the development of a new accounting paradigm based on the development of the concept of integrated reporting, which would give a comprehensive picture of the state and prospects of the entity.

Sources and literature

1. Боярко І. Емпірична оцінка корисності обліково-фінансової інформації для стратегічного менеджменту підприємств України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2020. С. 109–115;
2. Горбач Т. О. Теоретичні основи дослідження якості облікової інформації в бухгалтерській (фінансовій звітності). *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. №6. 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/6-2017/UKR/horbach.pdf>.
3. Єршова Н. Ю. Якість облікової інформації: методичний підхід до оцінювання. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/18651/1/2014_Yershova_Yakist_oblikovoi.pdf ;
4. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М - Я. С. 181.
5. Літовченко Б. В. Професіоналізація ризик-менеджменту – шлях від коучингу до фасилітації *Вісник АМСУ. Серія: "Економіка"*, № 1 (53), 201512. 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.scientificview.umsf.in.ua/archive/2015/1_53_2015/11.pdf .

6. Мазур Н. А. Бухгалтерські підходи до побудови теорій: переваги та сучасне трактування. *Серія Економічні науки*. 2014. С. 130–133;
7. Подолянчук О. А. Облікова інформація та її якісні характеристики відповідно до облікових стандартів. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://efm.vsau.org/storage/articles/February2020/ybOZQMIRWBAuPz2dwybX.pdf> ;
8. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета. М.: Финансы и статистика, 2000г., С. 66-77;
9. Щирська А. Ю. Вимоги користувачів до якості облікової інформації. *Економіка підприємства та просторово-класстерний бізнес*. № 139. 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economicspace.pgasa.dp.ua/article/view/165693> ;
10. Mügge D., Linsi L. The national accounting paradox: how statistical norms corrode international economic data. *European journal of international relations*. 2021. Т. 27. №. 2. С. 403-427;
11. Nixon B., Burns J. The paradox of strategic management accounting. *Management Accounting Research*. 2012. Т. 23. №. 4. С. 229-244;
12. I. J. Yaremko. The Paradigms of Accounting and Financial . *Pobrane z czasopisma International Journal of Synergy and Research*. 28.01.2021 С. pp. 135–146 DOI: 10.17951/ijsr.2016.5.135;
13. B. Cunningham. Accounting: Information for Business Decisions. Cengage AU, 2020. 560 с. (4th edition).
14. J. van Helden. Making sense of the users of public sector accounting information and their needs *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*. 2019. С. 478–495 DOI: 10.1108/JPBAFM–10–2018–0124
15. A. Elaoud. Auditor specialization, accounting information quality and investment efficiency. *Research in International Business and Finance*. 2017. С. 616–629 DOI: 10.1016/j.ribaf.2017.07.006.

References

1. Boiarko I. Empiryczna otsinka korysnosti oblikovo-finansovoi informatsii dlia stratehichnoho menedzhemntu pidpriemstv Ukrainy *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii i praktyky*. 2020. p. 109–115
2. Horbach T.O. Teoretychni osnovy doslidzhennia yakosti oblikovoi informatsii v bukhgalterskii (finansovii zvitnosti) *Elektronne naukove fakhove vydannia z ekonomichnykh nauk «Modern Economics»*, №6. 2017, available at: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/6-2017/UKR/horbach.pdf>.
3. Iershova N.Iu. Yakist oblikovoi informatsii: metodychnyi pidkhid do otsiniuvannia. *Bukhhalterskyi oblik, analiz ta audyt*. 2014, available at: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/18651/1/2014_Yershova_Yakist_oblikovoi.pdf ;
4. Kovaliv Yu.I. *Literaturoznachcha entsyklopediia* : u 2 t. / avt.-uklad. Yu.I. Kovaliv. Kyiv : VTs «Akademiiia», 2007. Т. 2 : М Ya. p. 181.
5. Litovchenko B. V. Profesionalizatsiia ryzky-menedzhmentu – shliakh vid kouchynhu do fasylytatsii . *Visnyk AMSU. Seriia: “Ekonomika”*, № 1 (53), 2015. 2015, available at: http://www.scientificview.umf.in.ua/archive/2015/1_53_2015/11.pdf .
6. Mazur N.A. Bukhhalterski pidkhody do pobudovy teorii: perevahy ta suchasne traktuvannia. *Seriia Ekonomichni nauky*. 2014. p. 130–133;
7. Podolianchuk O.A. Oblikova informatsiia ta yii yakisni kharakterystyky vidpovidno do oblikovykh standartiv. *Bukhhalterskyi oblik, analiz ta audyt*. 2018, available at: <http://efm.vsau.org/storage/articles/February2020/ybOZQMIRWBAuPz2dwybX.pdf> ;
8. Sokolov Ya.V. *Osnovy teoryy bukhgalterskoho ucheta* - M.: Fynansy y statystyka, 2000h., pp. 66-77;
9. Shchyrська А.Іu. Vymohy korystuvachiv do yakosti oblikovoi informatsii. *Ekonomika pidpriemstva ta prostorovo-klasternyi biznes*, № 139. 2018, available at: <http://economicspace.pgasa.dp.ua/article/view/165693> ;
10. Mügge D., Linsi L. The national accounting paradox: how statistical norms corrode international economic data *European journal of international relations*. 2021. Т. 27. №. 2. pp. 403-427;
11. Nixon B., Burns J. The paradox of strategic management accounting *Management Accounting Research*. 2012. Т. 23. №. 4. pp. 229-244;
12. I. J. Yaremko. The Paradigms of Accounting and Financial Reporting. *Pobrane z czasopisma International Journal of Synergy and Research*. 28.01.2021 – С. pp. 135–146 DOI: 10.17951/ijsr.2016.5.135;
13. B. Cunningham. Accounting: Information for Business Decisions. Cengage AU, 2020. – 560 p. – (4th edition).
14. J. van Helden. Making sense of the users of public sector accounting information and their needs. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*. 2019. pp. 478–495 DOI: 10.1108/JPBAFM–10–2018–0124
15. A. Elaoud. Auditor specialization, accounting information quality and investment efficiency. *Research in International Business and Finance*. 2017. – pp. 616–629 DOI: 10.1016/j.ribaf.2017.07.006.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2021 р.

УДК 657

Жук Валерій,
доктор економічних наук, професор, академік НААН України,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»,
м. Київ, ORCID ID 0000-0003-1367-5333
e-mail: zhuk@faaf.org.ua

Гринявський Сергій,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
здобувач кандидата економічних наук, аспірант
м. Київ, ORCID ID 0000-0002-2664-0802
e-mail: sergevoac@ukr.net

Нагірська Катерина,
кандидат економічних наук, доцент,
Луцький національний технічний університет,
кафедра обліку і аудиту
м.Луцьк, ORCID ID 0000-0002-2792-8162
e-mail: katya_nagirska@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-04-31-37>

СТРАТЕГІЧНЕ СУДЖЕННЯ БУХГАЛТЕРА

Сьогодні ведення господарської діяльності потребує прийняття своєчасних управлінських рішень. Для отримання даних, які слугуватимуть основою для їх реалізації потрібно достовірне та зрозуміле подання інформації. Виконавцем даної ланки є бухгалтери, які в силу своїх моральних, професійних та фахових переконань повинні на власне судження приймати важливі рішення, які матимуть кінцеве висвітлення в фінансовому результаті підприємства. Досягнення необхідного рівня конкурентної стратегії підприємства, економічної безпеки підприємства вимагає постійного моніторингу, контролю, оцінки і аналізу ризиків, які впливають на діяльність та розробку на цій основі заходів задля їх ліквідації, виконавцями чого і є бухгалтери. Саме тому необхідно дослідити сутність професійного судження бухгалтера в контексті стратегічного управлінського обліку в сучасній вітчизняній практиці.

Ключові слова: стратегічне управління, стратегічний план, облікове мислення, управлінські кадри

Жук Валерій,
доктор экономических наук, профессор, академик НААН Украины,
Национальный научный центр «Институт аграрной экономики»
г. Киев

Гринявский Сергей,
Национальный научный центр «Институт аграрной экономики»,
соискатель кандидата экономических наук, аспирант,
г. Киев

Нагирская Екатерина,
кандидат экономических наук, доцент,
Луцкий национальный технический университет,
кафедра учета и аудита,
г. Луцк

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ СУЖДЕНИЕ БУХГАЛТЕРА

Настоящее ведение хозяйственной деятельности требует принятия своевременных управленческих решений. Для получения данных, которые будут служить основой для их реализации, нужно достоверное и понятное представление информации. Исполнителем данного звена являются бухгалтеры, которые в силу своих моральных, профессиональных и профессиональных убеждений должны по собственному суждению принимать важные решения, которые будут иметь окончательное освещение в финансовом результате предприятия. Достижение необходимого уровня конкурентной стратегии предприятия, экономической безопасности предприятия требует постоянного мониторинга, контроля, оценки и анализа рисков, влияющих на деятельность и разработку на этой основе мер по их ликвидации, исполнителями которых и являются бухгалтеры. Поэтому необходимо исследовать сущность профессионального суждения бухгалтера в контексте стратегического управленческого учета в современной отечественной практике.

Ключевые слова: стратегическое управление, стратегический план, учетное мышление, управленческие кадры

**Zhuk Valeriy,
Doctor of Economics, Professor, Academician of NAAS Ukraine,
National Research Center «Institute of Agrarian Economics»
Kyiv**

**Grinyavsky Sergey
National Research Center «Institute of Agrarian Economics»
candidate of economic sciences, postgraduate student
Kyiv**

**Nahirska Kateryna
PhD (Economics), Associate Professor,
The Department of Accounting and Audit
Lutsk National Technical University
Lutsk**

STRATEGIC JUDGMENT OF THE ACCOUNTANT

Today's business requires timely management decisions. Accurate and clear presentation of information is required to obtain data that will serve as a basis for their implementation. The executor of this link are accountants, who by virtue of their moral, professional and professional beliefs must, in their own judgment, make important decisions that will have the final coverage in the financial results of the enterprise. Achieving the required level of competitive strategy of the enterprise, economic security of the enterprise requires constant monitoring, control, assessment and analysis of risks that affect the activities and development on this basis of measures to eliminate them, the executors of which are accountants. That is why it is necessary to explore the essence of professional judgment of the accountant in the context of strategic management accounting in modern domestic practice.

To manage and control the development of the enterprise in the interests of its owners and other interested partner groups (creditors, customers, suppliers, staff, society, etc.) requires quality and timely information about the business activities of the entity. The aim of the article is to highlight the role of professional judgment of an accountant as a key player in processing and presenting important data for impartial decisions.

Therefore, this article explores modern approaches to understanding the professional judgment of the accountant, studied its content and role in the accounting process. That allows to formulate the need for an important solution to everyday problems of the enterprise, making the right decisions interprets the proper attitude to the moral opinion of the accountant, based on facts, practice and professional opinion, which form «real accounting» - the appropriate result, appropriate, reliable, understandable basis in making management decisions to prevent the impact of threats on the enterprise. The corresponding result requires the need for further research in the context of professional judgment in the areas of management accounting and institutional theory.

Key words: strategic management, strategic plan, accounting thinking, managerial staff.

Постановка проблеми. Стратегічне управління в умовах глобалізації економіки репрезентує новий етап розвитку управлінського обліку. Стратегічний управлінський облік, використовуючи зовнішню і внутрішню інформацію, покликаний забезпечити керівництво підприємства необхідною інформацією для прийняття стратегічних управлінських рішень. Завчасно отримана інформація проковує забезпечити формування позитивного іміджу підприємства, досягнення конкурентних переваг, завоювання довіри кредиторів, інвесторів і партнерів. Керівництво отримує повноцінну інформацію стратегічного характеру від бухгалтерів, останнім в свою чергу потрібно бути достатньо підкованими, щоб надані дані були вірними, повністю характеризували ситуацію та були вчасними, для прийняття відповідних дій. Отже, вміння бухгалтерів, їхня кваліфікація повинна займати належну увагу у власників бізнесу, керівників в системі забезпечення людськими ресурсами підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто відмітити, що огляд наукової літератури стосовно зазначеної проблеми показав, що автори, П.Й. Атамас, М.А. Вахрушина, С.Ф. Голов, К. Друрі, Б. Район, В.М. Жук, трактують важливість отримання інформації від всіх ланок підприємства загалом, С. Марк, А. Ентоні, С. Марк, К. Уорд, Р.Ф. Бруханський здебільшого від менеджерів, як працівників які і використовують таку інформацію. М. Пушкар у своїй монографії «Креативний облік» зазначає: стратегічний облік формує свої власні інформаційні ресурси прогнозного характеру. Інформаційні ресурси стратегічного обліку мають зв'язок з традиційним обліком, але ним не обмежуються, для стратегічного управління необхідні дані не лише про діяльність підприємства (внутрішнє середовище), а й про зовнішнє середовище, яке має надзвичайно важливе значення для передбачення траєкторії розвитку підприємства [1, с.282–283]. Боб Район зазначає, що стратегічний управлінський облік – це певне поєднання управлінського обліку із системами фінансової звітності, зорієнтоване на прийняття стратегічних рішень [2]. К. Друрі стверджує, що стратегічний управлінський облік повинен, в першу чергу, забезпечувати керівництво підприємства інформацією, яка допоможе йому досягнути, а потім підтримати стратегічну (тобто лідерську) позицію на ринку відносно конкурентів [3, с.879]. Варто вказати, що і для досліджень вітчизняних вчених, саме бухгалтер є ключовим працівником, який має відношення як до зовнішнього (його аналізує) так і до внутрішнього (його виконує) середовища, є виконавцем формування фінансової звітності, та економічних показників [11, 12, 13].

Виклад основного матеріалу. На етапі сьогодення діяльності підприємств вже традиційно має внутрішню та зовнішню спрямованість, як щодо користувачів своєї інформації, так і щодо самої інформації. В бухгалтерській роботі є також багато невіршених проблем і бухгалтерові доводиться працювати в умовах повної або часткової невизначеності. Не завжди стандарти бухгалтерського обліку, положення і методики пропонують необхідне рішення, яке можна використовувати в практичній роботі. Тому саме свобода думки бухгалтера, заснована на фактах, практиці та професійній думці формують – «реальну бухгалтерію».

Т.В. Давидюк, К.П. Боримська зазначають, що знання бухгалтера в частині моніторингу внутрішнього та зовнішнього середовища діяльності підприємства дозволяє генерувати достовірну та релевантну інформацію про внутрішні бізнес-процеси та зовнішнє середовище діяльності підприємства для оцінки його конкурентних переваг, управління ризиками, виявлення та попередження загроз безпечній діяльності та сталому розвитку підприємства. Виступаючи частиною загальної інформаційної системи управління підприємством, вміння бухгалтера вчасно й достовірно сформулювати й проаналізувати масив обліково-аналітичної інформації слугує базисом для забезпечення економічної безпеки підприємства, яка за сучасних умов зростаючої конкурентоспроможності бізнесу набуває властивостей інформаційних систем стратегічного типу [5].

Дослідження найкращих професій у США, Канаді засвідчило, що професія бухгалтера потрапила в десятку кращих для розвитку кар'єри, бухгалтерська професія посідає дев'яте місце, а також сьоме відповідно рейтингу заробітних плат, що свідчить про те, що ця професія є надзвичайно актуальною та важливою на ринку праці [6].

Також варто відмітити, що до бухгалтера висувається ряд вимог, претензій, а саме: у викривленні інформації, її приховуванні, що призводить до ненадійних даних і недостовірної звітності, що в свою чергу веде до необ'єктивного завищення чи заниження фінансового результату підприємства. Формування принципів та методології ведення бухгалтерського обліку на підприємстві залежить також від грамотно складеної та представлені облікової політики бухгалтером. Наявність прибутку в підприємства та його величина безпосередньо пов'язана з професійним судженням бухгалтера, що стверджує необхідність ставити вимоги до вибору бухгалтера не тільки кваліфікації, а й моральні.

Враховуючи те що облікова інформація залишається єдиною і найбільшою інформаційною системою для прийняття управлінських рішень, яку формує бухгалтер, доцільно усвідомити не тільки загрози, які виникають в процесі ведення обліку, а й практичний і професійний розвиток діяльності бухгалтера.

Навмисне чи ненавмисне спотворення облікових даних, що виникають у процесі документування господарських операцій, їх відображення в системі облікових реєстрів та бухгалтерської звітності є наслідком дій або бездіяльності бухгалтерського персоналу. Важливими є компетентнісні характеристики бухгалтера, які виступають фактором мінімізації ступеня впливу професійного ризику бухгалтера на стан економічної безпеки підприємства [5].

Важливою рисою в повсякденній діяльності бухгалтера є його судження тієї чи іншої господарської операції, а професійний, творчий підхід до виконання своїх обов'язків, разом з діловим розумінням операцій виробляють високий рівень спеціаліста.

Професійне судження є результатом мислення бухгалтера, що дозволяє в умовах невизначеності приймати рішення щодо вибору адекватного способу відображення фактів господарського життя у бухгалтерському обліку [7].

Професійне судження бухгалтера – добросовісно висловлена думка про господарські ситуації, яка є корисною як для її опису, так і для ухвалення дієвих управлінських рішень. У цьому визначенні ключовими поняттями виступають: думка професійного бухгалтера; добросовісне висловлювання; господарська ситуація; корисний опис; управлінське рішення [8, с. 259].

Важливим є розуміння того, що професійні навички бухгалтера повинні формуватися на етапі навчання. Не варто також відкидати практику, яка є значним доповненням професійних дисциплін та є основою формування професійного судження.

Ефективна організація процесу формування стратегії та тактики економічного розвитку підприємства можлива тільки при правельно підбраному кадровому складі, інакше кажучи, необхідна чітка, сформована та компетентна еліта бухгалтерської інституції, яка є взаємоузгодженою у своєму внутрішньому середовищі і здатна реалізовувати в життя поставлені завдання. Тому значну увагу необхідно приділяти в першу чергу формуванню команди. Щодо складу цієї команди, то видається актуальним наголосити на обов'язковій компетентності в тій чи іншій сфері кожного окремо взятого учасника команди. Така команда може складатися, наприклад, із представників досвідчених та зацікавлених в результаті своєї праці кадрів, в першу чергу бухгалтерів які мають високі знання та досягнення. Адже саме реформування бухгалтерії, є нагальним та необхідним, оскільки вона є стратегічним центром для визначення загального курсу ведення економічної політики підприємства.

Особливу роль відіграє стратегічна складова. Її значимість полягає в систематичній розробці правил, запрограмованих рішень, «алгоритму дій» для управлінського персоналу в різноманітних ситуаціях в середовищі, що має характерні особливості щодо постійних змін. Це зумовлено тим, що керівники не завжди спроможні постійно контролювати поточні зміни в ситуації в усіх підпорядкованих структурних підрозділах та оперативно розробляти відповідні дієві управлінські рішення. Тому чітке визначення стратегічної складової є життєво важливим у будь-якому періоді функціонування інституцій, коли управлінське реагування повинно відбуватись практично миттєво. Такі умови роботи потребують наявності в арсеналі команди з управління великого набору

«управлінських формул» для їх застосування в процесі прийняття рішень в умовах, які швидко змінюються [9, с. 191].

На нашу думку, звернення належної уваги на професійні та індивідуальні особливості кожного бухгалтера, його реальний потенціал, особисто власниками бізнесу, дасть змогу забезпечити соціально-економічне зростання підприємства, розроблення та втілення не тільки стратегічних плану, а й належне вирішення оперативних дій.

На сьогодні варто розглядати нові тенденції до формування інформації, та ведення бухгалтерського обліку загалом, де є не тільки дотримання законодавчих актів та методології, а й творчі здібності бухгалтера. В науковому середовищі виділяють даний вид обліку як креативний, творчий облік.

Креативний облік - це будь-який науковий метод, який не відповідає загальноприйнятій практиці або встановленим стандартам і принципам. Креативний облік є позитивним тоді, коли використовується без прямого порушення законодавства для відображення основних тенденцій у зміні вартості бізнесу і достовірної картини становища фірми, особливо, якщо не існує інших методів відображення в обліку нової операції [10, с. 121].

Поряд з творчим обліком, для задоволення інформаційних потреб користувачів, виділяють і інші види обліку: стратегічний, бюджетний, екологічний та інші. Задоволення потреб сучасних користувачів облікової інформації вимагає її достовірності, що безпосередньо пов'язана з професійним судженням бухгалтера, його добросовісністю.

Добросовісне висловлювання (судження) – це думка, сформована бухгалтером, заснована на його переконаннях, уявленнях і вірі, яка повинна бути достовірною і добросовісно сформульованою. В першому випадку йдеться про те, що точність бухгалтерських даних повинна бути прийнятною для ухвалення управлінських рішень, а в іншому – переконання бухгалтера повинні бути щирими і не орієнтовані на вигоду котрогось із учасників господарського процесу. Відтак, достовірність – це категорія теоретична, а добросовісність – моральна [8, с. 259].

Щоб множина отримуваних показників в обліковому процесі не набувала різних значень бухгалтеру потрібно мислити стратегічно, тобто мати алгоритми їх обчислення. Тобто потрібно за власним судженням робити вибір оцінок об'єктів обліку та їх подання в обліковій політиці. Такий процес є деякою мірою суб'єктивним, творчим, оскільки бухгалтер має своє бачення щодо його формування.

Не лишнім є участь бухгалтера і в системі управлінського обліку який забезпечує процес прийняття рішень, через який надходить інформація, необхідна особам, що відповідають за стратегічні рішення. Тому варто зауважити, що облік повинен видавати важливу інформацію, а не фінансові дані які потребують обробки. А якщо її здійснюють некомпетентні працівники, це може призвести до неправильних висновків стосовно кінцевих стратегічних рішень.

Для функціонування стратегічного управлінського обліку інформація повинна бути в зручній формі та бути зрозумілою для тих хто приймає рішення, адже управлінцям які приймають рішення без спеціальної підготовки буде складніше прийняти рішення на основі наданої інформації. Тому для бухгалтера постає питання професійного судження, саме, надання інформації у такій формі щоб подолати ризики нерозуміння з боку керівництва, а також скорочення часу для засвоєння інформації перед прийняттям рішення.

Стратегічні показники повинні бути не тільки економічними, а відповідати конкретним стратегіям бізнесу. Ці спеціально підібрані показники для прийняття стратегічного рішення полягають у виборі конкретного варіанта, що в свою чергу забезпечать максимальну економічну вигоду підприємства, навіть якщо найкращий вибір – це лише менші збитки порівняно з іншими альтернативами. Вибір максимальної вигоди можна робити тільки в контексті конкретно запропонованої інституції.

Висновки та пропозиції. Отже, для вирішення повсякденних проблем підприємства, прийняття вірних рішень інтерпретує належного ставлення до моральної думки бухгалтера, заснованих на фактах, практиці та професійній думці, формують відповідний результат, доцільний, надійний,

зрозумілий який слугує основою у прийнятті управлінських рішень щодо запобігання впливу загроз на підприємстві.

На наш погляд, стратегічне судження бухгалтера – це професійні навички бухгалтера, які проявляються в повсякденній діяльності, бачення тієї чи іншої господарської операції, творчий підхід до виконання своїх обов'язків, разом з діловим розумінням операцій, дає результат в частині добросовісно сформульованої думки про ситуації, яка є корисною для ухвалення управлінських рішень. Але такий підхід вимагає подальших досліджень за напрямками інституціональної теорії та управлінського обліку.

Джерела та література

1. Пушкар М.С. Креативний облік (створення інформації для менеджерів): моногр. Тернопіль: Карт-бланш, 2006. 334 с.
2. Райан Б. Стратегический учет для руководителей / Пер. с англ. под ред. В.А. Микрюкова. М.: Аудит, ЮНИТИ., 1998. – 616 с.
3. Друри К. Управленческий и производственный учет: учебн.; пер. с англ.; М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. 1071 с.
4. Аткинсон, Энтони А., Банкер, Раджив Д., Каплан Роберт С., Янг, Марк С. Управленческий учет пер. с англ. 3-е изд. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2005. 878 с.
5. Позиціонування обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства в навчальних планах фахівців напряму підготовки «Облік і аудит». *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2013. № 3 (8). С. 83–90. [Електронний ресурс] Режим дос-тупу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n3.html>
6. Кремень О. І. Бухгалтерська професія: значення для підприємства, держави та суспільства. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць; ДВНЗ*. Суми: УАБС НБУ, 2012. Т. 34. С. 196–209. [Електронний ресурс]. – Режим досту-пу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/8630>
7. Ісаєв Д. М. Облікові оцінки показників фінансової звітності: управ-лінський аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.09. К., 2013. 20 с.
8. Соколов Я. В История бухгалтерского учета: учебник. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Магистр, 2009. 287с.
9. Попов Р. Антикризисное управление М. : Выш. шк., 2005. 429 с.
10. Бухгалтерський облік (частина II): навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 6.050100 «Облік і аудит». Одеса: ОНЕУ, 2013. – 324 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.oneu.edu.ua/a/jspui/bitstream/123456789/507/1/Бухгалтерський%20облік%20_Частина%201%20навч.%20посіб.%20за%20ред.%20В.Ф.%20Максімової_.pdf
11. Жук В.М. Інституціональні засади розвитку професії бухгалтера, «Облік і фінанси АПК №2, 2010. с. 122-127
12. Жук В.М., П.І. Гайдуцький Роль бухгалтерського обліку в попередженні економічних криз, «Економіка України» №12, 2012. с.72-82.
13. Бруханський Р.Ф., Пуцентейло П.Р. Формування системи професійної підготовки бухгалтера-аналітика. «Інноваційна економіка» №5-6, 2016. с. 187-198.

References

1. Pushkar MS Creative accounting (creating information for managers): monograph. Ternopil: Carte Blanche, 2006. - 334 p.
2. Ryan B. Strategic accounting for managers. M.: Audit, UNITI., 1998. 616 p.
3. Drury K. Management and production accounting: textbook.; lane. with English; M.: UNITI-DANA, 2005. 1071 p.
4. Atkinson, Anthony A., Banker, Rajiv D., Kaplan Robert S., Young, Mark S. Management Accounting trans. with English - 3rd ed. M.: Izd. Williams House, 2005. 878 p.
5. Positioning of accounting and analytical support of economic security of the enterprise in the curricula of specialists in the field of training "Accounting and Auditing" *Economics: the realities of time. Scientific journal*. 2013. № 3 (8). P. 83–90. [Electronic resource] Access mode: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n3.html>

6. Kremen OI Accounting profession: significance for the enterprise, state and society. *Problems and prospects of development of the banking system of Ukraine: collection. Science. to work; SHEI*. Sumy: UABS NBU, 2012. Vol. 34. - P. 196–209. [Electronic resource]. - Access mode: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/8630>
7. Isayev DM Accounting estimates of indicators of financial reporting: administrative aspect: author's ref. dis. for science. degree of Cand. econ. Sciences: 08.00.09. K., 2013. 20 p.
8. Sokolov J. In the History of Accounting: a textbook. - 3rd ed., Reworked. and ext. М.: Магістр, 2009. 287с.
9. Popov R. Anti-crisis management / R. Popov. М.: Высш. school, 2005. 429 p.
10. Accounting (part II): textbook. manual for students of higher educational institutions specialty 6.050100 "Accounting and Auditing" Odessa: ONEU, 2013. 324 p. [Electronic resource]. - Access mode: http://dspace.oneu.edu.ua/a/jspui/bitstream/123456789/507/1/Accounting%20accounting%20_Part%201%20learning%20assid.%20for%20ed.%20V.F.
11. Zhuk V.M. Institutional principles of development of the profession of accountant, «*Accounting and Finance of AIC*» №2, 2010. - P. 122-127
12. Zhuk V.M., Gaidutsky P.I. The role of accounting in the prevention of economic crises, «*Economy of Ukraine*» №12, 2012. P.72-82.
13. Brukhansky R.F., Putzenteilo P.R. Formation of a system of professional training of an accountant-analyst. «*Innovative Economy*» №5-6, 2016. p. 187-198.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2021 р.

УДК 657.15:658.115]:005

Цятковська Олена,
кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
кафедра податкового менеджменту та фінансового моніторингу,
м. Київ, ORCID ID 0000-0001-8825-9778,
tsiatkovska.elena@kneu.edu.ua

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-04-38-47>

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ УСТАНОВАМИ

У статті досліджено та проаналізовано економічну сутність та основні характеристики установ державного сектору відповідно до різних підходів, щодо формування структури державного сектору; визначено основних суб'єктів державного сектору, які узагальнено у два напрями відповідно до їх функціонального призначення; узагальнено основні характеристики для ідентифікації суб'єкта державного сектору з урахуванням Класифікатора секторів економіки, системи національних рахунків, а також інших нормативно-правових документів; обґрунтовано необхідність поділу всіх суб'єктів державного сектору на державні підприємства та державні установи та наведено трактування економічної сутності «державна установа» та «державне підприємство»; встановлено взаємозв'язок та місце бухгалтерського обліку в управлінні державними установами, як суб'єктами державного сектору.

Ключові слова: бухгалтерський облік, державна установа, підприємство, державний сектор, суб'єкт.

Цятковская Елена,
кандидат экономических наук, доцент,
Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана,
кафедра налогового менеджмента и финансового мониторинга,
г. Киев

БУХГАЛТЕРСКИЙ УЧЕТ В УПРАВЛЕНИИ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ УЧРЕЖДЕНИЯМИ

В статье исследована и проанализирована экономическая сущность и основные характеристики учреждений государственного сектора в соответствии с различными подходами к формированию структуры государственного сектора; определены основные субъекты государственного сектора, которые обобщены в два направления в соответствии с их функциональным назначением; обобщены основные характеристики для идентификации субъекта государственного сектора с учетом Классификатора секторов экономики, системы национальных счетов, а также других нормативно-правовых документов; обоснована необходимость разделения всех субъектов государственного сектора на государственные предприятия и государственные учреждения и приведена трактовка экономической сущности «государственное учреждение» и «государственное предприятие»; установлены взаимосвязь и место бухгалтерского учета в управлении государственными учреждениями как субъектами государственного сектора.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, государственное учреждение, предприятие, государственный сектор, субъект.

Tsiatkovska Olena,
Degree: PhD in Economics, Position: Associate professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Department of Tax Management and Financial Monitoring,
Kyiv

ACCOUNTING IN THE MANAGEMENT OF GOVERNMENT INSTITUTIONS

Introduction. The country's entry to international organizations and close cooperation with various foreign partners is a key factor in modernizing and standardizing accounting in the public sector. Public sector institutions are one of the key actors influencing the efficiency and effectiveness of the economy as a whole. Public sector institutions are managed by heads of institutions on the basis of analysis, generalization and systematization of accounting data. That is why there is a link between the public institutions management and accounting.

The purpose of the article. The purpose of the article is to study the economic nature of the public sector as one of the economic sectors; to identify the main actors of the public sector through the separation of key identifiers; and to establish a link between the public institutions management and accounting.

Results. The article examines and analyzes the economic nature and main characteristics of public sector institutions under different approaches to the formation of the public sector structure; identifies the main subjects of the public sector, which are generalized in two directions according to their functional purpose; summarizes the main characteristics for the identification of the public sector entity, taking into account the Classifier of economic sectors, the system of national accounts, as well as other legal documents; justifies the necessity of division of all public sector subjects into “state enterprises” and “state institutions”; gives the interpretation of the economic nature of “state institution” and “state enterprise”; establishes the relationship and place of accounting in the management of public institutions as public sector entities.

Conclusions. The research established that accounting in public sector institutions is branched and dependent on the architecture of the public sector itself. This once again confirms that the economic activity of public sector institutions is reflected in various spheres of economic activity. Issues of accounting in public sector institutions are relevant today given all the transformation processes taking place in the economy.

Keywords: accounting, government agency, state enterprise, public sector, public entity.

Постановка проблеми та її значення. Економіка України за сучасних умов має розвиватися та відповідати європейським принципам та особливостям діяльності. Саме євроінтеграційні процеси є головною причиною модернізації та вдосконалення системи державних фінансів з метою встановлення прозорості, зрозумілості та актуальності у показниках діяльності всіх суб'єктів господарювання.

Ефективність національної економіки залежить від всіх суб'єктів, але основу всіх змін та позитивних динамік розвитку звичайно є потужний державний сектор. Варто відзначити, що суб'єкти державного сектору є різними як за призначенням, так і за метою діяльності. Зокрема це можуть бути ринкові та неринкові виробники, фінансові та нефінансові установи. Але в той же час державна політика по відношенню до цих установ має бути єдиною. Для ведення прозорої діяльності установи державного сектору мають застосовувати єдині принципи діяльності, ведення бухгалтерського обліку та складання звітності. Щоб діяльність установ можна було проаналізувати, співставити та прийняти відповідні управлінські рішення. Успішне управління та ефективні результати діяльності суб'єктів господарювання можливі тільки при розумінні сутності, призначення та сфери діяльності цих суб'єктів. Саме тому вкрай важливо розуміти саму структуру діяльності установ державного сектору. При дослідженні державного сектору загалом, а управління установами державного сектору зокрема виникає питання щодо того, що входить до складу державного сектору та суб'єктів державного управління. І чи взагалі – це одне і те саме. Саме тому і потрібно детально дослідити структуру державного сектору економіки загалом, а також визначити значення бухгалтерського обліку в управлінні державними установами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання економічної сутності та загалом бухгалтерського обліку в державному секторі досліджували різні науковці як вітчизняні, так і зарубіжні. Лук'янчикова Н., Майстер А., Макогон М., Мочерний С., Ходов Л. [4-7, 17], у своїх дослідженнях порушували питання щодо державного сектору, як інституціональної одиниці економіки країни та визначали основні характеристики функціонування та співпраці з іншими суб'єктами господарювання. А от саме питання бухгалтерського обліку в державному секторі досліджували в своїх наукових працях Свірко С.В., Ловінська Л.Г., С.В., Єфименко, Т.І., Канцуров О.О., Дрозд І.К., Чечуліна О.О. [2-3]. Зокрема, Свірко С.В. у своїх дослідження порушувала питання

щодо визначення в нормативних документах з бухгалтерського обліку для установ державного сектору та їх співставності з Класифікацією інституційних секторів економіки [15, С.42].

Але саме питання щодо структури державного сектору та основних суб'єктів щодо управління ними та взаємозв'язку з бухгалтерським обліком і надалі залишається невирішеним, як у нормативно-правових документах, так і в наукових дослідженнях.

Мета і завдання статті. Метою статті є дослідження економічної сутності державного сектору, як одного із секторів економіки, визначення основних суб'єктів державного сектору через виокремлення основних ідентифікаторів та встановлення взаємозв'язку в управлінні установами державного сектору з бухгалтерським обліком.

Викладення основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Визначення сутності, структури та основних елементів державного сектору економіки чітко визначено у Класифікації інституційних секторів економіки України. Відповідно до якої державний сектор економіки включає всі інституційні одиниці-резиденти, які: - контролюються одиницями-резидентами сектору загального державного управління; - віднесені до сектору загального державного управління; - віднесені до державних нефінансових корпорацій; - віднесені до державних фінансових корпорацій [9].

Установи державного сектору є досить різноплановими в чому і проявляється їх функціональна спрямованість та статусність у сучасному стані економіки загалом. Від ефективності управління установами державного сектору залежить загальні результати виконання бюджету країни. В історичному проміжку часу як сам підхід до поділу та функціонального призначення установ державного сектору, так і процес управління цими установами потребує детального опрацювання та дослідження.

Питання сутності державного сектору економіки часто було предметом дослідження. І особливо актуально це питання стало коли Україна почала рухатися на пряму євроінтеграції. Відповідно всі нормативні документи та макроекономічні елементи економіки України загалом мають відповідати міжнародним підходам та міжнародній статистиці фінансів.

Макогон М.І. акцентує увагу на тому, що державний сектор утворює сектор державного управління, що включає органи влади різних рівнів, підвідомчі їм установи та державні інституційні одиниці, що входять в сектори нефінансових і фінансових корпорацій. А система державних фінансів включає сукупність державного та місцевих бюджетів, державні цільові фонди, фінанси підприємств і організацій державної та комунальної форм власності, державний кредит, державні фінансові інститути [6].

С. Мочерний, зазначає, що державний сектор — це частина економіки, що перебуває в державній власності, управляється, регулюється і контролюється державними органами [7].

Ходов Л.Г. вважає, що державний сектор – це «комплекс господарських об'єктів, що повністю або частково належать центральним та місцевим державним органам влади» [17, с.42].

Лук'янчикова Н.П. розглядає державний сектор як комплекс господарських об'єктів федерального чи місцевого підпорядкування, діяльність яких спрямована на реалізацію загальнодержавних економічних завдань [4, С.50].

Майстер А.В. надає власне визначення державного сектору економіки—сукупність суб'єктів господарювання, у яких переважає державна частка акціонерної власності та діяльність яких спрямована на виробництво визначених державою суспільно корисних товарів і надання соціально значущих суспільних послуг [5].

Сучасна національна економіка за своєю структурою класифікується за двома напрямками: секторальним і галузевим. У розвинених країнах секторальний поділ економіки здійснюється на основі використання міжнародних стандартів, зокрема "Керівництва по статистиці державних фінансів 2001 р." [15] та "Системи національних рахунків 2008 р." [16]. Відповідно до зазначених стандартів економіка країни в цілому поділяється на п'ять секторів – інституційних одиниць, що мають подібні цілі [6, С.25].

Отже, майже всі науковці дотримуються єдиних принципів щодо визначення сутності та структури державного сектору економіки. І в результаті аналізу наукових поглядів та Класифікації секторів економіки можна зробити висновок, що **державний сектор** – це сектор економіки, до складу якого входять державні фінансові та нефінансові корпорації, а також установи загального державного управління, які контролюються та здійснюють спільну політику з державними установами. Структура державного сектору відповідно до Класифікації секторів економіки подана на рисунку.1.

Управління державними фінансами напряму пов'язано із управлінням державними установами. Оскільки саме ефективне управління та організація функціонування установ державного сектору впливає та забезпечує результативність використання державних фінансів.

Варто відзначити, що управління державними установами здійснюється керівництвом установи, але з урахуванням тих повноважень, які покладено на керівників відповідно до установчих документів. Саме в установчих документах (положенні, статуті тощо) і визначається функціональне призначення тієї чи іншої установи. Оскільки державні установи не мають за мету отримати прибуток, то саме на них покладається завдання щодо забезпечення певного соціального ефекту для суспільства загалом, та кожного громадянина індивідуально. Кожна державна установа має індивідуальне призначення та особливості щодо діяльності. Але в сукупності всі установи забезпечують ефективну діяльність системи державного управління в країні.

Рис.1. Структура функціонування державного сектору економіки

Джерело: сформовано автором на основі [9]

Ефективне функціонування державного сектору економіки є важливою передумовою успішної міжнародної діяльності України та добробуту кожного громадянина України. Саме тому при здійсненні перших кроків у міжнародній сфері Україна мала забезпечити та надати своїм партнерам достовірну, співставну та прозору облікову інформацію. На основі якої міжнародні партнери мали

здійснювати аналіз та оцінювати потенціал співпраці з державним сектором. Саме цим і викликано потужний та тривалий процес модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності України.

З початком модернізації бухгалтерського обліку та фінансової звітності в установах державного сектору, було сформовано та затверджено Стратегію модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки [13]. Зокрема Стратегією встановлено, що вітчизняний бюджетний облік має відповідати міжнародним стандартам бухгалтерського обліку. Крім того варто відзначити, що саме із набуттям чинності цієї Стратегії і починає ототожнюватися бюджетний облік з бухгалтерським обліком в державному секторі. Хоча з цим ототожненням тяжко погодитися. Оскільки окрім бюджетних установ до структури державного сектору належать такі установи, як Національний банк України, державні підприємства, Пенсійний фонд України та інші державні фінансові та нефінансові корпорації.

Відповідно до проведеного аналізу структури державного сектору та її взаємозв'язку з бухгалтерським обліком, можна з впевненістю сказати, що державний сектор є багатовекторним. Зокрема цьому підтвердження є те, що установи державного сектору можна поділити на різні групи саме за веденням бухгалтерського обліку та його організацією. Тобто в структурі установ державного сектору застосовуються субрахунки бухгалтерського обліку чотирьох різних Планів рахунків. Державні нефінансові корпорації та державні фінансові корпорації, які можна класифікувати, як небанківських фінансові установи у своїй діяльності застосовують План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [10]. Але окрім небанківських фінансових установ до складу державних фінансових установ належать державні банківські установи, або як їх визначено Класифікаторі секторів економіки – Державні корпорації, що приймають депозити та Національний банк. І відповідно банківські установи використовують при веденні бухгалтерського обліку План рахунків бухгалтерського обліку банків України [11]. А зовсім відрізняється від плану рахунків призначеного для державних підприємств. Але окрім цього Плану рахунків окрема установа така, як Національний банк України має власний План рахунків бухгалтерського обліку. А суб'єкти сектору загального державного управління, де головним суб'єктом є Міністерство фінансів, яке здійснює та забезпечує ведення бухгалтерського обліку в бюджетних установах, свою господарську діяльність відображають на субрахунках бухгалтерського обліку визначених Планом рахунків бухгалтерського обліку для державного сектору [12].

Потрібно не забувати про багаторічні напрацювання вітчизняних науковців з бухгалтерського обліку, які в своїх дослідженнях облік в установах державного сектору ідентифікували, як облік в бюджетних установах або бюджетний облік. Але враховуючи сучасні виклики та реалії потрібно навести та проаналізувати визначення поняття бюджетна установа, яке наведено у Бюджетному кодексі України. А саме в ст.22 БКУ визначено, що бюджетні установи - органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету [1]. Отже, проаналізувавши дане визначення можна говорити з впевненістю, що установи сектору загального державного управління не можна однозначно назвати, як бюджетні установи. Оскільки до складу цих установ належать також державні цільові фонди та Державна Казначейська служба України, які відповідно до ст.22 БКУ не віднесено до складу бюджетних установ. Саме тому перелік установ сектору загального державного управління має значно ширший перелік та потребує уточнення для узагальнення назви сукупності установ. Основні характеристики та особливості ідентифікації суб'єкта державного сектору наведено за допомогою структурно-логічної схеми ідентифікації суб'єкта державного сектору, яка наведена на рис.2. Структуризовано основні характеристики та особливості ідентифікації суб'єкта державного сектору, які подано за допомогою структурно-логічної схеми ідентифікації суб'єкта державного сектору. За допомогою якої можна ідентифікувати та визначити, чи суб'єкт господарювання належить до державного підприємства чи до державної установи.

За результатами проведеного дослідження можна зробити припущення, що архітектоніка державного сектору заснована на двох основних складових. Основними складовими державного сектору, та тими суб'єктами на яких покладається основна діяльність є саме установи сектору загального державного управління та державні фінансові та нефінансові корпорації. Сфера діяльності та напрями у них зовсім різні, прикладом є навіть те що перші є неприбутковими, а інші є прибутковими. Але для узагальнення та визначення суб'єктів державного сектору для подальшої ідентифікації відповідно до особливостей діяльності та функціонального призначення доцільно їх розмежувати та визначити основні напрями діяльності. Тобто за результатами проведеного дослідження доцільним буде, констатувати, що основу архітектоніки державного сектору економіки становлять державні підприємства та державні установи. Але для розуміння сутності доречно визначити та навести авторську дефініцію цих понять.

Отже, державна установа – це суб'єкт державного сектору, який діє на основі державної чи комунальної форми власності, має право впливу та управління на підприємства через частку у статутному капіталі, і яке надає послуги та реалізує товари на неринкових умовах, а майном користується на правах оперативного управління. Державні установи мають право отримувати бюджетні асигнування з державного чи місцевого бюджету залежно від органу, який їх утворив та відповідно до функціонального призначення цієї установи. Відповідно на отриманні асигнування державна установа має право брати зобов'язання та здійснювати витрати за рахунок бюджетних коштів.

Рис.2 Структурно-логічна схема ідентифікації суб'єкта державного сектору
Джерело: сформовано автором

Державне підприємство – це суб'єкт державного сектору, який створений та контролюється державною установою для задоволення суспільних потреб, надають послуги та реалізує товар на

ринкових умовах, а державним майно користується на правах господарського відання. На відмінну від державних установ ці підприємства не отримують бюджетні асигнування з державного чи місцевого бюджету. Але державні підприємства через державні установи можуть отримувати бюджетні кошти, як фінансову підтримку, або кошти на виконання певних цільових програм соціального, культурного, освітнього чи іншого напрямку.

Для державних установ основною сферою їх діяльності є законодавча, виконавча або судова влада, а також державні позабюджетні фонди та фонди соціального забезпечення. Всі ці установи мають пряме джерело доходу загального або спеціального фонду, відповідно шляхом отримання бюджетних асигнувань відповідно з державного чи місцевого бюджету, доходів або отримання доходів спеціального фонду.

Варто відзначити, що державні установи, як суб'єкти державного сектору є розпорядниками бюджетних коштів та є неприбутковими установами, а от державні підприємства можуть бути тільки одержувачами бюджетних коштів і як неприбутковими, так і прибутковими установами.

Підтвердженням того, що потрібно привести у відповідність у нормативних документах понятійний апарат та суб'єкти державного сектору, які є неприбутковими ідентифікувати, як державні установи, є основні положення «Системи національних рахунків». У системі національних рахунків окремий розділ приділено рахункам доходів і витрат на фінансування капітальних витрат:

1. Нефінансові корпоративні та схожі з ними підприємства.
2. Фінансові установи.
3. Державні установи.
4. Приватні некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства.
5. Домашні господарства з урахуванням приватних нефінансових некомерційних підприємств.

І як результат, статистична інформація про інституційні сектори економіки України буде відповідати міжнародним вимогам до статистичної інформації.

Отже, в результаті проведеного дослідження можна говорити, що бухгалтерський облік в установах державного сектору є розгалуженим і залежним від архітектури самого державного сектору. Це ще раз підтверджує, що господарська діяльність установ державного сектору відображена у різних сферах діяльності економіки.

Варто відзначити, що окрім того, що для різних суб'єктів державного сектору економіки прийнятним до використання є той чи інший План рахунків, так і стандарти бухгалтерського обліку теж різняться. Зокрема, державні нефінансові та фінансові установи дотримуються положень визначених НП(С)БО та МСБО, а от установи загального державного управління – НП(С)БОДС та МСБОДС.

Питання бухгалтерського обліку в установах державного сектору є актуальними на сьогоднішній день враховуючи всі трансформаційні процеси, які відбуваються в економіці країни. А ще більш актуальним стало тоді, коли було розроблено та затверджено НП(С)БОДС та План рахунків бухгалтерського обліку для державного сектору. Оскільки саме в Національних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку для державного сектору було визначено, що вони для суб'єктів державного сектору. Тобто, на перший погляд, це свідчить, що всі установи є суб'єктами державного сектору і мають застосовувати ці положення. Але в НП(С)БОДС 101 «Подання фінансової звітності» чітко визначено, що законодавець має під поняття «суб'єкт державного сектору». Суб'єкти державного сектору — суб'єкти бухгалтерського обліку в державному секторі, зокрема розпорядники бюджетних коштів, Казначейство та державні цільові фонди [8]. Тобто, це всі установи сектору загального державного управління. І як визначено в Класифікації секторів економіки, сектор загального державного управління (ЗДУ) об'єднує юридичних осіб, для яких основною діяльністю є виконання функцій законодавчої, виконавчої або судової влади відносно інших інституційних одиниць у межах певної території. Вони мають повноваження збирати податки та інші обов'язкові платежі, а також витрачати їх відповідно до урядової політики. Сектор загального державного управління включає: - усі одиниці центральних, регіональних, місцевих органів управління; - усі неринкові некомерційні організації (НКО), які контролюються і в

основному фінансуються органами управління. Розподіл сектору ЗДУ за підсекторами здійснюється так: - центральні органи державного управління; - регіональні та місцеві органи управління; - фонди соціального страхування [9].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Відповідно до проведеного аналізу структури державного сектору та її взаємозв'язку з бухгалтерським обліком, можна з впевненістю сказати, що державний сектор є багатовекторним. Зокрема цьому підтвердження є те, що установи державного сектору можна поділити на різні групи саме за веденням бухгалтерського обліку та його організацією. Тобто в структурі установ державного сектору застосовуються субрахунки бухгалтерського обліку чотирьох різних Планів рахунків.

Отже, дослідження структури державного сектору у розрізі законодавчо визначених та наукового обґрунтованих підходів дозволило сформувати основні принципи архітекtonіки державного сектору. Зокрема визначено та розмежовано наукові поняття «державна установа» та «державне підприємство», як основні суб'єкти державного сектору, які забезпечують ефективну та безперервну діяльність загалом держави. Оскільки на суб'єктів державного сектору покладаються основні функції органів законодавчої, виконавчої та судової влади, органів місцевого самоврядування, державних цільових фондів, державних фінансових та нефінансових установ. Саме від функціонального, відомчого та бюджетного призначення установи залежить як загальна архітекtonіка державного сектору, так і їх взаємозв'язок з бухгалтерським обліком. Для ефективного управління установами державного сектору потрібно мати достовірну, актуальну та відповідним чином згруповану інформацію про активи, зобов'язання, власний капітал та фінансовий результат виконання кошторису. Але для детального розуміння та визначення основних принципів управління державними фінансами на основі даних бухгалтерського обліку доцільно детально досліджувати становлення та розвиток управління державними фінансами та провести детальний аналіз основних підходів до інтерпретації та класифікації активів державних установ.

Джерела та література

1. Бюджетний кодекс України №2456-VI від 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 14.04.2021)
2. Дрозд І.К. Бухгалтерський облік та внутрішній державний аудит за міжнародними стандартами : у 3 ч. / за заг. ред. М.В. Кужельного. К. : УАСБА, 2009. Ч. II : Міжнародні стандарти внутрішнього аудиту державного сектору К., 2009. 312 с
3. Ловінська Л. Г. Бухгалтерський облік та внутрішній аудит в державному секторі : у 3 ч. / за заг. ред. М.В. Кужельного. К. : УАСБА, 2009. Ч.1 : Фінансовий облік у державному секторі: міжнародний підхід / Л.Г. Ловінська, С.В. Свірко, Т.І. Єфименко, О.О. Канцуров. К., 2009. 479 с
4. Лукьянчикова Н.П. Экономическая теория государства: учебное пособие. Иркутская государственная экономическая академия. Иркутск: ИГЭА, 2001. 78 с.
5. Майстер А. В. Теоретичні підходи до визначення сутності державного сектору економіки та його оптимального розміру. *Ефективна економіка*. 2014. № 7. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_7_29.
6. Макогон І. Державний сектор як об'єкт макроекономічного регулювання. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2015. № 3(1). С. 21–34. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2015_3\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2015_3(1)_3).
7. Мочерний С. В. Сектор державний. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.3 Ред.кол.: С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін. К.:Видавничий центр «Академія», 2002. 864 с.
8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 24.12.2010 № 1629. Дата оновлення 01.01.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0095-11#Text> (дата звернення 05.06.2021)
9. Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України [Електронний ресурс]: наказ Державної служби статистики України від 03.12.2014 р. № 378. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0378832-14#Text>

10. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затв. наказом Міністерства фінансів України від 09.12. 2011 р. № 1591. Дата оновлення 10.01.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>

11. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України: затв. Постановою Правління Національного банку України від 11.09. 2017 р. № 89. Дата оновлення 05.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17#n26>

12. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі: затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.12. 2013 р. № 1203. Дата оновлення 21.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 12.11.2020).

13. Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 34 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-%D0%BF#Text>

14. Руководство по статистике государственных финансов 2001 года / Стат. управление. — Режим доступу : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/gfs/manual/rus/index.htm>

15. Свірко С. В. Суб'єкти та об'єкти бухгалтерського обліку в державному секторі України в контексті чинного вітчизняного законодавства. *Незалежний аудитор* : наук.-практ. вид., 2012. т.№ 2. С.36-42

16. Система национальных счетов 2008 года (СНС-2008). — Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008 Russian.pdf>.

17. Ходов Л. Г. Основы государственной экономической политики: Учебник. М.: БЕК, 1997. 332 с.

References

1. Bjudzhetnyj kodeks Ukrajinjy vid 01.01.2021 №456-VI. [Budget Code of Ukraine from 01.01.2021 №2456-VI] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (data zvernennja: 14.04.2021) [in Ukraine].

2. Drozd I.K. (2009) Bukhghaltersjkyj oblik ta vnutrishnij derzhavnyj audyt za mizhnarodnymy standartamy [Accounting and internal state audit according to international standards] : u 3 ch. / za zagh. red. M.V. Kuzheljnogo. K. : UASBA, 2009. Ch. II : Mizhnarodni standarty vnutrishnjogho audytu derzhavnogho sektoru / K.Drozd, O.O. Chechulina. K., 2009. p.312 . [in Ukraine].

3. Lovinsjka L.Gh. (2009) Bukhghaltersjkyj oblik ta vnutrishnij audyt v derzhavnomu sektori [Accounting and internal state audit according to international standards]: u 3 ch. / za zagh. red. M.V. Kuzheljnogo. – K. :UASBA, 2009. Ch.1 : Finansovyj oblik u derzhavnomu sektori:mizhnarodnyj pidkhid / L.Gh. Lovinsjka, S.V. Svirko, T.I. Jefymenko, O.O. Kancurov. K., 2009. p. 479. [in Ukraine].

4. Lukjjanchykova N.P. (2001) Ekonomyčeskaja teoryja ghosudarstva: uchebnoe posobyje/ Yrkutskaja ghosudarstvennaja ekonomyčeskaja akademyja. Yrkutsk: YGhЭА, 2001. p.78. [in Russian].

5. Majster A. V. (2014) Teoretychni pidkhody do vyznachennja sutnosti derzhavnogho sektoru ekonomiky ta jogho optymaljnogho rozmiru [Theoretical approaches to determining the essence of the public sector of the economy and its optimal size]. *Efektivna ekonomika*. 2014. # 7. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_7_29. [in Ukraine].

6. Makoghon I. (2015) Derzhavnyj sektor jak ob'jekt makroekonomičnogho reghuljuvannja [The public sector as an object of macroeconomic regulation]. *Visnyk Kyjivsjkogho nacionaljnogho torghoveljno-ekonomičnogho universytetu*. 2015. # 3(1). p. 21–34. Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2015_3\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2015_3(1)_3). [in Ukraine].

7. Mochernyj S. V. (2002) Sektor derzhavnyj [Public sector] Ekonomična encyklopedija: u trjokh tomakh. T.3/ K.:Vydavnyčyj centr «Akademija», 2002. p. 864. [in Ukraine].

8. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrajinjy Pro Nacionaljne polozhennja (standart) bukhhaltersjkoğho obliku v derzhavnomu sektori 101 «Podannja finansovoji zvitnosti» vid 24.12.2010 № 1629 [Order of the Ministry of Finance of Ukraine On the National Regulation (Standard) of Accounting in the Public Sector 101 "Submission of Financial Statements" from 24.12.2010 № 1629] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0095-11#Text> (data zvernennja 05.06.2021) [in Ukraine].

9. Nakaz Derzhavnoji sluzhby statystyky Ukrajinjy Pro zatverdzhennja Klasyfikaciji instytucijnykh sektoriv ekonomiky Ukrajinjy vid 03.12.2014 r. №378. [Order of the State Statistics Service of Ukraine On approval of the Classification of Institutional Sectors of the Economy of Ukraine from 03.12.2014] [Elektronnyj resurs]:— Rezhym dostupa: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0378832-14#Text>. [in Ukraine].

10. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrajinjy Pro zatverdzhennja Planu rakhunkiv bukhhaltersjkoğho obliku aktyviv, kapitalu, zobov'jazanj i ghospodarsjkykh operacij pidprijemstv i organizacij vid 09.12. 2011 r. № 1591. [Order of the Ministry of Finance of Ukraine On approval of the Chart of Accounts for accounting of assets, capital, liabilities and

business operations of enterprises and organizations from 09.12.2011 № 1591] Data onovlennja 10.01.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text> [in Ukraine].

11. Postanova Pravlinnja Nacionaljnogho banku Ukrajinjy Pro zatverdzhennja Planu rakhunkiv bukhghaltersjkogho obliku bankiv Ukrajinjy vid 11.09. 2017 №89. [Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine On approval of the Chart of Accounts of banks of Ukraine from 11.09. 2017 № 89] Data onovlennja 05.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17#n26>. [in Ukraine].

12. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrajinjy Pro zatverdzhennja Planu rakhunkiv bukhghaltersjkogho obliku v derzhavnomu sektori vid 31.12. 2013 r. № 1203 [Order of the Ministry of Finance of Ukraine On approval of the Chart of Accounts in the public sector from 31.12. 2013 № 1203]. Data onovlennja 21.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (data zvernennja 12.11.2020). [in Ukraine].

13. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrajinjy Pro zatverdzhennja Strateghiji modernizaciji systemy bukhghaltersjkogho obliku v derzhavnomu sektori na 2007-2015 roky vid 16.01.2007 №34 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On approval of the Strategy for modernization of the accounting system in the public sector for 2007-2015 from 16.01.2007 № 34][Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-%D0%BF#Text>[in Ukraine].

14. Rukovodstvo po statystyke ghosudarstvennykh fynansov 2001 ghoda [2001 Guide to Public Finance Statistics] / Stat. upravlenye. Rezhym dostupu : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/gfs/manual/rus/index.htm>[in Russian].

15. Svirko S. V. (2012) Sub'jekty ta ob'jekty bukhghaltersjkogho obliku v derzhavnomu sektori Ukrajinjy v konteksti chynnogho vitchyznjanogho zakonodavstva [Subjects and objects of accounting in the public sector of Ukraine in the context of current domestic legislation]. *Nezalezhnyj audytor* : nauk.-prakt. vyd., 2012. t.# 2.-p.36-42 [in Ukraine].

16. Systema nacyonaljnykh schetov 2008 ghoda (SNS-2008). [System of National Accounts 2008 (2008 SNA)] Rezhym dostupu : <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008 Russian.pdf>. [in Russian].

17. Khodov L.Gh. Osnovy ghosudarstvennoj ekonomycheskoj polytyky [Fundamentals of State Economic Policy]: Uchebnyk.M.: BEK, 1997.p. 332. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 18.11.2021 р.

УДК 657.05:342.7

Fatenok-Tkachuk Alla,
Ph.D., Associate Professor,
Lesya Ukrayinka Volyn National University,
The Department of Accounting and Taxation,
Lutsk, ORCID ID: 0000-0001-6200-4873,
allafat@i.ua

Akymenko Olena,
Ph.D., Associate Professor,
National University of Chernihiv Polytechnic,
Cherkasy, ORCID ID: 0000-0002-0323-5978
elena.akymenko@gmail.com ,

Gavrilyuk Zoryana,
student of Lesya Ukrayinka Volyn National University,
Lutsk, ORCID ID: 0000-0002-2410-7668
zorianagavriluk@ukr.net,

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-04-48-55>

ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT OF REGISTRATION OF OWNERSHIP RIGHT FOR INNOVATION PRODUCT

Abstract. Intellectual property objects are the driving force in the development of science and technology. The problem of accounting of intellectual property objects in the context of attribution of authorship on someone else's development and application of effective means of protection of innovation product in conditions of unfair competition is actualized. The main task of the enterprise innovation development is to form its accounting and analytical support, which should help to expand the possibilities of forming and using their innovative potential, that is why the work is urgent and timely. Systematized accounting accounts and typical holding, which can be used for purchase and sale of licenses. The analysis of introduced innovations and patents was carried out. The reasons of decrease of the number of registered objects of intellectual property were revealed. The focus is on know-how as an object of intangible assets and the main forms of documentary confirmation of the introduction and disposal OF the object ON are systematized. Methodological recommendations on patent registration have been developed.

Key words. Intellectual property, invention, useful model, know-how, patenting, license.

Фатенок-Ткачук Алла,
кандидат экономических наук, доцент,
Волинский национальный университет имени Лесы Украинки,
кафедра учета и налогообложения
г. Луцк

Акименко Елена,
кандидат экономических наук, доцент,
Национальный университет Черниговская политехника,
г. Чернигов,

Гаврилюк Зоряна,
студентка,
Волинский национальный университет имени Лесы Украинки,
г. Луцк

УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РЕГИСТРАЦИИ ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ НА ИННОВАЦИОННЫЙ ПРОДУКТ

Аннотация. Объекты интеллектуальной собственности являются движущей силой в развитии науки и технологий. Актуализирована проблематика учета объектов интеллектуальной собственности в контексте присвоения авторства на чужие разработки и применение эффективных средств защиты инновационного продукта в условиях недобросовестной конкуренции. Основной задачей активизации инновационного развития предприятия является формирование его учетно-аналитического обеспечения, которое должно способствовать расширению возможностей формирования и использования их инновационного потенциала, поэтому работа актуальна и своевременна. Систематизированы счета бухгалтерского учета и типовые проводки, которые могут использоваться при купле-продаже лицензий. Проведен анализ внедренных инноваций и выданных патентов. Выявлены причины уменьшения количества зарегистрированных объектов интеллектуальной собственности. Сосредоточено внимание на ноу-хау как объекте нематериального актива и систематизированы основные формы документального подтверждения ввода и выбытия объекта НА. Сформированы методические рекомендации по учету патентов.

Ключевые слова. Интеллектуальная собственность, изобретение, полезная модель, ноу-хау, патентование, лицензия.

Фатенок-Ткачук Алла,
кандидат економічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк

Акименко Олена,
кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет Чернігівська політехніка,
м. Чернігів

Гаврилюк Зоряна,
Студентка,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк

ОБЛКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЄСТРАЦІЇ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОДУКТ

Анотація. Об'єкти інтелектуальної власності є рушійною силою в розвитку науки та технологій. Актуалізовано проблематику обліку об'єктів інтелектуальної власності у контексті привласнення авторства на чужі розробки та застосування ефективних засобів захисту інноваційного продукту в умовах недобросовісної конкуренції. Основним завданням активізації інноваційного розвитку підприємства є формування його обліково-аналітичного забезпечення, яке повинно сприяти розширенню можливостей формування та використання їхнього інноваційного потенціалу, саме тому робота є актуальною та своєчасною.

Метою статті є систематизація теоретичних положень щодо реєстрації права власності та обґрунтування практичних рекомендацій щодо обліку патентування.

Систематизовано рахунки бухгалтерського обліку та типові проведення, що можуть використовуватись при купівлі-продажу ліцензій. Проведено аналіз впроваджених інновацій та виданих патентів. Виявлено причини зменшення кількості зареєстрованих об'єктів інтелектуальної власності, а саме: зменшення кількості осіб, що здійснюють дослідницьку діяльність та недостатній рівень умов і фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності. Зосереджено увагу на ноу-хау як об'єкті нематеріального активу та систематизовано основні форми документального підтвердження введення та вибуття об'єкту НА.

У даній роботі використано такі методи як: системний підхід, економіко-статистичний аналіз, класичні статистичні методи, методи аналізу та синтезу.

Сформовано методичні рекомендації щодо обліку патентів. Основні положення яких полягають в такому: щорічний збір за підтримку патенту відносно до витрат майбутнього період та щокварталу списуємо на рахунок відповідних витрат періоду; для амортизації вартості патенту застосовують прямолінійний метод,

зокрема строк корисного використання буде дорівнювати строку дії самого патенту; продаж або придбання товарів обліковується на рахунок "Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу"; плата за використання об'єкта інтелектуальної власності, тобто роялті не оподатковується ПДВ.

Ключові слова. Інтелектуальна власність, винахід, корисна модель, ноу-хау, патентування, ліцензія.

Problem solving. In the modern world intellectual property is demanded in all spheres of public life. The world economy is at the forefront of intangible assets, i.e. new knowledge, ideas, inventions, discoveries, useful models. The rapid development of science and technology requires every enterprise to create a special research department. Every day in Ukraine there is an increasing number of organizations, whose activities are aimed at implementation of research projects. New innovative products of small and medium-sized businesses are entering the world market.

In connection with the development and implementation of the object of intellectual property, relations of a legal nature arise. Accounting and analytical support of innovation activity process is a necessity of time which should help to expand opportunities of formation and use of innovative potential of enterprise.

Analysis of recent research and publications. Such national scientists as Tuchin L. [6], Fatenok-Tkachuk A. [7], Yurkiv R. [9] have made a significant contribution to the research of methodology and principles of construction of accounting of objects of innovative activity. The issue of accounting support for the registration of intellectual property rights needs additional attention.

Purpose and tasks of the article. The purpose of this article is development and systematization of theoretical provisions and substantiation of practical recommendations on accounting and analytical support of procedure of registration of intellectual property right on innovation product.

Presentation of the basic material and substantiation of the obtained research results. According to the Economic Code of Ukraine, the innovation product is the result of the innovation project implementation and research and development of new technology or products with the production of experimental sample or research party [1]. According to NASP 8 "Non-thematic assets" notes that development is application of the results of researches and other knowledge by the enterprise for planning and designing new or significantly improved materials, devices, products, processes, systems or services before the beginning of their serial production or use [2]. Also in this provision the classification of innovations as intangible assets under the following groups is given:

- rights to industrial property objects (inventions, utility models, industrial designs, plant varieties, animal species, know-how, protection from unfair competition, rationalisator proposal);
- rights to copyright and related rights objects (computer program, scientific and technical information);
- rights to trademarks and services (trademark, company name).

A special subject of intellectual property is know-how, which is considered as a certain combination of knowledge: Technical, technological and commercial, which is drawn up in the form of a document, skills or experience, which is not patented. As an object of intellectual property know-how has the following features: Non-material form, confidentiality of information, absence of official recognition of the security and state registration.

Standard forms of documentation are used for primary accounting: An act of introduction into the commercial turnover of the object of intellectual property rights in the composition of intangible assets (typical form № А-1); Inventory card of the object of intellectual property rights in the composition of intangible assets (typical form № А-2); Act of disposal (liquidation) of the object of intellectual property rights in the composition of intangible assets (typical form № А-3).

The accrual of depreciation on an intellectual property object is reflected in the information of accounting of intangible assets and calculation of amortization (the default form of SPA-1). When the

enterprise receives know-how, video, audio, or written confirmation of the contents of confidential information is also added. In addition to the original documentation, the enterprise must have special documents confirming the ownership of the given objects (patent, license, certificate, contract of use, etc.).

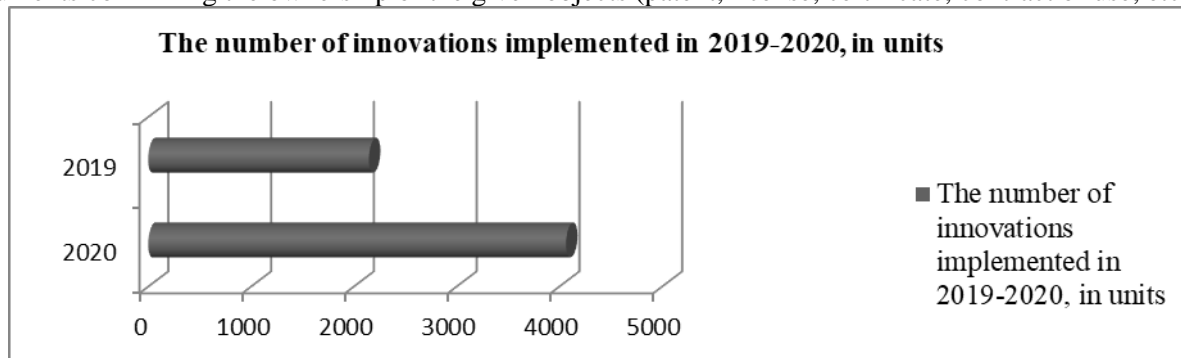

Fig. 1. Number of innovations implemented in 2020

Source: Developed by source [3]

In 2019, 2148 units of innovative products were introduced, of which new machines, equipment and devices make up 760 units and 2318 units of new technological processes, of which 857 are low-waste and energy-efficient. As we see in Fig.1. in 2020, the volume of innovations implemented increased significantly, in particular by 1918. or 89,3%. In turn, the situation in terms of innovation implementation has improved considerably. In 2019, the volume of innovation products sold amounted to UAH 34264,9 million, which is UAH 13 261,3 million. less than in 2020.

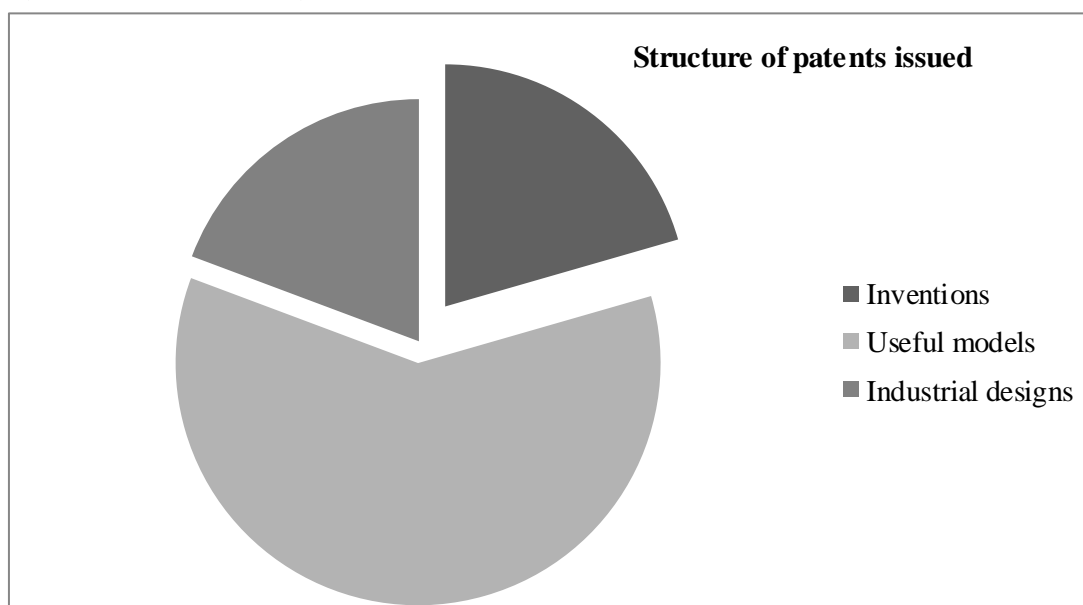

Fig. 2. The structure of patents issued in 2020

Source: Developed by source [5]

Intangible assets are most subject to borrowing during unfair competition. Once an innovative product is developed, it is important to patent it on time. A document that confirms the existence of ownership of objects such as invention and useful model is called a patent. Only an individual who is the author of the invention or the enterprise, provided that the invention is official, can register the object of intellectual

property. By order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 22/01/2001. according to № 2, the procedure of drawing up and submitting an application for registration of the invention is provided. The legal protection on the object of intellectual property is provided on condition [4]:

- 1) the invention or useful model does not contradict the public order, meets the principles of humanity and morality;
- 2) the invention or utility model is new and ready for use;
- 3) the output has a certain level of output;
- 4) the object of the invention or utility is a product, process, or new application of a known product or process.

As of November 1, 2021, 631 033 objects of intellectual property have been registered since 1992: 129 568 inventions; 149 269 useful models; 44 475 industrial designs; 307 721 brand with separate registrations. In particular, in 2020 the structure of patents issued is dominated by industrial designs – 60% of the total number of patents issued, in the second place inventions – 21%, and the rest 19% is on useful models (Fig.2).

In 2020, 2 179 patents were issued for inventions, 1 086 (49,8%) for national applicants, the rest for foreign applicants, in particular 265 for applicants from the USA, 136 for Germany, 118 for Schweitsiria, 61 for France, 50 for Japan, 45 – Great Britain, 44 – Luxembourg, 37 – China, 35 – Italy and the Netherlands, and 30 – Russian Federation. In total, registered patents decrease by 15,9% in 2020 compared to 2017 (Fig. 3).

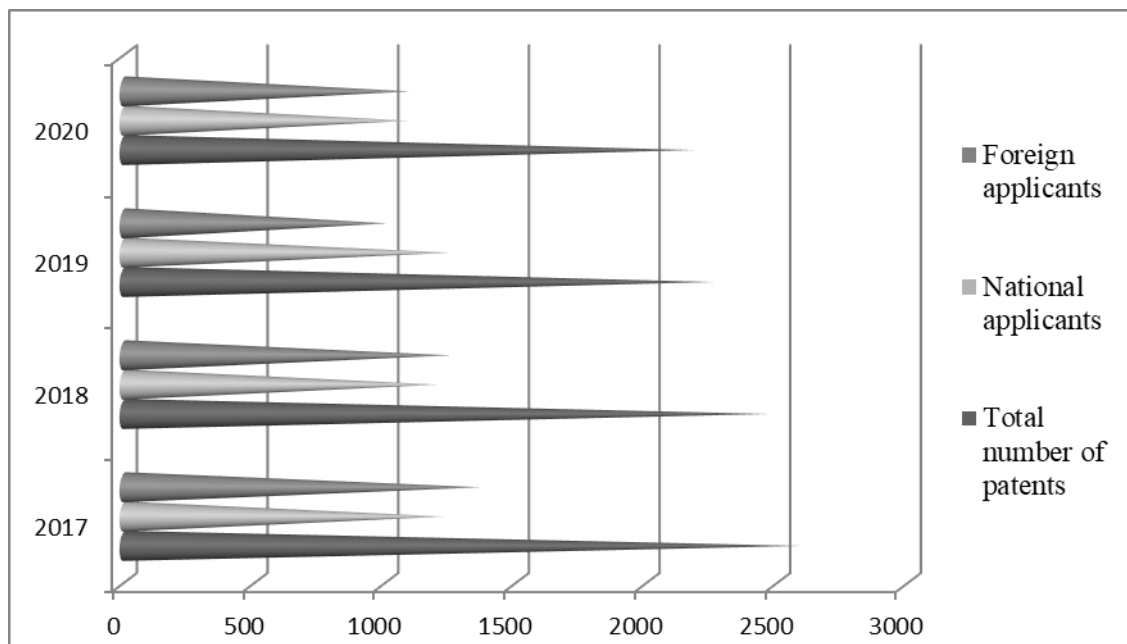

Fig. 3. The dynamics of the issue of patents for inventions from 2017 to 2020

Source: Developed by the author on the basis of the source [5].

The reasons for decreasing the number of registered intellectual property objects may be:

- 1) reduction of number of researchers and inventors;
- 2) insufficient conditions for invention activity;
- 3) insufficient level of state financing of scientific, technical and innovation activity;
- 4) lack of full information base on innovation projects.

In the process of development of invention and further registration of ownership rights for it all expenses forming the initial value of intangible assets, collect for subbrahun 154 “Acquisition (creation) of intangible assets”. When the object of intangible assets is put into operation, all accumulated expenses are

written off by the correspondent of DT 124 “Industrial property rights” – KT 154. The main patent wiring is shown in Fig. 4.

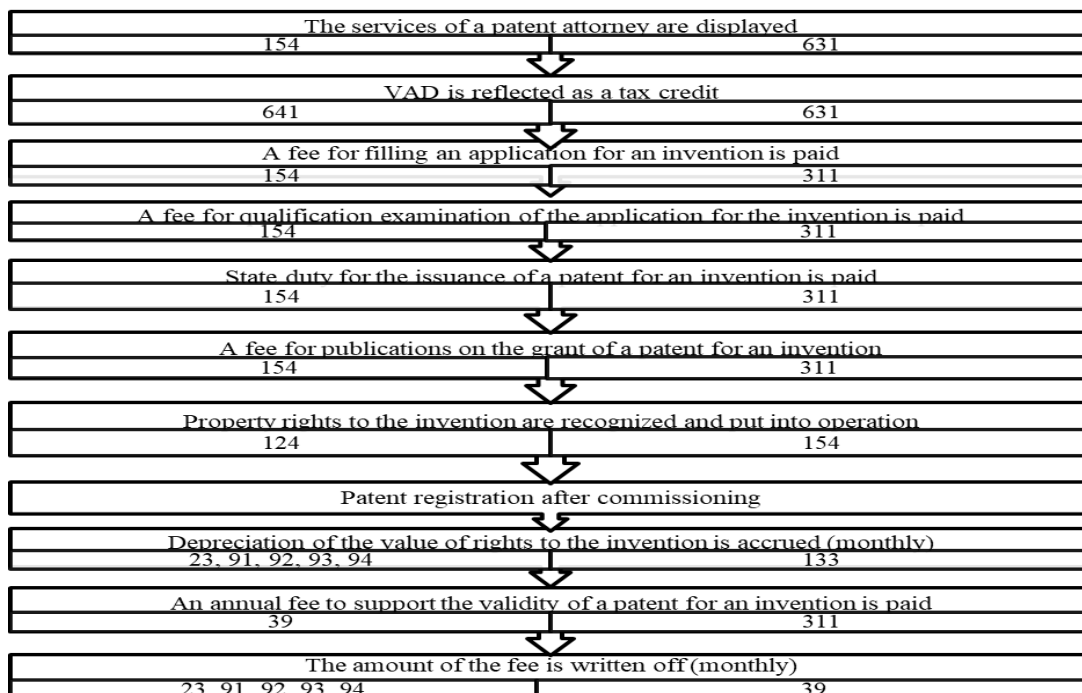

Fig. 4 The basic wiring at patent invention
Source: Developed by author based on source analysis [6; 8; 9].

The company may transfer the rights to intellectual property objects or the right to use this object to another person, which is sold as a license, having possession of a patent or certificate.

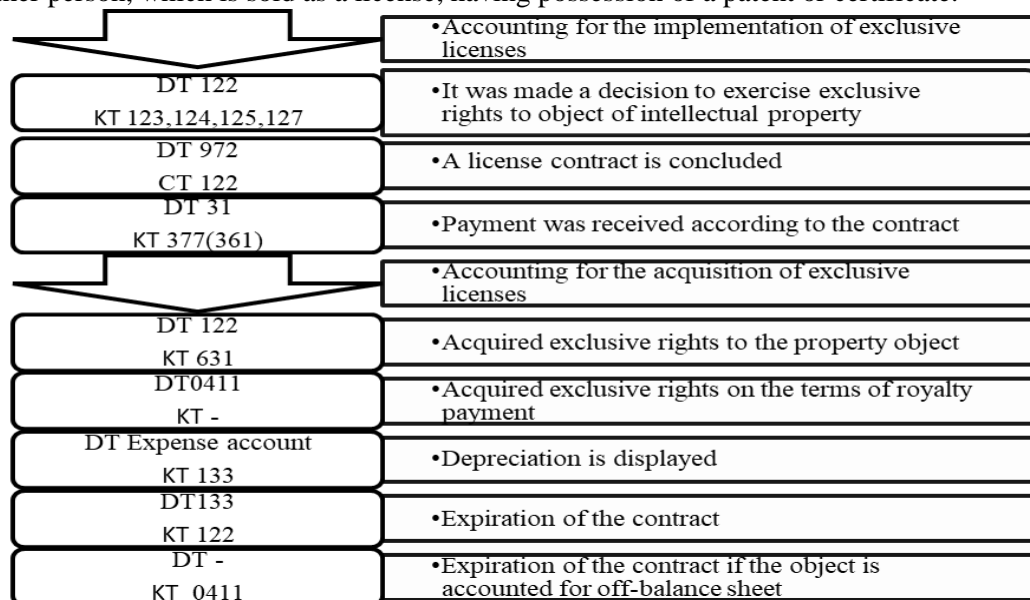

Fig. 5. Accounting of exclusive licenses
Source: developed by author based on source analysis [6;8;9].

Methodological recommendations on accounting of intangible assets indicate that the license is

recognized as an intangible asset if its duration is more than one year but less than one operating cycle. Scientists' opinions on this issue have somewhat divided: Some argue that non-exclusive licenses need to be recorded as operational lease, while the only ones – as intangible assets, others adhere to the idea that the cost of licenses should be included in the costs of the enterprise [8].

The taking on the balance and realization of licenses is given in figures 5. and 6.

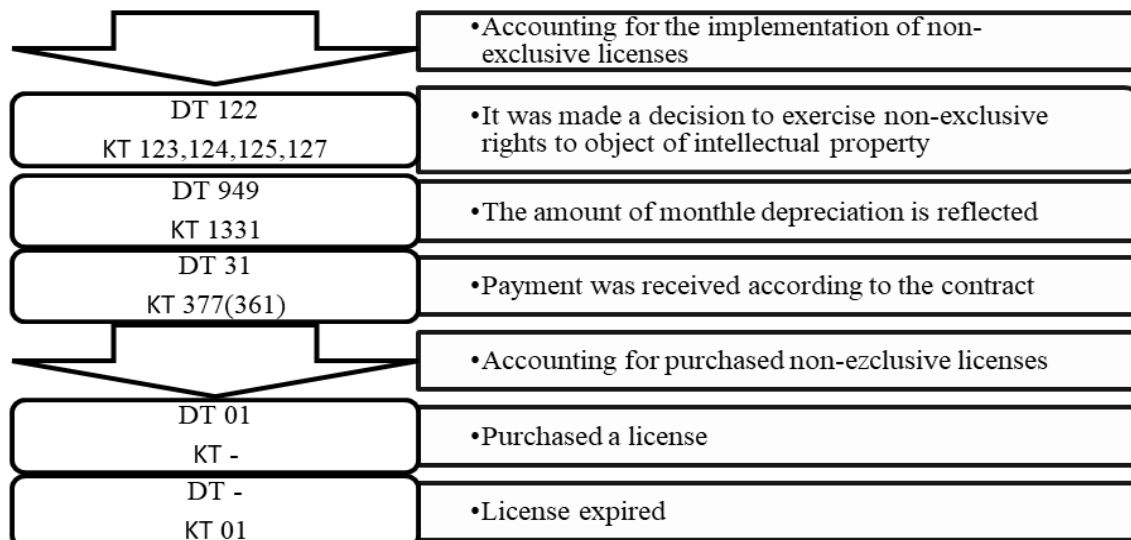

Fig. 6. Accounting of non-exclusive licenses

Source: developed by author based on source analysis [6;8;9].

Provided that the licensor receives only the right to use the intellectual property object, the registration of the obtained license is carried out outside the balance, as its value cannot be determined in a reliable way, in turn the licensor accounts for 12 “Non-themed assets”. When purchasing exclusive rights, the object of intellectual property corresponds to all attributes of intangible assets.

Conclusions and prospects of further research. The article systematized and summarized the accounting procedures during registration of ownership of the innovation product the conditions and peculiarities of carrying out of the patent process are given. The state of patenting has been analyzed, in particular, the main reasons for the reduction of patented inventions have been identified. The object of intellectual property know-how in the structure of intangible assets has been investigated. As a result of our work we have developed methodological recommendations concerning the registration of patents: annual fee for patent support is charged to the expenses of the future period and is written off quarterly at the expense of the corresponding expenses of the period; to amortize the cost of a patent apply a direct-lightning method, in particular the term of useful use will equal the term of validity of the patent itself; sale or purchase of goods is recorded on the account 286 “Non-current assets and sales groups held for sale”; the fee for the use of the object of intellectual property, that is, royalties are not taxed by VAT.

Джерела та література

1. Господарський кодекс України. *Верховна рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення : 27.11.2021).
2. Національний стандарт бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи». *Верховна рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text> (дата звернення : 27.11.2021).
3. Статистичний щорічник України за 2020 рік. *Державна служба статистики України*. 2020. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/pub11_u.htm (дата звернення: 27.11.2021).
4. Постанова «Про затвердження Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну

модель». *Верховна рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-01#Text> (дата звернення : 27.11.2021).

5. Річний звіт за 2020 рік. *Український інститут інтелектуальної власності*. 2020. URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/statistics> (дата звернення: 27.11.2021).

6. Тучин Л. Я. Майнові права інтелектуальної власності як внесок до статутного капіталу господарських товариств: дис.. к. ю. наук: доктора філософії. Львів. нац. ун-т. ім. І. Франка. Львів, 2020. 207 с. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/06/DYSERTATSIYA-TURCHYN-04.06.2020.pdf> (дата звернення: 27.11.2021).

7. Фатенок-Ткачук А. О., Кулинич М. Б., Сафарова А. Т. Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної діяльності підприємства : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 154 с.

8. Фатенок-Ткачук А.О. Облікове забезпечення процедур реєстрації права власності на продукт інноваційної діяльності. Актуальні проблеми інноваційного розвитку України: теорія, методологія, практика: 2014 рік: матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф., 29-30 трав. 2014 р. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. С.255-258.

9. Юрків Р. Перспективи розвитку та адаптації до стандартів європейського союзу законодавства України щодо примусового ліцензування прав на винаходи (корисні моделі). *Вісник Львівського університету*. 2020. № 71. URL: <https://law.lnu.edu.ua/news/vyyshov-u-svit-71-vypusk-fakul-tets-koho-vydannia-visnyk-l-vivs-koho-universytetu-seriia-iurydychna> (дата звернення 27.11.2021 р.).

References

1. Ghospodarskyj kodeks Ukrainy.[Commercial Code Ukraine]. *Verkhovna rada Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>[in Ukrainian].

2. Nacionalnyj standart bukhgalterskogho obliku 8 «Nematerialjni aktyvy» [National accounting standard provision 8 “Intangible assets”]. *Verkhovna rada Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text>[in Ukrainian].

3. Statystychnyj shhorichnyk Ukrainy za 2020 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2020]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Retrieved from: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm[in Ukrainian].

4. Postanova «Pro zatverdzhennja Pravyl skladannja i podannja zajavky na vynahid ta zajavky na korysnu modelj». [Resolution «On approval of the Rules for drawing up and submitting an application for an invention and an application for a utility model»]. *Verkhovna rada Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-01#Text> [in Ukrainian].

5. Richnyj zvit za 2020 rik [Annual report for 2020]. *Ukrajinskyj instytut intelektualnoji vlasnosti..* Retrieved from: <https://ukrpatent.org/uk/articles/statistics>[in Ukrainian].

6. Tuchyn L. Ja. (2020). Majnovi prava intelektualnoji vlasnosti jak vnesok do statutnogho kapitalu ghospodarskykh tovarystv [Intellectual property rights as a contribution to the authorized capital of companies]. Doctor's thesis. Lviv. LNU. Retrieved from: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/06/DYSERTATSIYA-TURCHYN-04.06.2020.pdf> [in Ukrainian].

7. Fatenok-Tkachuk A. O., Kulynych M. B., Safarova A. T. (2019). Oblikovo-analitychne zabezpechennya innovatsiynoi diyal'nosti pidpryemstva [Accounting and analytical support of innovative activity of the enterprise]. Lutsk: Tower-Print [in Ukrainian].

8. Fatenok-Tkachuk A.(2014). Oblikove zabezpechennja procedur rejestraciji prava vlasnosti na produkt innovacijnoji dijal'nosti [Accounting support of procedures for registration of ownership of a product of innovative activity]. *Aktualni problemy innovacijnogho rozvytku Ukrainy: teorija, metodologhia, praktyka: materialy Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsiyi* (pp. 255-258). Lutsk: Tower-Print [in Ukrainian].

9. Jurkiv R. (2020). Perspektyvy rozvytku ta adaptaciji do standartiv jevropejskogho sojuzu zakonodavstva Ukrainy shhodo prymusovogho licenzuvannja prav na vynakhody (korysni modeli) [Prospects for the development and adaptation to the standards of the European Union of the legislation of Ukraine on compulsory licensing of rights to inventions (utility models)]. *Visnyk Ljvivskogho universytetu*. 71. Retrieved from: <https://law.lnu.edu.ua/news/vyyshov-u-svit-71-vypusk-fakul-tets-koho-vydannia-visnyk-l-vivs-koho-universytetu-seriia-iurydychna>[in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.11.2021 р.

УДК 657.1.014.134

Жураковська Ірина,
кандидат економічних наук, доцент,
Луцький національний технічний університет,
кафедра обліку і аудиту,
м. Луцьк, ORCID ID 0000-0001-9803-5874,
e-mail: zhurakovska@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-04-56-66>

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ БУХГАЛТЕРІВ В УКРАЇНІ: ЯК ПЕРЕВІРИТИ?

Метою дослідження є оцінка компетентності бухгалтерів в Україні шляхом підтвердження чи спростування двох гіпотез. Перша: професійний досвід бухгалтера позитивно впливає на професійну компетентність бухгалтера, а отже і на стан обліку, для оцінки компетентності можна орієнтуватись на професійний стаж роботи. Друга: на великих підприємствах працюють більш компетентні головні бухгалтери, так як робота потребує більше знань і навчання. Обидві гіпотези підтверджено з єдиним зауваженням, що у бухгалтерів зі стажем понад 41 рік показники різко погіршуються. Результати досліджень ґрунтуються на оцінці компетентності головних бухгалтерів акціонерних товариств. Оцінка проводилась за допомогою показника «кількість негативних результатів податкових перевірок та судових справ з контролюючими органами». Аналізувалась залежність показника від професійного досвіду бухгалтера, розміру підприємства, наявності в структурі статутного капіталу іноземних власників. Джерелом даних для аналізу стала звітність 334 акціонерних товариств України, які зобов'язані розкривати дані про освіту, досвід, вік головного бухгалтера. Ці дані були доповнені відомостями з бази даних ДПС по коду ЄДРПОУ та Реєстру судових рішень за пошуком по ЄДРПОУ. Встановлено, що аналізований показник на мікропідприємствах та підприємствах на аутсорсінгу є найгіршим. Наведені результати досліджень доводять необхідність впровадження вітчизняної сертифікації з оптимальним бюджетом для забезпечення якості облікової інформації.

Ключові слова: бухгалтер, компетентність бухгалтера, результати податкових перевірок, аутсорсінг, акціонерне товариство.

Жураковская Ирина,
кандидат экономических наук, доцент,
Луцкий национальный технический университет,
кафедра учета и аудита,
г. Луцк

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ БУХГАЛТЕРОВ В УКРАИНЕ: КАК ПРОВЕРИТЬ?

Целью исследования является оценка компетентности бухгалтеров в Украине путем подтверждения или опровержения двух гипотез. Первая: профессиональный опыт бухгалтера оказывает положительное влияние на профессиональную компетентность бухгалтера, а следовательно и на состояние учета, для оценки компетентности можно ориентироваться на профессиональный стаж работы. Вторая: на крупных предприятиях работают более компетентные главные бухгалтеры, так как работа требует больше знаний и обучения. Обе гипотезы подтверждены с единственным замечанием, что у бухгалтеров со стажем более 41 года показатели резко ухудшаются. Результаты исследований основываются на оценке компетентности основных бухгалтеров акционерных обществ. Оценка производилась с помощью показателя «количество негативных результатов налоговых проверок и судебных дел с контролирующими органами». Анализировалась зависимость показателя от профессионального опыта бухгалтера, размера предприятия, наличия в структуре уставного капитала иностранных собственников. Источником данных для анализа стала отчетность 334 акционерных обществ Украины, которые обязаны раскрывать данные об образовании, опыте,

возрасте главного бухгалтера. Эти данные были дополнены сведениями из базы данных ГНС по коду ЕГРПОУ и Реестра судебных решений по поиску по ЕГРПОУ. Установлено, что анализируемый показатель на микропредприятиях и предприятиях на аутсорсинге является самым плохим. Приведенные результаты исследований доказывают необходимость внедрения отечественной сертификации с оптимальным бюджетом для обеспечения качества учетной информации.

Ключевые слова: бухгалтер, компетентность бухгалтера, результаты налоговых проверок, аутсорсинг, акционерное общество.

Zhurakovska Iryna,
Phd in economic sciences, docent,
Lutsk National Technical University,
Department of Accounting and Audit,
Lutsk

PROFESSIONAL COMPETENCE OF ACCOUNTANTS IN UKRAINE: HOW TO CHECK?

Introduction. The competence of accountants affects not only the efficiency of an individual enterprise. This is a socially significant profession on which the formation of information for decision-making at the state level also depends. In Ukraine, there is a mandatory certification of auditing and accountants of financial institutions. The competence of the accountants of ordinary enterprises is not monitored in any way. It is important to study the competence of accountants to substantiate the importance of professional development of accountants at the state level.

Purpose of the article. The aim of the study is to assess the competence of chief accountants in Ukraine by confirming or refuting two hypotheses. First: the professional experience of an accountant has a positive effect on the professional competence of an accountant, and therefore on the state of accounting; to assess competence, one can focus on professional work experience. Second, large enterprises employ more competent chief accountants, as the work requires more knowledge and training.

Results. Both hypotheses were confirmed with the only remark that the indicators of accountants with more than 41 years of experience sharply deteriorate. The research results are based on the assessment of the competence of the main accountants of joint stock companies. The assessment was carried out using the indicator "the number of negative results of tax audits and court cases with regulatory authorities". Analyzed the dependence of the indicator on the professional experience of the accountant, the size of the enterprise, the presence of foreign owners in the structure of the authorized capital. The source of data for the analysis was the reporting of 334 joint-stock companies of Ukraine, which are required to disclose data on the education, experience, age of the chief accountant. These data were supplemented with information from the STS database and the Register of court decisions. It was found that the analyzed indicator in micro and outsourcing enterprises is the worst.

Conclusions. The above research results prove the need for the introduction of domestic certification, advanced training with an optimal budget to ensure the quality of accounting information.

Key words: accountant, accountant's competence, results of tax audits, outsourcing, joint-stock company.

Постановка проблеми. Професія бухгалтера є суспільно значимою, адже забезпечує формування інформації для прийняття управлінських рішень як на мікро-, так і на макро- рівні. Якість такої інформації залежить від професійної компетентності бухгалтера. Але яким чином вона контролюється в Україні? Практика законодавчих змін в сфері бухгалтерського обліку свідчить, що наявність диплому вищої освіти з обліку не гарантує, що бухгалтер через 10 років після закінчення університету має відповідні знання для роботи по спеціальності.

В Україні давно на теоретичному рівні розроблено трирівневу систему професійної сертифікації бухгалтерів, яку так і не було реалізовано на практиці. Система передбачає «базовий рівень – що базується на засвоєнні професійних дисциплін фахової підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня магістр; професійний (загальний) - в основу якого покладено професійну підготовку, що визнається на рівні об'єднання професійних організацій; професійний (спеціальний) – найвищий рівень

сертифікації (аудитор) з визначенням відповідної спеціалізації, визначається Аудиторською палатою України та державними регуляторами» [1]. Якщо перший і третій рівні працюють, то другий рівень законодавчо не визначено і оцінка якості роботи бухгалтерів проводиться самим роботодавцем на підставі співбесіди, тестування, результатів податкової перевірки, направлення на сертифікацію, зазначення певних вимог в резюме і т.д. Але наскільки діюча система в Україні є ефективною?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність розробки законодавчого підґрунтя для оцінки професійних компетентностей бухгалтерів наголошували у своїх дослідженнях В.М. Жук [2], М.І. Бондар [1], М.М. Шигун [1] та ін. Ними ж запропоновано систему сертифікації. Теоретичні напрацювання щодо компетенцій бухгалтерів розкрито в працях І. Плікус [4], Т. Жукової [4], О. Осадчої [4] та ін. Більш практичні дослідження щодо компетентностей бухгалтерів в Україні проведено В. Рожелюк [6]. Проте вони стосувались переробної галузі агропромислового комплексу. Погляд на кваліфікацію бухгалтера крізь призму запитів роботодавців досліджували Н. Царук [7] Н. Муқан [3], О. Муқан [3], Р. Драган [3] та ін. Проте дослідження не відображають реальних демографічних даних щодо головних бухгалтерів в Україні.

Методика досліджень компетентностей бухгалтерів, яка ґрунтується на реальних даних щодо вікової, статевої структури, освіти, стажу в різних країнах розкрита в дослідженнях іноземних науковців [10; 11; 12]

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Зважаючи на обмеженість даних в Україні нами сформовано власний підхід до оцінки компетентностей, який хоч і не є достатньо точним, проте дає загальне уявлення про стан справ щодо професійної компетентності бухгалтерів.

Метою дослідження є оцінка компетентності бухгалтерів в Україні шляхом підтвердження чи спростування наступних гіпотез:

- 1) Професійний досвід бухгалтера позитивно впливати на професійну компетентність бухгалтера, а отже і на стан обліку. Через відсутність обов'язкової сертифікації роботи бухгалтера, припускаємо, що для оцінки компетентності можна орієнтуватись на професійний стаж роботи.
- 2) На великих підприємствах працюють більш компетентні головні бухгалтери, так як робота потребує більше знань і навчання.

Виклад основного матеріалу. Для оцінки компетентності нами зроблено акцент на результатах податкових перевірок і податкові борги підприємств. В більшості випадків податкові штрафи – це невміла робота бухгалтерії. Для зібрання необхідних даних щодо оцінки компетентності бухгалтерів нами було зроблено пошук відкритих даних про характеристику посад головного бухгалтера на підприємствах України. Пошук був полегшений тим, що згідно Рішення Національної комісії цінних паперів і фондового ринку Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів від 03.12.2013 №2826 в річній звітності акціонерні товариства повинні розкривати «інформацію про органи управління, посадових осіб, засновників та/або учасників емітента. Інформація про посадових осіб емітента має містити дані щодо освіти та стажу роботи посадових осіб емітента...» [5].

Шляхом опрацювання даних відкритого ресурсу фінансової звітності SMIDA нами зібрано базу даних про 334 акціонерних товариства України за 20208 рік з наступними показниками:

- назва підприємства;
- вид діяльності;
- показники для оцінки розміру підприємства (кількість працівників, рядок 1300 Балансу, рядок 2000 Звіту про фінансові результати)
- структура власності (українець, іноземець)
- освіта, стаж роботи, рік народження, дата прийняття на роботу, загальний стаж роботи за професією головного бухгалтера.

Зібрана база даних підприємств була доповнена інформацією з відкритих реєстрів Державної податкової служби (ДПС) «Дізнайся більше про свого бізнес-партнера» щодо наявності податкових боргів та Реєстру судових рішень щодо наявності судових спорів, в тому числі з контролюючими органами.

До вибірки увійшли підприємства різних видів діяльності та різних розмірів, з різноманітною податковою історією та судовими справами.

Перелік досліджуваних підприємств за видами діяльності наведено в табл.1

Таблиця 1

**Групування вибірки досліджуваних акціонерних товариств
за видами діяльності (КВЕД) у 2020 році**

№ з/п	Види діяльності	Кількість, од	Питома вага у вибірці, %
1.	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	23	6,9
2.	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	16	4,8
3.	Переробна промисловість	96	28,7
4.	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	5	1,5
5.	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	2	0,6
6.	Будівництво	21	6,3
7.	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	21	6,3
8.	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	11	3,3
9.	Тимчасове розміщування й організація харчування	4	1,2
10.	Інформація та телекомунікації	9	2,7
11.	Фінансова та страхова діяльність	35	10,5
12.	Операції з нерухомим майном	44	13,2
13.	Професійна, наукова та технічна діяльність	14	4,2
14.	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	2	0,6
15.	Освіта	2	0,6
16.	Надання інших видів послуг	29	8,7
	Разом	334	100

Джерело: Власна розробка автора

В досліджуваній сукупності представлено практично всі групи КВЕД, проте найбільша кількість (понад 28%) це підприємства переробної промисловості, фінансова і страхова діяльність (10,5%), операції з нерухомим майном (13,2%). Групування досліджуваної вибірки підприємств за розмірами наведено в табл.2.

Таблиця 2

Групування вибірки досліджуваних акціонерних товариств за розміром у 2020 році

№ з/п	Найменування показника	Одиниця виміру	Розмірна категорія підприємства у 2020 році згідно ч. 2 ст. 2 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV			
			Мікро	Мале	Середнє	Велике
1	Балансова вартість активів, євро/грн	євро	До 350000	До 4000 000	До 20 000 000	Більше 20000000
		грн	До 10776500	До 123160000	До 615800000	Більше 615800000
2	Чистий дохід від реалізації, євро/грн	євро	До 700 000	До 8000000	До 40000000	Більше 40000000
		грн	До 21553000	До 246320000	До 1231600000	Більше 1231600000
3	Середня кількість працівників	чол.	До 10	До 50	До 250	Більше 250
4	Кількість підприємств у вибірці	од.	115	152	32	35
5	Питома вага у вибірці	%	34,43	45,51	9,58	10,48

Джерело: Власна розробка автора

У нашому дослідженні переважають малі (понад 45%) та мікро (понад 34%) підприємства, що презентує структуру бізнесу в цілому по Україні. На великі підприємства припадає близько 10% від загальної їх кількості у вибірці.

Розподіл підприємств щодо їх податкової історії і наявності судових справ за всю історію підприємства наведено в табл.3.

Таблиця 3

Групування вибірки досліджуваних акціонерних товариств за податковою історією і судовими спорами у 2020 році

№ з/п	Показник	Кількість, од	Питома вага у вибірці, №
1	Не має податкового боргу і спорів з податковою	250	74,85
2	Наявний податковий борг та/ або судові справи з контролюючими органами	84	25,15
3	Чисельність судових справ в реєстрі судових рішень до 100	215	64,37
4	Чисельність судових справ в реєстрі судових рішень до 101	119	35,63

Джерело: Власна розробка автора

Крім того цікавим з точки зору досліджень виявився факт, що з 334 підприємств тільки 245 мають 100% власників Українців, у решти певна частка належить іноземним компаніям та громадянам. Розподіл підприємств за наявності в у складі власників нерезидентів наведено в табл.4

Щодо географії розташування, то більшість підприємств представляють всю Україну. Однак 50% належать Київській і Львівській області.

Наші дані дозволяють отримати узагальнені результати, так як до уваги не брався досвід роботи на конкретному підприємстві та наявність судових спорів та рішень за час роботи конкретного бухгалтера і т.д. Проте отримані показники дозволять все ж таки отримати певні результати щодо компетентності.

Таблиця 4

**Групування вибірки досліджуваних акціонерних товариств
за країною власником/співвласником досліджуваних підприємств вибірки у 2020 році**

№ з/п	Країна – власник/співвласник акціонерних товариств досліджуваних		
1	Україна 100%	245,00	73,35
2	Кіпр	31,00	9,28
3	Великобританія	16,00	4,79
4	Сейшельські острови	3,00	0,90
5	Нідерланди	4,00	1,20
6	Німеччина	2,00	0,60
7	Віргінські острови	6,00	1,80
8	Канада	2,00	0,60
9	Інші	25,00	7,49
	Разом	334	

Джерело: Власна розробка автора

Для підтвердження чи спростування першої гіпотези нами порівняно досвід бухгалтерів і податкову історію підприємств.

Для аналізу впливу досвіду роботи бухгалтера на податкову історію і господарські спори досліджувані підприємства були згруповані за професійним досвідом бухгалтерів від 0 до 41 і більше років з кроком у 5 років. Окремою групою виділено підприємства, в яких відсутні головні бухгалтери і обслуговуються на аутсорсінгу. Результати наведено в табл. 5.

Таблиця 5

**Групування вибірки досліджуваних акціонерних товариств
за роками професійного досвіду бухгалтерів і податковою історією у 2020 році**

№ з/п	досвід роботи, років	кількість підприємств, од	Питома вага у вибірці, %	податкова історія (наявність податкових боргів), од	наявність судових рішень, од
1	0-5	13	3,89	4	176
2	6-10	15	4,49	4	398
3	11-15	37	11,08	6	2636
4	16-20	49	14,67	11	9484
5	21-25	54	16,17	9	3614
6	26-30	34	10,18	5	2518
7	31-35	40	11,98	6	4254
8	36-40	29	8,68	7	1961
9	41 і більше	27	8,08	6	4583
10	аутсорсінг	36	10,78	10	934
		334			

Джерело: Власна розробка автора

Результати досліджень показують, що понад 10% підприємств обслуговуються на аутсорсінгу, але більше 31% підприємств – це фахівці з досвідом 16-25 років, тобто їх вік від 40 до 55 років. Для аналізу показників податкових боргів та судових справ в середньому по кожній групі нами пораховано середні показники в табл. 6.

Таблиця 6

Групування вибірки досліджуваних акціонерних товариств за роками професійного досвіду бухгалтерів і податковою історією (середні показники) у 2020 році

№ з/п	досвід роботи, років	кількість підприємств, од	податкова історія (середній показник по групі)	наявність судових рішень (середній показник по групі)	частка українського капіталу, %
1	0-5	13	0,30	13,5	68,0
2	6-10	15	0,26	26,5	68,8
3	11-15	37	0,16	71,2	58,2
4	16-20	49	0,22	193,5	67,8
5	21-25	54	0,16	66,9	64,3
6	26-30	34	0,14	74,0	69,1
7	31-35	40	0,15	106,3	59,3
8	36-40	29	0,24	67,6	73,9
9	41 і більше	27	0,22	169,7	54,9
10	аутсорсінг	36	0,27	25,9	79,4
	Разом	334			

Джерело: Власна розробка автора

Отримані результати по вибраних 334 підприємствах України свідчать, що найбільше податкових боргів і спорів в групі бухгалтерів з досвідом 0-5 років (показник 0,30) а також у підприємств, які на аутсорсінгу (показник 0,27). Останній схиляє до думки про незадовільну якість аутсорсінгу. Наші очікування сутності цих послуг полягали в тому, що в цій групі мають бути найкращі показники. У підприємств, де досвід головного бухгалтера 6-10 років, розрахований середній показник податкових боргів становить 0,26. В цих результатах можна прослідкувати певну логіку зважаючи на те, що досвід податкових перевірок позитивно впливає на проходження наступних. Щодо судових рішень, то чітко виділяється група підприємств, де стаж бухгалтерів понад 41 рік, їх вік більше 60 років та група підприємств з віком 16-20 років. Ми розуміємо, що частина судових спорів не має відношення до компетентності бухгалтера, тому він не є головним у нашому дослідженні. Проте, якщо одночасно звернути увагу на середній показник податкового боргу і судових рішень, то група підприємств, де досвід бухгалтерів понад 41 рік виглядають найбільш ризикованими. Це бухгалтери з віком понад 63 роки. І таких підприємств 8% у нашій вибірці.

Якщо аналізувати групи підприємств за частками власників-резидентів, то можемо побачити, що у всіх групах частка українців приблизно однакова - від 58% до 73%. Прослідковується тільки чітко, що на аутсорсінгу перебувають переважно підприємства, власниками яких є громадяни України.

Для підтвердження другої гіпотези нами групувано досліджувані підприємства за розміром на мікро, малі, середні та великі і визначено середній стаж головних бухгалтерів у кожній групі, що представлена в табл.7.

Таблиця 7

Групування вибірки досліджуваних акціонерних товариств за роками професійного досвіду бухгалтерів і розміром підприємства у 2020 році

№ з/п	Найменування показника	Категорія підприємств за розміром				Разом
		Мікро	Мале	Середнє	Велике	
1	Кількість, од.	115	152	32	35	334
2	середній стаж, років	18,2	21,9	20,5	26,4	
3	на аутсорсінгу, од	23	9	3	1	36
4	% підприємств за розміром на аутсорсінгу	20,0	5,9	9,3	2,8	
5	Середня частка українського капіталу, %	80,1	66,8	59,2	27,5	

Джерело: Власна розробка автора

Ми отримали підтвердження другій гіпотезі, адже середній стаж головного бухгалтера на великому підприємстві понад 26 років, коли на мікропідприємстві біля 18. Поряд з цим виявилось, що частка українського капіталу у досліджуваних підприємствах зменшується з ростом розміру підприємства, що представлено на рис.1. Підкреслимо, що підприємства були відібрані випадковим шляхом, отже можна говорити, що це загальноукраїнська тенденція.

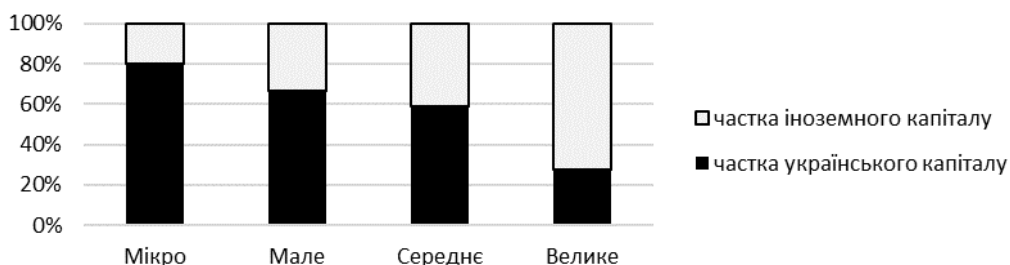

Рис.1. Відсоток українського капіталу у статуті 334 досліджуваних акціонерних товариств України у 2020 році

Джерело: Власна розробка автора

Якщо в мікропідприємствах середня частка власників українців понад 59%, то у великих тільки 26%, одночасно досвід бухгалтерів є більшим і відсоток підприємств на аутсорсінгу зменшується (рис.2).

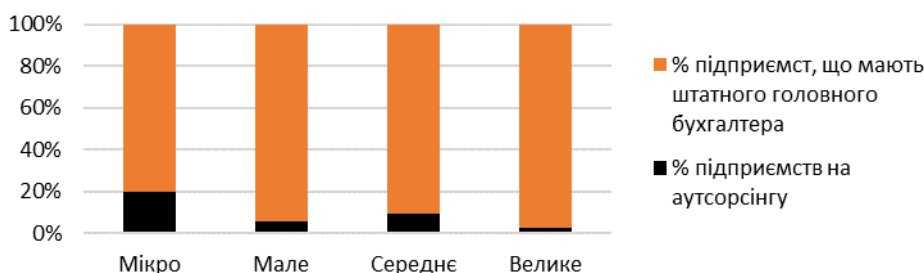

Рис.2. Частка штатних головних бухгалтерів на 334 досліджуваних акціонерних товариствах України у 2020 році

Джерело: Власна розробка автора

Висновки та пропозиції. Зібрані нами дані підтверджують гіпотези, що: 1) професійний досвід бухгалтерів має вплив на компетентність, яку ми оцінювали за результатами перевірок контролюючих органів (судові справи, податкові борги); 2) на великих підприємствах, де облік складний, працюють фахівці з більшим стажем. Однак, коли досвід більше 41 року, картина кардинально змінюється. В ході нашого дослідження виявлено цікаві факти про аутсорсінг. На підприємствах, де він використовується, оцінювана нами компетентність за результатами податкових перевірок є низькою, крім того на аутсорсінгу переважно мікропідприємства.

Яким ще чином забезпечити підприємства від неякісного аутсорсінгу та некваліфікованих бухгалтерів? Для акціонерних товариств, які були об'єктом дослідження, якість обліку контролюється аудитором. Звітність всіх досліджуваних підприємств супроводжена звітом незалежного аудитора про висловлення позитивної чи умовно-позитивної думки про відповідність фінансової звітності даним обліку. Проте результати перевірок контролюючих органів є різними.

Я зазначав В.М. Жук ще в 2007 році «в Україні і до нині відсутня нормативна база щодо сертифікації бухгалтерів, яка передбачає окрім постійного підвищення кваліфікації ще і визначення їх кваліфікаційного рівня та видачу відповідного свідоцтва. Зазначимо, що йдеться про післядипломну освіту бухгалтера. Сертифікат (свідоцтво) видається вже професійному бухгалтеру,

який після отримання диплому про вищу чи середню спеціальну освіту має практичний досвід роботи. За підходами МФБ сертифікат (свідоцтво) видається не навчальним закладом, а професійною бухгалтерською організацією, після здачі професійним бухгалтером іспитів в незалежній екзаменаційній мережі, що, як правило, контролюється МФБ» [2]. Кожен сертифікат має конкретні вимоги до освіти та досвіду, зосереджується на конкретних навичках, яких необхідно отримати. Існує цілий ряд сертифікатів в залежності від спеціалізації. Нами проаналізовано декілька рейтингів [8; 9] і визначено найбільш поширені в Європі (табл.8).

Таблиця 8

Чотири найкращі професійні сертифікати з бухгалтерського обліку

Показник для порівняння	ACCA	UP	CMA	CFA
Програмний фокус	Фінансовий менеджмент, звітність, оподаткування, аудит	Управлінський облік	Фінансовий менеджмент, звітність, оподаткування, аудит	Управління портфелем, інвестиції
Орієнтовні витрати	Від 2000 \$	Від 2000 \$	Від 1500 \$	Від 3700 \$
Час отримати сертифікат	3 - 4 роки	3 - 5 років	Від 2,5 років до 5 років	3 - 5 років
Перспектива роботи	Банкір, консультант, аудитор, спеціалісти з оподаткування та права	Бухгалтер з управлінського обліку, фінансовий аналітик, фінансовий менеджер, менеджер з внутрішнього аудиту	Старший бухгалтер, менеджер з бухгалтерського обліку, податковий менеджер	Робота в галузі управління активами, прямих інвестицій, досліджень акціонерного капіталу, інвестиційно-банківської діяльності

Джерело: Складено за даними [8; 9]

Як показують дані таблиці, професійна міжнародна сертифікація - це значні витрати для бюджету бухгалтера чи компанії. Зважаючи на переважання мікробізнесу, багатьом роботодавцям послуги сертифікованого бухгалтера будуть занадто дорогими. Практика закордонної сертифікації може бути використана тільки на середніх і великих підприємствах, бюджет яких дозволяє сертифікувати бухгалтера, або виплачувати відповідну заробітну плату для того, щоб бухгалтер міг пройти сертифікацію. Але в цієї групи підприємств аналізований нами показник компетентності є одним з найкращих. Тому якраз у них бухгалтери навчаються і розвиваються. Питання виникають до головних бухгалтерів мікропідприємств, компаній аутсорсінгу. Для цієї групи важливим є пропозиція вітчизняної програми з оптимальним бюджетом, проходження якої з певною періодичністю стане правилом.

Всі отримані результати дослідження свідчать про важливість сертифікації бухгалтерської професії в Україні

Джерела та література

1. Бондар М.І., Шигун М.М. Концепція сертифікації бухгалтерів України. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2014. №5. С.3 -7. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197270953.pdf>
2. Жук В.М. Сертифікація бухгалтерів: організаційно-методологічні підходи. *Облік і фінанси АПК*. 2007. № 1-2. С.114-116. URL: <http://magazine.faa.org.ua/sertifikaciya-buhgalteriv-organizacijno-metodologichni-pidhodi.html>,
3. Муқан Н., Муқан О., Драган Р. Професійна підготовка бухгалтера крізь призму потреб роботодавців. *Молодь і ринок*. 2021. № 2. С.188.

4. Плікус І., Жукова Т., Осадча С. Модель професії бухгалтер в епоху цифрових трансформацій: ключові напрями компетентностей бухгалтера. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип.1 (12). С. 200-205.
5. Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів НКЦПФР; Рішення Національної комісії цінних паперів та фондового ринку від 03.12.2013 № 2826
6. Рожелюк В. М. Дослідження компетентності професії бухгалтера як фахівця управління бізнес процесами в переробній галузі агропромислового комплексу. Аналітично-інформаційний журнал «Схід». Серія: Економічні науки. 2015. №5 (137). С.81-86
7. Царук Н.Г. "Погляд на кваліфікацію бухгалтера крізь призму запитів роботодавців. *Облік і фінанси*. 2020 № 87. С. 77-83.
8. Best 4 Professional Certifications for Accounting and Finance Students. URL: <https://blog.getunioffer.com/professional-certification-for-finance-and-accounting-students/>
9. Bryce Welker. Top 5 Best Accounting Certifications. URL: <https://crushthecpexam.com/best-accounting-certifications/>
10. Fereidoon Veisi, Farhad Shahveisi, Farshid Namamyani, Mehrdad Ghanbari. Investigating and identifying effective factors in measuring of meta-competence in accountants. *European Journal of Economic and Financial Research*. 2019. Volume 3 Issue 4. P.133-151. DOI: <http://dx.doi.org/10.46827/ejefr.v0i0.627>
11. Setiyawati Hari. The effect of internal accountants' competence, managers' commitment to organizations and the implementation of the internal control system on the quality of financial reporting. *International journal of business and management invention* 2013. 2.11 . P.19-27.
12. Weiss Fereyduun and others. Research and identification of effective factors in measurement of objective competence in accountants. *European Journal of Economic and Financial Research* . 2019. . [Volume 3, Issue 4](#). DOI: <http://dx.doi.org/10.46827/ejefr.v0i0.627>

References

1. Bondar M.I., Shyhun M.M. (2014). Kontseptsiiia sertyfikatsii bukhhalteriv Ukrainy [The concept of certification of accountants of Ukraine]. - *Bukhhalterskyi oblik i audyt. – Accounting and audit*. №5. - P.3-7. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197270953.pdf><https://core.ac.uk/download/pdf/197270953.pdf> [in Ukrainian].
2. Zhuk V.M. (2007). Sertyfikatsiia bukhhalteriv: orhanizatsiino-metodolohichni pidkhody [Certification of accountants: organizational and methodological approaches]. *Oblik i finansy APK - Accounting and finance of agro-industrial complex*. - № 1-2. - P.114–116. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/sertifikaciya-buhgalteriv-organizaciyno-metodologichni-pidhodi.html> [in Ukrainian].
3. Mukan N., Mukan O., Drahan R (2021). Pprofesiina pidhotovka bukhhaltera kriz pryizmu potreb robotodavtsiv [Professional training of an accountant through the prism of the needs of employers]. - *Molod i rynek- Youth and the market*. № 2. - P.188. [in Ukrainian].
4. Plikus I., Zhukova T., Osadcha S. (2019). Model profesii bukhhalter v epokhu tsyfrovyykh transformatsii: kliuchovi napriamy kompetentnosti bukhhaltera [Model of the profession of accountant in the era of digital transformations: key areas of competence of the accountant]. - *Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk- Priazovsky Economic Bulletin*. 1 (12). - P. 200-205. [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro rozkryttia informatsii emitentamy tsinnykh paperiv NKTsPFR; Rishennia Natsionalnoi komisii tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku vid 03.12.2013 №2826 [On approval of the Regulations on disclosure of information by issuers of securities by the NSSMC; Decision of the National Commission on Securities and Stock Market dated 03.12.2013 № 2826] [in Ukrainian].
6. Rozheliuk V. M. (2015). Doslidzhennia kompetentnosti profesii bukhhaltera yak fakhivtsia upravlinnia biznes protsesamy v pererobnii haluzi ahropromyslovoho kompleksu [Research of competence of the profession of accountant as a specialist in business process management in the processing industry of the agro-industrial complex]. - *Analitychno-informatsiyniy zhurnal «Skhid». Serii: Ekonomichni nauky.- Analytical and information magazine "East". Series: Economic Sciences*. №5 (137). - P.81-86. [in Ukrainian].
7. Tsaruk N.H. (2020). Pohliad na kvalifikatsiiu bukhhaltera kriz pryizmu zapytyv robotodavtsiv [A look at the qualifications of an accountant through the prism of employers' inquiries]. - *Oblik i finansy- Accounting and finance*. № 87. - P. 77-83. [in Ukrainian].
8. Best 4 Professional Certifications for Accounting and Finance Students. URL: <https://blog.getunioffer.com/professional-certification-for-finance-and-accounting-students/>

9. Bryce Welker. Top 5 Best Accounting Certifications. URL: <https://crushthecpaexam.com/best-accounting-certifications/>
10. Fereidoon Veisi, Farhad Shahveisi, Farshid Namamyani, Mehrdad Ghanbari (2019). Investigating and identifying effective factors in measuring of meta-competence in accountants. - *European Journal of Economic and Financial Research*. Volume 3 Issue 4. - P.133-151. DOI: <http://dx.doi.org/10.46827/ejefr.v0i0.627>
11. Setiyawati Hari (2013). The effect of internal accountants' competence, managers' commitment to organizations and the implementation of the internal control system on the quality of financial reporting. - *International journal of business and management invention*. 2.11. - P.19-27.
12. Weiss Fereydun and others (2019). Research and identification of effective factors in measurement of objective competence in accountants. - *European Journal of Economic and Financial Research*. [Volume 3, Issue 4](#). DOI: <http://dx.doi.org/10.46827/ejefr.v0i0.627>

Стаття надійшла до редакції 20.11.2021 р.

РОЗДІЛ III

Фінанси, банківська справа та страхування

UDC 336:331.1

Polischuk Vadym,
Candidate of Economics, Associate Professor,
Lutsk National Technical University,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance
Lutsk ORCID ID 0000-0001-5479-1221
e-mail: vadym.polischuk2@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-04-67-74>

FINANCING THE SOCIAL SERVICES OF UKRAINE AT THE PRESENT STAGE IN THE CONTEXT OF BALANCED DEVELOPMENT OF THE TERRITORIES

Annotation.

Introduction. The article investigates the main problems in the field of social protection of the population in Ukraine that require an immediate solution. The theoretical approach to the financial support of the social sphere is considered. The reasons for the negative impact on the implementation of budget policy in the social protection system are investigated. The financing of social protection and social security, health and education from state and local budgets of Ukraine is analyzed. Changes in the system of social protection through the transformation of financing of the social protection system are determined.

The purpose of the article. It is worth exploring the financial support of social services in Ukraine in recent years. It is also worth offering possible ways to counteract the underfunding of the social sphere from the budgets of different levels.

Results. Formation of national social security in the system of public finance management should be carried out on the basis of the system of fiscal norms and to be focused; to ensure effective forms of supporting various social groups that require social protection; transition to cash provision of welfare; Personal assistance to the state is included in income of individuals and families. Taking into account that wages are still the main source of income in Ukraine, it is necessary to increase its share in income, paying special attention to minimal hourly remuneration.

Conclusions. The main reason for the negative impact on the implementation of fiscal policy in the social security system is mainly reflected in the implementation of the budget expenditures approved by the state. In addition, during the research process, we have found that in the state budget of Ukraine, social security expenditures and social insurance funds have increased more than doubled over the past five years, indicating the lack of funds in this area.

Key words: COVID-19, social services, balanced development, financial support, budget financing.

Полищук Вадим,
кандидат экономических наук, доцент,
Луцкий национальный технический университет,
кафедра финансов, банковского дела и страхования
м. Луцк

ФИНАНСИРОВАНИЕ СФЕРЫ СОЦИАЛЬНЫХ УСЛУГ УКРАИНЫ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ В КОНТЕКСТЕ СБАЛАНСИРОВАННОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИИ

В статье исследованы основные проблемы в сфере социальной защиты населения в Украине, которые требуют немедленного решения. Рассмотрен теоретический подход к вопросу финансового обеспечения социальной сферы. Исследовано причины негативного влияния на внедрение бюджетной политики в системе социальной защиты. Проанализировано финансирования социальной защиты и социального обеспечения, здравоохранения и образования из Государственного и местных бюджетов Украины. Определены изменения в системе социальной защиты через трансформацию финансирования системы социальной защиты.

Ключевые слова: Covid-19, социальные услуги, сбалансированное развитие, финансовое обеспечение, бюджетное финансирование.

Поліщук Вадим,
кандидат економічних наук, доцент,
Луцький національний технічний університет,
кафедра фінансів, банківської справи та страхування,
м. Луцьк

ФІНАНСУВАННЯ СФЕРИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ У КОНТЕКСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

У статті досліджено основні проблеми у сфері соціального захисту населення в Україні, які потребують негайного вирішення. Розглянуто теоретичний підхід до питання фінансового забезпечення соціальної сфери. Досліджено причини негативного впливу на впровадження бюджетної політики в системі соціального захисту. Проаналізовано фінансування соціального захисту та соціального забезпечення, охорони здоров'я та освіти з Державного та місцевих бюджетів України. Визначено зміни у системі соціального захисту через трансформацію фінансування системи соціального захисту.

Ключові слова: Covid-19, соціальні послуги, збалансований розвиток, фінансове забезпечення, бюджетне фінансування.

The formulation of the problem in general and its relationship with important scientific and practical problems. Financial support for social protection can be identified as a distributional monetary relationship system, in the course of which central and decentralized funds of financial resources are being formed at the expense of fiscal payments and special contributions, in the future can be used to finance social benefits for various segments of the population. Therefore, the consideration of this issue in the context of balanced development of the territories will provide an objective approach to researching issues of enhancing various methods of financing the social sector.

Analysis of recent studies and publications. Domestic scientists Byvsheva L.O., Borushok I.I., Burdonos L.I., Vynohradnya V.M., Dorosh V.YU., Yevas' T.V., Kondratenko O.O., Kamins'ka I.M., Konopko A.YU., Krupel'nyts'ka I.H., Kukel' H.S., Nazukova N.M., Perchuk O.V., Roleders V.V., Tulay O.I., Khytra O.V. and others during 2018-2021. made a significant contribution to the development of issues of financing the sphere of social services of Ukraine. It is important for us to explore modern trends in financing social spending and consider the possibility of ensuring the balanced development of territories at the present stage in this context.

The purpose and objective of the article. The study should investigate how much financial support for social services in Ukraine has changed in recent years. It is also worth offering possible ways to counter the underfunding of the social sphere from budgets of different levels.

The presentation of the main material and the rationale for the results obtained. National Social Security Reform should lead to the creation of a three-level system: the first step is to ensure the minimum level of social security and the provision of accessibility for all classes; the second is based on the principle of compulsory national social insurance; the third level is fully based on the principle of cumulative insurance, in addition to the performance of social functions, it also contributes to the overall development of the economy through investment activities. According to Khytra O.V., Konopko A.Yu. and Skrypytula Ya.Ye., effective funding for the development of social services should include: the integration of all types of social support in a single integrated system; transition from institutional financing for financing services;

distribution of social order practices; the introduction of public-private partnership mechanisms; expanding the autonomy of local governments; Create prerequisites for the development of the social services market [11].

The main problems in the sphere of social protection of the population in Ukraine, which require immediate decisions, such: the participation of the state in the field of social protection of the population is very high, and its participation in the operations with the population is extremely low; the cost of services provided by medicine, education and culture has rapidly increased, which does not correspond to its quality; the main managers and independent social institutions are ineffective in managing the budget for the existing financial resources; lack of funds to finance activities in the field of social protection. To solve the problems considered by the authors Roleders V.V. and Kukel' H.S. offered the following series of events: to introduce a system for people and families in which difficulties in life emerge early; upgrade social service system; provide benefits sufficient to ensure normal work individuals (family) contribute to youth initiatives in the field of labor; implement development, retraining and advanced training of young people, their career guidance, preventing negative results in a youth environment; creation of legal, economic and social conditions for the activities and strengthening of the family, improving the demographic situation and ensuring equal rights of men and women in the Ukrainian society and their capabilities [9].

Of course, we must understand that social services are not limited to education, health care and actually social security. Social services system is constantly changing, covering all new approaches based on reforming the existing system. We are talking about the introduction of such social services, as much as possible describe the entire sphere of complex life circumstances, which were people of different layers of the population, regardless of age or gender. Sophisticated life circumstances, according to Ukrainian legislation, include: elderly age; partial or complete loss of motor activity, memory; incurable diseases, diseases requiring long-term treatment; mental and behavioral disorders, including due to the use of psychoactive substances; disability; homelessness; unemployment; facial low-cost; behavioral disorders in children due to parental divorce; evasion by parents or persons replacing them from the fulfillment of their duties to raise the child; loss of social connections, including during their stay in prison; cruel treatment of a child; sex violence; domestic violence; trafficking in persons trafficking; damage caused by fire, natural disaster, catastrophe, combat actions, terrorist act, armed conflict, temporary occupation and others.

Based on the allocated complex life circumstances, the main social services should be formed, which will be solved by the previously identified problems: home care, day care; Supported accommodation; social adaptation; social integration and reintegration; asylum; emergency (crisis) intervention consulting; Social support; representation of interests; Mediation (mediation) Social prevention; Natural assistance; physical support of persons with disabilities that have disorders of the musculoskeletal system and moving on wheelchairs, violations of vision; translate gesturing speech; care and parenting of children under conditions close to family; accompaniment during inclusive learning; informing.

Major social services should be implemented in regional (regional) and district (local) levels through planning, financing and implementation of regional / local social service provision programs. Consider what Ukrainian scientists understand the financial support of the social sphere.

Under financial support of the social sphere of Krupel'nyts'ka I.H., Yevas' T.V. and Zhukova O.A. understand the "holistic system of organizing financial relations, including appropriate forms, methods and instruments of their implementation, in the process of mobilization and distribution of financial resources in order to create conditions for the effective functioning of the social sphere in Ukraine based on the fulfillment of the relevant tasks caused by the social functions of the state" [5].

The formation of national social security in the public finance management system should be carried out on the basis of a system of fiscal standards and is valid purpistic; ensure effective forms of support for various social groups in need of social protection; transition to monetary welfare; personal assistance of the state is included in the income of individuals and families. Given that wages are still the main source of income in Ukraine, it is necessary to increase its share in income, paying particular attention to the minimum hourly wage. The system of social protection of the country needs to be changed, since most of its events are still passive. This reduces the interest of people to ensure material well-being. The current system of social protection must be paternalistic features that make people feel dependent. Therefore, as Perchuk O.V. correctly notes, its improvement should occur in two directions. On the one hand, the social state to

which Ukraine seeks to take care of its citizens, and on the other hand, to create financial mechanisms that encourage people to actively search and the desire to take care of their well-being through budgets for citizens [8].

The budget approach determines the possibility of applying relevant budgetary approaches and methods as a means of action. Indeed, based on this, we can say that the budget activation method understands budget decentralization. And this in turn means that local budgets do not depend on government budgets and create prerequisites for planning territorial development, as well as the introduction of real projects and financial support for educational services, cultural events and medical care. However, we agree with the opinion of Tulay O.I. It is necessary to take into account all the risks of budget decentralization, especially the possibility of significant distortion between decentralization and stable sources of budget revenues. And this in turn imposes unreal costs of the local budget project, it provides for the possibility of changing the structure of the budget, intergovernmental relations and grants, etc. [10].

As far as it is known at the beginning of 2021, it has not yet been submitted to the corresponding rational financial model of secondary (specialized) and tertiary (highly specialized) units of medical care. Today, the reform of the medical industry has not yet solved the problem of receipt of funds in the medical industry. According to we can state the presence of a significant share of private funds among other financial sources. We can say that today there is also a problem with the weakness of organizational and financial support from the state. Such a problematic approach is manifested in controversial tax legislation, a significant tax burden and "regulated" activities of health institutions. As well as the imperfection of the structural and organizational model of the health care system, the backwardness of the technological and material base of health institutions, the lack of various tax breaks for the introduction of medical insurance on business entities.

Today we can also note that increasingly in Ukraine there is a new model of financial activities and the development of higher education institutions. Such a model assumes that the university must have the right to financial autonomy. For this, it is envisaged, but the opinion of scientists Burdonos L.I. and Vynohradnya V.M.: 1) changing the legal status of a state institution of higher education for a non-commercial institution of higher education in accordance with the National Accounts system 2008 means that the right to receive economic benefits related to economic activities has not founder of higher education institutions, And directly the institution of higher education as an institutional unit, that is, not a legal, but the economic owner. In this case, the potential income (profit) belongs to the institution of higher education, and not to someone else, and is quite possible aimed at its development; 2) providing a higher education institution of the right of economic management instead of the right to operate their property, the owner of which is actually the state. In this case, the property rights of higher education institutions are expanding, which allows to carry out all activities related to the asset of the budget institution; 3) the introduction of corporate governance of universities, including financial management aimed at a constant search for additional, primarily private, sources of investment in university [3].

On the financial capabilities of ensuring high quantitative and, most importantly, the absolute scope of the formation of education is evidenced by the quality of education, which, unlike relative indicators, indicate the possibility of forming an effective educational environment. We must understand that in assessments of state financing of education it is necessary to take into account not only direct government financing of the educational sphere, but also state transfers to families with students / students, in some countries can reach almost 100% of private financing of the educational sphere. The high proportion of state direct financing makes it possible to reduce income barriers in the educational sphere, which has a positive effect on the economic growth of the territory. At the same time, to enhance the educational driver of economic growth, except for a high level of funding for education, and agree with the opinion of Nazukova N.M., the educational structure of human capital must be ensured, which corresponds to the technological level of the economy. Further, arguing over the priority of actions, we argue that in the formation of the state policy specialization of university graduates, it is necessary to take into account not only the current position of the country on the map of technological ability, but also various institutional, political prerequisites and forecasts for the development of the national economy of the country [6].

For the formation of an effective budget mechanism for financing the socio-cultural sphere by territorial communities, according to Dorosh V.Yu., Kamins'ka I.M. and Parkhomova A.V., it is necessary:

based on a gradual understanding and support to formulate a plan for the socio-economic development of the Community; to ensure the accuracy of the financial indicators of the United area, reasonably improve budget planning and ensure social spending predictions; if necessary, involve public and private and charitable organizations to participate in financial support for the social and cultural sphere, but based on clear competition; financing of the social and cultural sphere should be based only on the principle of inseparable communication between the actual amount of expenses and a clear result of the provision of public services; Financial supervision is carried out by budget expenditures, and the adoption of management decisions in the sphere of social policy is adjusted in accordance with the results [4].

The main reason for the negative impact of the social insurance system for the implementation of fiscal policies is mainly reflected in the execution of the approved state budget expenditures. It is necessary to take into account the imperfect planning and forecasting budget and unreasonable budget. The decision of the aforementioned problem of financing the social protection system requires fundamental changes in the social protection system of the population, as the scientist Borushok I.I.: Strengthening social assistance and proper control over the implementation of social programs and events; The introduction of the identification of the vital difficulties of the community is constantly monitored by the spending of financial resources on social protection and determines the effectiveness of the relevant types of social assistance provided to citizens of socially unprotected segments of the population [2].

To understand the state spending of funds for the social sphere, we define the dynamics of such indicators. In particular, consider the total expenditure of the social sphere of the state budget of Ukraine, made in 2016-2020, imprinted in Fig. 1.

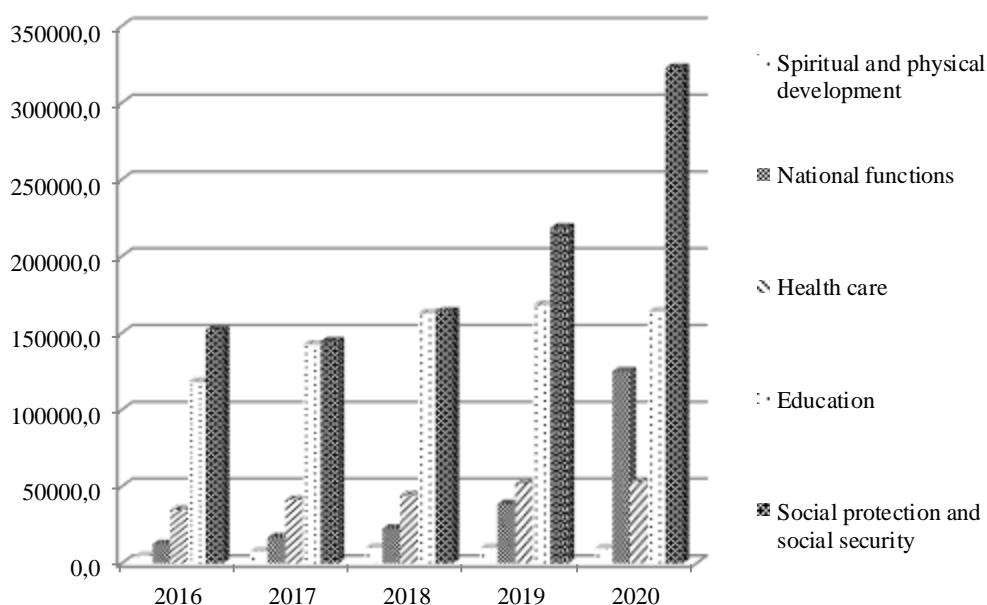

Fig. 1 The total expenditures of the social sphere of the state budget of Ukraine, executed in 2016-2020, million UAH

Source: [7].

According to analysts, we can argue that the financing of social protection and social security of the state budget of Ukraine for 2016-2020. It has increased more than 2 times, which indicates a shortage of funds in this field. Healthcare has grown 2.5 times only for the period 2019-2020, which can be explained by the need to finance anti-epidemic activities related to the incidence of COVID-19. Spiritual and physical development throughout 2016-2020 remained almost the same level. Financing education from the state budget of Ukraine is demonstrated during 2019-2020. Minor increase compared with 2016-2018. Financial support for nationwide functions has increased markedly during 2017-2018 and remains at the same level.

We will also consider the total expenditure of the social sphere of local budgets, executed in 2016-2020 (see Fig. 2).

According to analytics of financing social spending from local budgets of Ukraine, we can argue that financing education from the state budget of Ukraine for 2016-2020 it has increased almost 2 times. Health over the period 2018-2020 it is less and less funded from local budgets, even despite a pandemic in COVID-19, began 2020 spiritual and physical development during 2016-2020 remained almost the same level. Financing the social protection and social security of local budgets of Ukraine, as in the case of healthcare, is demonstrated during 2018-2020 rapid decrease compared to 2016-2017. Financial support for nationwide functions began to grow from 2018 and to today.

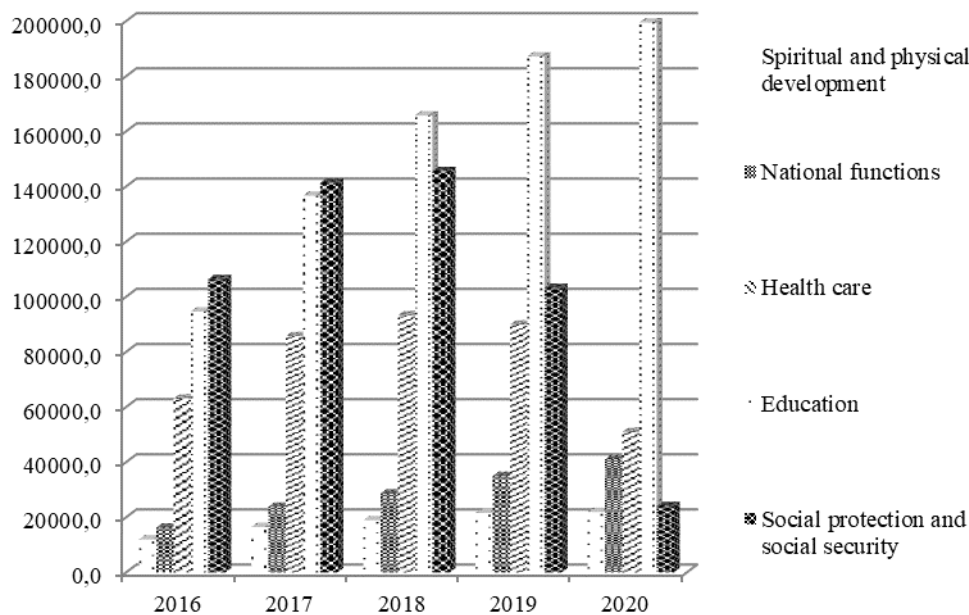

Fig. 2 *The total expenditures of the social sphere of local budgets of Ukraine, executed in 2016-2020, million UAH*

Source: [7].

According to the works of Ukrainian scientists, the main forms of social security are social security, social insurance and social assistance, with which social transfers are directly funded. Although the sources of financing and the conditions for paying social transfers are different, these forms of social protection complement each other. This form creates a comprehensive social protection system. Therefore, in the context of economic instability and catastrophic deficit of financing, we agree with the studies of scientists Byvsheva L.O., Kondratenko O.O., Samsonenko Yu.A., Kharasaylo M.V., the fact that more and more people need to help state, and funding in the social sphere is still a problem, to solve which not only competent state departments, but also ordinary citizens and various types of enterprises should be attracted [1]. We agree with the work of scientists. They established in their study that the main strategic direction of improving the mechanism of financial support in the social sphere against the background of decentralization should be: strengthening responsibility for the inappropriate use of budgetary funds; Departments are generally wisely and effectively distribute work and exercise costs; Non-governmental organizations (public organizations) continue to participate in the provision of social services to improve their quality and the like. in conclusion.

Conclusions and offers. Based on this, we found that the main reason for the negative impact on the implementation of fiscal policies in the social security system is mainly reflected in the execution of the state-approved budget expenditures. In addition, in the process of research, we found that in the state budget of Ukraine, the costs of social protection and social insurance funds increased more than twice in the last

five years, which indicates a shortage of funds in this area. Only during 2019-2020, health has increased 2.5 times, which is due to the need to finance anti-epidemic activities related to the incidence of COVID-19. Compared to 2016-2018, education funds in the state budget of Ukraine for 2019-2020 increased slightly. All this indicates that the country lacks funds for social activities, so these areas need more attention and attract funds to provide financial support in various fields, including commercial structures and non-governmental organizations. We are talking about the use of charitable and volunteer initiatives, as well as grant possibilities. The increase in areas and methods for financing social services will ensure the implementation of the balanced development of the territory.

Джерела та література

1. Бившева Л.О., Кондратенко О.О., Самсоненко Ю.А., Харасайло М.В. Стратегічні напрями фінансування соціальних послуг в умовах децентралізації. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 2 (60). С. 131-142.
2. Борушок І.І. Функції та роль видатків бюджету у забезпеченні соціального захисту населення. *Економічний простір*. 2021. № 169. С. 69-72.
3. Бурдонос Л.І., Виноградня В.М. Стан розвитку фінансування системи вищої освіти України в сучасних умовах глобалізації світової економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2020. Випуск 39. С. 90-96.
4. Дорош В.Ю., Камінська І.М., Пархомова А.В. Особливості фінансування соціальної сфери об'єднаних територіальних громад Волинської області. *Економічний форум*. 2020. № 4. С. 45-56.
5. Крупельницька І.Г., Євась Т.В., Жукова О.А. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. Вип. 4 (15). С. 383-387. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/15_2018/63.pdf.
6. Назукова Н.М. Державне фінансування освіти як фактор економічного зростання. *Економіка і прогнозування*. 2020. № 2. С. 97-119.
7. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>
8. Перчук О.В. Підвищення якості та ефективності бюджетних соціальних видатків в системі управління публічними фінансами. *Економічний вісник університету*. 2021. Випуск №49. С. 208-215.
9. Роледерс В.В., Кукель Г.С. Проблеми фінансування сфери соціального захисту населення в Україні та шляхи їх подолання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 10. С. 49-54.
10. Тулай О.І. Державно-приватне партнерство в контексті модернізації фінансування сфери охорони здоров'я. *Економічний форум*. 2018. № 3. С. 235-239.
11. Хитра О.В., Конопко А.Ю., Скрипитула Я.Є. Фінансові аспекти функціонування соціальної сфери. *Економічні студії*. 2020. № 2 (28). С. 115-122.

References

1. Byvsheva, L.O., Kondratenko, O.O., Samsonenko, Yu.A., Kharasaylo, M.V. (2020). Stratehichni napryamy finansuvannya sotsial'nykh posluh v umovakh detsentralizatsiyi [Strategic directions of financing social services in conditions of decentralization]. *Ekonomicznyy visnyk Donbasu – Economic Bulletin of the Donbass*, No. 2 (60), 131-142 [in Ukrainian].
2. Borushok, I.I. (2021). Funktsiyi ta rol' vydatkiv byudzhetu u zabezpechenni sotsial'noho zakhystu naseleण्या [Functions and role of budget expenditures to ensure social protection of the population]. *Ekonomicznyy prostir – Economic space*, No. 169, 69-72 [in Ukrainian].
3. Burdonos, L.I., Vynohradnya, V.M. (2020). Stan rozvytku finansuvannya systemy vyshchoyi osvity Ukrayiny v suchasnykh umovakh hlobalizatsiyi svitovoyi ekonomiky [State of development of financing of the system of higher education of Ukraine in modern conditions of globalization of the world economy]. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnogo universytetu – Scientific Bulletin of the Kherson State University, Issue 39, 90-96* [in Ukrainian].
4. Dorosh, V.Yu., Kamins'ka, I.M., Parkhomova, A.V. (2020). Osoblyvosti finansuvannya sotsial'noyi sfery ob'yednanykh terytorial'nykh hromad Volyns'koyi oblasti [Features of financing of the social sphere of united territorial communities of the Volyn region]. *Ekonomicznyy forum – Economic forum*, No. 4, 45-56 v
5. Krupel'nyts'ka, I.H., Yevas', T.V., Zhukova, O.A. (2018). Finansove zabezpechennya sotsial'noyi sfery v Ukrayini [Financial support of the social sphere in Ukraine]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya – Eastern Europe: Economics, Business and Management*, Vol. 4 (15), 383-387. Retrieved from: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/15_2018/63.pdf [In Ukrainian]

6. Nazukova, N.M. (2020). Derzhavne finansuvannya osvity yak faktor ekonomichnoho zrostannya [Public financing of education as a factor in economic growth]. *Ekonomika i prohnozuvannya – Economics and forecasting*, No. 2, 97-119 [in Ukrainian].
7. Ofitsiynyy veb-sayt Derzhavnoyi kaznacheys'koyi sluzhby Ukrainy [Official Website of the State Treasury Service of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.treasury.gov.ua/ua> [in Ukrainian].
8. Perchuk, O.V. 2021. Pidvyshchennya yakosti ta efektyvnosti byudzhetykh sotsial'nykh vydatkiv v systemi upravlinnya publichnymy finansamy [Improving the quality and efficiency of budget social expenditures in the public finance management system]. *Ekonomichnyy visnyk universytetu – Economic Herald of the University*, Issue 49, 208-215 [in Ukrainian].
9. Roleders, V.V., Kukel', H.S. (2019). Problemy finansuvannya sfery sotsial'noho zakhystu naselennya v Ukraini ta shlyakhy yikh podolannya [Problems of financing the sphere of social protection of the population in Ukraine and ways of overcoming them]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, No. 10, 49-54 [in Ukrainian].
10. Tulay, O.I. (2018). Derzhavno-pryvatne partnerstvo v konteksti modernizatsiyi finansuvannya sfery okhorony zdorov'ya [Public-Private Partnership in the Context of Modernization of Financing Healthcare]. *Ekonomichnyy forum – Economic forum*, No. 3, 235-239 [in Ukrainian].
11. Khytra, O.V., Konopko, A.Yu., Skrypytula, Ya.Ye. (2020). Finansovi aspekty funktsionuvannya sotsial'noyi sfery [Financial aspects of the functioning of the social sphere]. *Ekonomichni studiyi – Economic studios*, No. 2 (28), 115-122 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.10. 2021 р.

УДК 336.1

Олена Сташук,
доктор економічних наук, професор,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
завідувач кафедри фінансів,
м. Луцьк, ORCID ID 0000-0003-2622-7353
e-mail: Staschuk.Olena@vnu.edu.ua

Микола Потрапелюк,
здобувач ступеня «доктор філософії»,
за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, ORCID ID 0000-0001-7952-7152
e-mail: by.mk4k525@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-04-75-80>

НАУКОВІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ

У статті узагальнено наукові підходи до визначення поняття фінансова безпека домогосподарств та з'ясовано місце і роль фінансової безпеки домогосподарств у фінансовій безпеці держави та світу. На основі систематизації підходів науковців до формулювання сутності фінансової безпеки домогосподарств встановлено, що фінансова безпека домогосподарств в ієрархічній структурі відноситься до мікроекономічного рівня. До ієрархічної структури фінансової безпеки, окрім мікроекономічного рівня, також рекомендовано ввести такі рівні, як: нанорівень, мезорівень, макроекономічний рівень, глобальний рівень. Обґрунтовано, що фінансова безпека домогосподарств повинна відноситися до мікроекономічного рівня у системі фінансової безпеки. Запропоновано чинні підходи до визначення сутності фінансової безпеки домогосподарств класифікувати за двома напрямками: ресурсно-функціональний та стратегічно-цільовий. Запропоновано авторський підхід до трактування поняття «фінансова безпека домогосподарств» з урахуванням ресурсно-функціонального підходу.

Ключові слова: фінансова безпека, домогосподарства, ієрархічна структура, мікроекономічний рівень, ресурсно-функціональний підхід, стратегічно-цільовий підхід.

Елена Сташук,
доктор экономических наук, профессор,
Волинский национальный университет имени Леси Украинки,
г. Луцк

Николай Потрапелюк,
соискатель степени «доктор философии»,
по специальности 072 Финансы, банковское дело и страхование
Волинский национальный университет имени Леси Украинки,
г. Луцк

НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ДОМОХОЗЯЙСТВ

В статье обобщены научные подходы к определению понятия финансовая безопасность домохозяйств и выяснено место и роль финансовой безопасности домохозяйств в финансовой безопасности государства и мира. На основе систематизации подходов ученых к формулированию сущности финансовой безопасности домохозяйств установлено, что финансовая безопасность домохозяйств в иерархической структуре относится к микроэкономическому уровню. В иерархическую структуру финансовой безопасности, кроме микроэкономического уровня, также рекомендуется ввести такие уровни, как: наноуровень, мезоуровень, макроэкономический уровень, глобальный уровень. Обосновано, что финансовая безопасность домохозяйств должна относиться к микроэкономическому уровню системы финансовой безопасности. Предложены

действующие подходы к определению сущности финансовой безопасности домохозяйств классифицировать по двум направлениям: ресурсно-функциональное и стратегически-целевое. Предложен авторский подход к трактовке понятия «финансовая безопасность домохозяйств» с учетом ресурсно-функционального подхода.

Ключевые слова: финансовая безопасность, домохозяйства, иерархическая структура, микроэкономический уровень, ресурсно-функциональный подход, стратегически-целевой подход.

**Olena Stashchuk,
Doctor of economics, Professor,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk**

**Potrapeliuk Mykola,
Postgraduate in specialty 072 Finance, Banking and Insurance
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk**

SCIENTIFIC FUNDAMENTALS OF FINANCIAL SECURITY OF HOUSEHOLDS

The article summarizes scientific approaches to the definition of financial security of households and clarifies the place and role of financial security of households in the financial security of the state and the world. Based on the systematization of scientists' approaches to the formulation of the essence of financial security of households, it is established that the financial security of households in the hierarchical structure refers to the microeconomic level. In the hierarchical structure of financial security, in addition to the microeconomic level, it is also recommended to introduce such levels as: nanoscale, mesolevel, macroeconomic level, global level. In particular, the financial security of an individual citizen is included in the nanolevel; the microeconomic level includes financial security of enterprises and financial security of households; it is proposed to introduce financial security of the region, financial security of territorial communities and financial security of the industry to the mesoeconomic level; at the macroeconomic level, the financial security of the state is singled out, and at the global level, global financial security is included. It is substantiated that the financial security of households should be related to the microeconomic level in the hierarchical system of financial security.

It is proposed to classify the current approaches to determining the essence of financial security of households in two directions: resource-functional and strategic-target. It is substantiated that in accordance with the resource-functional approach, the financial security of households is considered in terms of adequacy of formation and efficiency of use of financial resources of households to ensure the implementation of their functions. It is noted that the strategic-targeted approach to the interpretation of the concept of financial security of households takes into account, first of all, the functions that financial security must perform in order to form opportunities for household development in future periods.

Based on a critical analysis of scholars' views on understanding the essence of the concept of "financial security of households", the author's approach to the interpretation of this concept taking into account the resource-functional approach. We believe that financial security of households is a system of financial, economic, social and legal relations that ensures the most efficient formation and use of financial resources of households to determine the mechanism for identifying and mitigating the negative impact of external and internal threats and maximizing household welfare.

Key words: financial security, households, hierarchical structure, microeconomic level, resource-functional approach, strategic-target approach.

Постановка проблеми та її значення. Структура фінансової системи України відображає фінансові відносини усіх суб'єктів господарювання, одним з елементів якої є фінанси домогосподарств. В умовах формування ринкових економічних відносин домогосподарства відіграють важливу роль, що проявляється у їх двоїстому характері: з одного боку, домогосподарства виробляють ресурси, необхідні економіці; з другого боку – вони є кінцевими споживачами таких вироблених ресурсів. Тому, забезпечення фінансової безпеки домогосподарств має бути пріоритетним у безпековій політиці держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження у сфері фінансової безпеки держави, підприємств і, зокрема, домогосподарств, здійснювали багато науковців та практиків, зокрема: Барановський О. І. [3], Варналій З. С. [8], Воробйов Ю. М. [9], Ворошило В. В. [9], Зварич М. С. [1], Кізима Т. О. [4], Перепелиця М. О. [5], Півняк Ю. В. [7], Сніщенко Р. Г. [6], Твардовська Л. М., [7], Чабаненко М. В. [7] та інші. Віддаючи належне існуючим розробкам, варто відзначити про відсутність єдиного підходу до трактування поняття «фінансова безпека домогосподарств», структурування механізму її забезпечення, показників оцінювання. Особливо гостро проблематика забезпечення фінансової безпеки домогосподарств постає у періоди виникнення нових ризиків та загроз, зокрема й пандемії COVID-19.

Мета і завдання статті. Метою нашої роботи є систематизація підходів до ідентифікації поняття «фінансова безпека домогосподарств» та з'ясування її місця і ролі у фінансовій безпеці держави та світу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Варналій З. С. стверджує, що фінансова безпека – це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ, регіонів, галузей, секторів економіки держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання зобов'язань [8, с. 35].

О. Д. Ладюк у своїх дослідженнях стверджує, що фінансову безпеку слід розглядати лише на макроекономічному та мікроекономічному рівнях. Зокрема, автор зазначає, що до макроекономічного рівня відноситься лише фінансова безпека держави, а до мікроекономічного рівня – фінансова безпека підприємств та фінансова безпека домогосподарств [11].

Б. І. Пшик, М. С. Зварич, Я. М. Кашуба та Л. Я. Слобода розрізняють 4 ієрархічні рівні фінансової безпеки, такі як:

- мегарівень: глобальна фінансова безпека;
- макрорівень: фінансова безпека держави⁴
- мезорівень: фінансова безпека регіону, галузі;
- мікрорівень: фінансова безпека домогосподарств та суб'єктів господарювання [10; с. 23].

Погоджуючись із науковцями, вважаємо, що місце фінансової безпеки домогосподарств можна представити так, як показано на рисунку 1. Водночас відзначимо, що розглядаючи фінансову безпеку, варто виділити такі її рівні:

1) Нанорівень. До цього рівня вважаємо за доцільне віднести фінансову безпеку кожної окремої особи, під якою розуміємо той рівень формування фінансових ресурсів, котрий дозволить особі забезпечувати свою життєдіяльність, а також здійснювати заощадження фінансових ресурсів.

2) Мікроекономічний рівень. На даному рівні, вважаємо за доцільне відповідно до структури фінансової системи та особливостей руху фінансових ресурсів, виокремити фінансову безпеку суб'єктів господарювання та фінансову безпеку домогосподарств. Такий підхід пов'язаний із тим, що саме домашні господарства та окремі підприємства є відіграють провідну роль у розвитку вітчизняної фінансової системи та економіки в цілому, а також та знаходяться у тісному взаємозв'язку з іншими складовими фінансової системи.

3) Мезоекономічний рівень. За вертикальним рівнем мезоекономічний рівень традиційно включає рівень адміністративно-територіальних одиниць та галузей, відтак вважаємо, що до фінансової безпеки мезоекономічного рівня варто віднести фінансову безпеку регіонів, фінансову безпеку галузей та фінансову безпеку територіальних громад. Виокремлення останньої зумовлене реалізацією реформи децентралізації в Україні, що передбачає утворення нових суб'єктів фінансових відносин – територіальних громад.

4) Макроекономічний рівень. На даному рівні варто виокремити лише фінансову безпеку держави, яка відображає стан економіки в цілому, рівень ефективності формування та використання фінансових ресурсів держави та здатність до нейтралізації загроз фінансовій безпеці.

5) Глобальний рівень. На даному рівні варто виокремити світову фінансову безпеку як таку, що об'єднує фінансову безпеку національних економік світу та забезпечується механізмом фінансових

відносин.

Варто також наголосити, що кожен наступний рівень залежить від ефективності функціонування попереднього рівня, інакше кажучи, чим вищою буде фінансова безпека макроекономічного та мезоекономічного рівня, тим вищим буде рівень фінансової безпеки домогосподарств та підприємств, установ, організацій і навпаки. Отже, чим більш стійкішою буде фінансова система України та чим більше мотиваційних стимулів буде створено для ефективної фінансової діяльності домогосподарств, тим вищим буде рівень фінансової безпеки останніх.

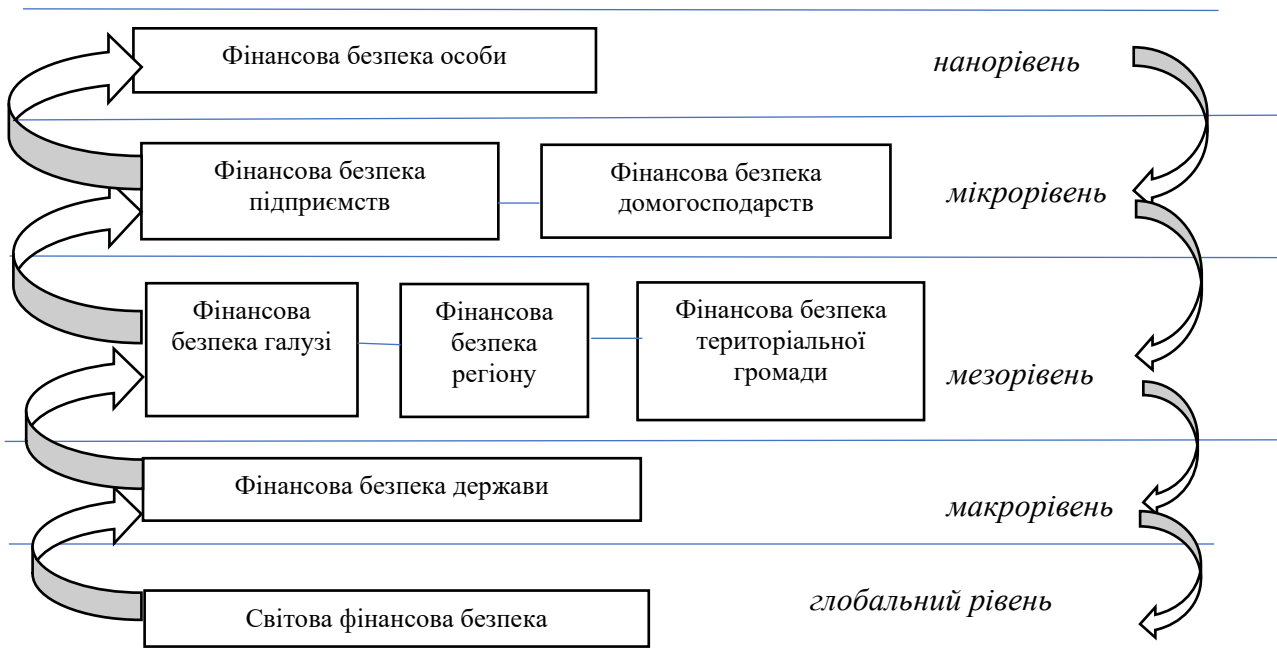

Рис.1. Місце фінансової безпеки домогосподарств в ієрархічній структурі.*

* складено автором на основі [1; 2; 3]

Звертаючись до наукової літератури у сфері фінансів, можемо бачити такі визначення поняття «фінансова безпека домогосподарств»:

1) сукупність соціально-економічних і правових відносин, що забезпечують такий стан фінансів домашніх господарств, при якому вони стійкі до зовнішніх загроз та ризиків, незалежні в ефективному формуванні і в раціональному використанні фінансових ресурсів для реалізації своїх функцій [9, с. 45];

2) система фінансово-економічних відносин, що забезпечує стан захищеності фінансів домашніх господарств від зовнішніх та внутрішніх загроз і небезпек у процесі їх життєдіяльності, зокрема формуванні та використанні фінансових ресурсів задля розвитку та достойного існування всіх членів домогосподарства [1, с. 131];

3) стан, що дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, і здатний задовольняти потреби сім'ї [7, с. 227];

4) економічні відносини з формування і використання грошових коштів з метою забезпечення матеріальних і соціальних умов життя членів господарства та їхнього відтворення [12, с. 102].

Критичний аналіз підходів до розуміння поняття фінансової безпеки домогосподарств дозволяє нам прийти до висновку, що усі підходи до ідентифікації зазначеного поняття можна поділити на дві групи: ресурсно-функціональний та структурно-цільовий. Відповідно до ресурсно-функціонального підходу, фінансова безпека домогосподарств розглядається з точки зору достатності формування та ефективності використання фінансових ресурсів домашніх господарств для забезпечення реалізації

покладених на них функцій. Адептами такого підходу є такі вчені, як: Нагайчук Н. Г., Зварич М. С., Воробйов Ю. М., Ворошило В. В.

Разом з тим, стратегічно-цільовий підхід до трактування поняття фінансової безпеки домогосподарств враховує, насамперед, ті функції, які повинна виконувати фінансова безпека задля формування можливостей розвитку домашніх господарств у перспективних періодах. Прихильниками такого підходу є такі науковці, як: Твардовська Л. М., Півняк Ю. В., Чабаненко М. В. та інші.

Як бачимо, серед науковців відсутній єдино прийнятий підхід до трактування поняття «фінансова безпека домогосподарств». Вважаємо, що фінансова безпека домогосподарств – це сукупність фінансово-економічних, соціальних та правових відносин, що забезпечує стан найбільш ефективного формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств з метою визначення механізму виявлення та нівелювання негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, а також максимізації рівня добробуту домогосподарств.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вище зазначене, можна стверджувати, що фінансова безпека домогосподарств, не дивлячись на своє унікальне місце в системі фінансової безпеки держави, є недостатньо дослідженою та вимагає розробки новітніх механізмів її забезпечення з урахуванням нових викликів та загроз, що виникають у глобальному середовищі.

Джерела та література

1. Зварич М. С. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансової безпеки домогосподарств. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_15/1/35.pdf (дата звернення 2.12.2021)
2. Сташук О. В. Сучасна парадигма фінансової безпеки акціонерних товариств. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 398 с.
3. Барановський О.І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. К. : УБС НБУ, 2014. Т. 1 : Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. 831 с.
4. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств: концептуальні засади теорії та практики: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня док. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Тернопіль, 2011. 36 с.
5. Перепелиця М.О. Національна безпека держави у фінансовій сфері: поняття й загрози існуванню. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2016. Вип. 2 (2). С. 86-89.
6. Сніщенко Р.Г. Фінансова безпека домогосподарств у період нестабільності економіки. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Сер.: Економічні науки.* 2014. № 1. С. 149-159.
7. Твардовська Л.М., Півняк Ю. В., Чабаненко М. В. Проблема визначення економічної безпеки домашніх господарств в умовах ринкової економіки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Економіка.* 2012. Вип. 19. С. 226-229.
8. Економічна безпека: навч. посб. / за ред. З. С. Варналія. К. : Знання, 2009. 647 с.
9. Воробйов Ю.М., Ворошило В. В. Фінанси домашніх господарств у фінансовій системі держави: монографія. Сімферополь: ВД «АРІАЛ», 2013. 232 с.
10. Фінансова безпека домогосподарств в Україні: сучасні проблеми та механізм забезпечення / кол. авт. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Б. І. Пшика. Львів : СПОЛОМ, 2020. 274 с.
11. Ладюк О. Д. Фінансова безпека: характеристика складників. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5280> (дата звернення 10.10.2021 р.).
12. Нагайчук Н.Г. Уточнення змісту поняття «фінанси домогосподарств» у розрізі навчальної дисципліни «фінанси». *Фінансовий простір.* 2014. № 2. С. 100–105.

References

1. Teoretychni pidkhody do vyznachennia sutnosti finansovoi bezpeky domohospodarstv [Theoretical approaches to determining the essence of financial security of households]. *Naukovyj visnyk KhDU. Seriya Ekonomichni nauky*, no. 15. ch. 1, pp. 130–132. [in Ukrainian].
2. Stashchuk O. V. (2018). Suchasna paradyhma finansovoyi bezpeky aktsionerlykh tovarystv [Modern paradigm of financial security of joint stock companies]. Ternopil. TNEU, 398 p. [in Ukrainian].

3. Baranovs'kyi O.I. (2014). *Filosofiya bezpeky : monohrafiya : u 2 t.* [Philosophy of security: monograph: in 2 vols.] Vol. 1: *Osnovy ekonomichnoyi i finansovoyi bezpeky ekonomichnykh ahentiv* [Fundamentals of economic and financial security of economic agents], K. : UBS NBU. 831 p. [in Ukrainian].
4. Kizyma T.O. (2011). *Finansy domohospodarstv: kontseptual'ni zasady teorii ta praktyky: avtoref. dys. ... na zdobuttya nauk. stupenya dok. ekon. nauk: spets. 08.00.08 «Hroshi, finansy i kredyt»* [Household finance: conceptual principles of theory and practice: author's ref. dis. ... For science. degree doc. econ. Science: special. 08.00.08 "Money, finance and credit"], Ternopil, 2011. 36 p. [in Ukrainian].
5. Perepelytsya M.O. (2016). *Natsional'na bezpeka derzhavy u finansoviy sferi: ponyattya y zahrozy isnuvannyu.* [Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriya: Yurydychni nauky - cientific Bulletin of Kherson State University. Series: Legal Sciences]. Vol. 2 (2). Pp. 86-89. [in Ukrainian].
6. Snishchenko R.H. (2014). *Finansova bezpeka domohospodarstv u period nestabil'nosti ekonomiky.* [Visnyk Kremenchuts'koho natsional'noho universytetu imeni Mykhayla Ostrograds'koho. Ser.: Ekonomichni nauky - Bulletin of Kremenchug National University named after Mykhailo Ostrogradsky. Ser. : Economic Sciences]. Vol. 1. Pp. 149-159. [in Ukrainian].
7. Tvardovs'ka L.M., Pivnyak YU. V., Chabanenko M. V. (2012). *Problema vyznachennya ekonomichnoyi bezpeky domashnikh gospodarstv v umovakh rynkovoyi ekonomiky.* [Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya». Ser.: Ekonomika.- Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Ser. : Economics], Vol. 19. pp. 226-229. [in Ukrainian].
8. *Ekonomichna bezpeka: navch. Posb.* (2009). [za red. Z. S. Varnaliya. - for ed. Z.S.Varnalia], K. : Znannya, 2009. 647 p. [in Ukrainian].
9. Vorobyov YU.M., Voroshylo V. V. (2013). *Finansy domashnikh gospodarstv u finansoviy systemi derzhavy: monohrafiya* [Finance of households in the financial system of the state: a monograph], Simferopol: VD "ARIAL", 2013. 232 p. [in Ukrainian].
10. *Finansova bezpeka domohospodarstv v Ukrayini: suchasni problemy ta mekhanizm zabezpechennya* [Financial security of households in Ukraine: current issues and support mechanism] (2020). Kol. avt. ; za zah. red. d-ra ekon. nauk, prof. B. I. Pshyka. Lviv: SPOLOM, 2020. 274 p. [in Ukrainian].
11. Ladyuk O. D. (2016). *Finansova bezpeka: kharakterystyka skladnykiv* [Financial security: characteristics of components]. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5280> [in Ukrainian].
12. Nahaychuk N.H. (2014). *Utochnennya zmistu ponyattya «finansy domohospodarstv» u rozrizi navchal'noyi dystsypliny «finansy».* [Finansovyy prostir- Financial space]. № 2. P. 100–105. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.11.2021 р.

РОЗДІЛ IV **Управління та адміністрування**

УДК 174-057.17

Нужна Оксана,
кандидатка економічних наук, доцентка
Луцький національний технічний університет,
кафедра обліку і аудиту,
м. Луцьк; ORCID ID 0000-0002-4629-4011
e-mail: o_nuzhna@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-04-81-87>

СТИЛЬ КЕРІВНИЦТВА ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ФУНКЦІЙ СПІЛКУВАННЯ У ДІЛОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розкрито зміст та прояв функцій ділового спілкування у діловій комунікації. На основі власних спостережень встановлено відповідність між стилем керівництва і мірою реалізації функцій ділового спілкування у діловій комунікації. Запропоновано використовувати формулу, яка дозволяє зазначити для кожного із стилів керівництва кількість функцій ділового спілкування, які реалізуються якісно визначеною мірою (повністю, частково, важко), і встановлено аналітичний вираз такої формули для кожного з розглянутих стилів керівництва (авторитарного, демократичного і ліберального). Здійснено порівняння основних стилів керівництва з точки зору забезпечення можливості реалізації функцій ділового спілкування.

Ключові слова: ділова комунікація, рольова взаємодія, спілкування, стиль керівництва, функції спілкування.

Нужная Оксана,
кандидат экономических наук, доцент
Луцкий национальный технический университет,
кафедра учета и аудита,
г. Луцк

СТИЛЬ РУКОВОДСТВА И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА РЕАЛИЗАЦИЮ ФУНКЦИЙ ОБЩЕНИЯ В ДЕЛОВОЙ КОММУНИКАЦИИ

В статье раскрыто содержание и проявление функций делового общения в деловой коммуникации. На основе собственных наблюдений установлено соответствие между стилем руководства и степенью реализации функций делового общения в деловой коммуникации. Предложено использовать формулу, позволяющую указать для каждого из стилей руководства количество функций делового общения, реализуемых в качественно определенной степени (полностью, частично, трудно), и установлено аналитическое выражение такой формулы для каждого из рассмотренных стилей руководства (авторитарного, демократического и либерального). Осуществлено сравнение основных стилей руководства с точки зрения обеспечения возможности реализации функций делового общения.

Ключевые слова: деловая коммуникация, ролевое взаимодействие, общение, стиль руководства, функции общения.

Oksana Nuzhna,
Ph.D. in Economic sciences
Associate Professor at Accounting and Audit Department,
Lutsk National Technical University,
Lutsk

LEADERSHIP STYLE AND ITS INFLUENCE ON THE IMPLEMENTATION OF COMMUNICATION FUNCTIONS IN BUSINESS COMMUNICATION

Abstract

Introduction. The article sets out topical issues related to the influence of leadership style on the implementation of communication functions in business communication. In particular, such a multifaceted process of interaction between people as communication is studied. It is realized in different forms and manifests itself in different formats. It is noted that the successful implementation of business communication is possible only with mastered communication skills because it involves interaction between people in the joint process of problem solving in achieving a specific professional goal.

The purpose of the article. The purpose of the article is to determine the relationship between leadership style and the degree of implementation of the functions of business communication in business communication/

Results. The content and functions of business communication are revealed. The characteristics are given and main determinants of leadership styles are defined according to the classification by K. Levin, who distinguishes authoritarian, democratic and liberal leadership styles. It is proved that the personality of a chief gives business communication a certain stylistic color and, depending on personal traits and established views and the gained experience, a chief chooses certain ways and methods of business communication to achieve a defined aim. The correspondence between management style and degree of realization of functions of business communication has been found based on our own observations where the characteristics such as «fully realized» («F»), «partially realized» («P») and «difficult to implement (almost not implemented)» («D») were used as a measure of function of business communication. It is proposed to use a formula that allows to indicate the number of business communication functions for each of the leadership styles. These functions are implemented to a certain extent (fully, partially, difficult). The analytical expression of such a formula is determined for each of the considered leadership styles (authoritarian, democratic and liberal).

Conclusions. Based on the obtained formulas, it has been concluded the democratic style of leadership is the most acceptable and effective regarding the possibility of implementing the business communication functions because this style allows fully implement all functions of business communication.

Key words: business communication, communication, communication functions, leadership style, role interaction.

Постановка проблеми та її значення. Спілкування у житті людини відіграє важливу роль, а рівень володіння навичками комунікації визначає її соціальний статус. У професійній діяльності відбувається не просто взаємодія між людьми, а спрямована на досягнення певного результату спільна діяльність, тобто ділове спілкування. Наскільки ефективною буде ця ділова комунікація, залежить від багатьох чинників, але одним з визначальних факторів є стиль керівництва. Саме ті способи і методи ділової комунікації, які застосовує керівник для досягнення поставленої мети, формують модель поведінки учасників ділового спілкування і впливають на механізм реалізації функцій ділового спілкування в діловій комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки у професійне життя людина має вступати з уже сформованими навичками ділового спілкування, багато уваги теоретичним і прикладним аспектам комунікації загалом і, зокрема, ділової комунікації, приділяється у навчальній та навчально-методичній літературі. Так, комунікативні процеси у навчанні розглядають автори Бутенко Н.Ю. [1], Олійник Н.Ю. [2], Остряньська Н.В. [3] і Савенкова Л.О. [4]. На питаннях етики ділового спілкування зупиняються у своїх дослідженнях автори Гриценко Т. Б., Гриценко С. П., Іщенко Т. Д., Мельничук Т. Ф., Чуприк Н. В. та Анохіна Л. П. [5], Воронкова В. Г. [6], Харченко С. Я., Краснова Н. П., Харченко Л. П. та Юрків Я. І. [7], Чмут Т. К., Чайка Г. Л., Лукашевич М. П. та Осечинська І. Б. [8], Палеха Ю. І. [9], Чмут Т. К. та Чайка Г. Л. [10]. Культура ділового спілкування менеджера є предметом вивчення автора Чайки Г.Л. [11]. Крисько Ж.Л. визначає роль ділових комунікацій в управлінні організацією та окреслює способи поліпшення внутрішніх ділових комунікацій організації для покращення ефективності її роботи та забезпечення позитивного іміджу [12].

Науковці приділяють значну увагу вивченню особливостей ділового спілкування і такої його характеристики, як стиль керівництва, від чого значною мірою залежить ефективність і комфортність ділового спілкування в колективі. Підходи до визначення та класифікації стилів у

лідерстві та управлінні (керівництві) вивчалися багатьма дослідниками, серед яких Р. Блейк [13], Р. Лайкерт [14; 15], К. Левін [16], Д. Макгрегор [17], Д. Моутон [18], Ф. Фідлер [19] та інші. Однак, незважаючи на ґрунтовні дослідження теорії і практики застосування різних стилів керівництва, їх переваг та недоліків, залишаються питання, які вимагають додаткового вивчення.

Мета і завдання статті. Мета нашого дослідження – визначити зв'язок між стилем керівництва і мірою реалізації функцій ділового спілкування у діловій комунікації. Також ставимо завдання порівняти основні стилі спілкування з точки зору забезпечення можливості реалізації функцій ділового спілкування.

Викладення основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Спілкування – це багатогранний процес взаємодії між людьми, який реалізується в різних формах і проявляється у різних форматах.

Як зазначає Бутенко Н. Ю., спілкування як процес містить: « ... розвиток суспільства і суспільних відносин; формування і розвиток особистості; соціалізацію особистості; створення і розвиток суспільних способів взаємодії людей; соціально-психологічну адаптацію людей; обмін емоціями; навчання, передачу вмінь і навичок; обмін інформацією; обмін діяльністю; формування ставлення до себе, до інших людей і до суспільства в цілому» [1, с. 11-12].

Таблиця 1

Характеристика функцій ділового спілкування

Функція ділового спілкування	Зміст функції ділового спілкування	Як проявляється у діловій комунікації
Інструментальна	« ... характеризує спілкування як соціальний механізм управління, що дозволяє одержати і передати інформацію, необхідну для здійснення якоїсь дії, прийняття рішення, комунікативного наміру» [1, с. 218]	Обмін діловою інформацією, висновками, рішеннями
Інтегративна	« ... спілкування використовується як засіб об'єднання ділових партнерів, фахівців і виконавців для спільного комунікативного процесу: вирішення задачі, генерування ідей, розробки спільного договору й ін.» [1, с. 218]	Узгодження дій при роботі в команді
Функція самовираження	« ... дозволяє самовиразитися і самоствердитися, продемонструвати особистісний інтелектуальний і психологічний потенціал» [1, с. 218]	Можливість прояву власних особистісних потенціальних можливостей
Трансляційна	« ... служить для передачі конкретних способів діяльності, оцінок, думок, суджень й ін.» [1, с. 218]	Висловлення власного бачення
Функція соціального контролю	« ... для регламентації поведінки та діяльності, а в деяких випадках (наприклад, коли мова йде про комерційну таємницю) і мовних акцій учасників ділової взаємодії» [1, с. 218]	Дотримання необхідних обмежень у поведінці та нерозголошення інформації, яка становить комерційну таємницю
Функція соціалізації	« ... розвиток навичок культури ділового спілкування, ділового етикету» [1, с. 218]	Демонстрація знань та дотримання норм ділової комунікації
Експресивна	« ... за допомогою цієї функції ділові партнери прагнуть виразити і зрозуміти емоційні переживання один одного, що частіше виражаються через невербальні засоби» [1, с. 218]	Демонстрація емоцій, обмін емоціями

Джерело: складено автором на основі власних спостережень з використанням [1]

Спілкування генетично зародилося у людському суспільстві на основі матеріальної діяльності в ті часи, коли без певних домовленостей, координації та взаємодії людство не мало шансу вижити. Зараз спілкування успішно існує поза сферою матеріальної діяльності, адже люди активно обмінюється інформацією, емоціями і процес спілкування не завжди має як результат якийсь матеріальний продукт.

В житті людини спілкування відіграє дуже важливу роль і без спілкування людині важко надовго себе уявити, за незначними виключеннями. Оволодіння навичками спілкування дає людині можливість успішно здійснювати ділову комунікацію.

Ділове спілкування є тим видом взаємодії між людьми, який безпосередньо стосується професійної діяльності. Ділове спілкування або ділова комунікація передбачає групову діяльність і взаємовідносини між людьми при спільному вирішенні завдань в процесі досягнення конкретної визначеної мети.

Функції ділового спілкування, їх зміст та прояв у діловій комунікації подано у таблиці 1.

Ділова комунікація передбачає такі ролі взаємодії: «колега – колега», «керівник – підлеглий», «партнер – партнер», «конкурент – конкурент», «керівник – представник контролюючих органів», «власник – менеджер» та інші.

Особистість керівника надає діловій комунікації певного стильового забарвлення, тобто залежно від його особистісних характеристик та усталених поглядів і набутого досвіду керівник вибирає певні способи і методи ділової комунікації для досягнення поставленої мети. Саме ці способи і методи, які обирає керівник у діловій комунікації, визначають стиль керівництва.

Науковці, спираючись на різні класифікаційні ознаки, визначають різні типології стилів керівництва. В нашому дослідженні будемо використовувати класифікацію К. Левіна, відповідно до якої виділено три стилі керівництва – авторитарний, демократичний і ліберальний.

Стиль керівництва, природно, відображається у діловій комунікації на реалізації функцій ділового спілкування. На основі власних спостережень нами було встановлено відповідність між стилем керівництва і мірою реалізації функцій ділового спілкування у діловій комунікації. В якості міри реалізації функції ділового спілкування нами було використано такі характеристики, як «повною мірою реалізується» («П»), «частково реалізується» («Ч») і «важко реалізується (практично не реалізується)» («В»).

Встановлений нами зв'язок між стилем керівництва і мірою реалізації функцій спілкування у діловій комунікації подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Зв'язок між стилем керівництва і мірою реалізації функцій спілкування у діловій комунікації

Функція ділового спілкування	Стиль керівництва		
	авторитарний	демократичний	ліберальний
Інструментальна	Ч	П	Ч
Інтегративна	В	П	В
Функція самовираження	В	П	Ч
Трансляційна	В	П	Ч
Функція соціального контролю	П	П	В
Функція соціалізації	В	П	Ч
Експресивна	В	П	Ч

Умовні позначення:

«П» – функція спілкування реалізується повною мірою;

«Ч» – функція спілкування реалізується частково;

«В» – функція спілкування реалізується важко (практично не реалізується).

Джерело: власна розробка автора

Пропонуємо використовувати формулу, яка дозволяє зазначити для кожного із стилів керівництва кількість функцій ділового спілкування, які реалізуються визначеною мірою (повністю, частково, важко):

$$n1П - n2Ч - n3В, \text{ де } n1 + n2 + n3 = 7, \quad (1)$$

де n_1 – кількість функцій ділового спілкування, які за даного стилю керівництва реалізуються повністю;

n_2 – кількість функцій ділового спілкування, які за даного стилю керівництва реалізуються частково;

n_3 – кількість функцій ділового спілкування, які за даного стилю керівництва реалізуються важко (практично не реалізуються)

На нашу думку, лише демократичний стиль керівництва дає можливість повною мірою реалізувати всі функції ділового спілкування. Формула, яка передає міру реалізації функцій ділового спілкування у діловій комунікації для демократичного стилю керівництва, набуває вигляду:

$$7П - 0Ч - 0В. \quad (2)$$

Натомість, за ліберального стилю керівництва, на нашу думку, жодна з функцій ділового спілкування не має можливості реалізуватись повною мірою. Дві функції ділового спілкування (інтегративна і функція соціального контролю) реалізуються важко, інші функції ділового спілкування реалізуються частково. Формула, яка передає міру реалізації функцій ділового спілкування у діловій комунікації для ліберального стилю керівництва, має наступний вигляд:

$$0П - 5Ч - 2В. \quad (2)$$

Авторитарний стиль керівництва, за нашими спостереженнями, дає можливість одній з функцій ділового спілкування реалізуватись повністю (функція соціального контролю), одній з функцій ділового спілкування реалізуватись частково (інструментальна), а інші функції ділового спілкування за такого стилю керівництва реалізуються важко. Формула, яка передає міру реалізації функцій ділового спілкування у діловій комунікації для авторитарного стилю керівництва, набуває вигляду:

$$1П - 1Ч - 5В. \quad (3)$$

Отже, з точки зору можливості реалізації функцій ділового спілкування у діловій комунікації, найбільш прийнятним та ефективним є демократичний стиль керівництва. По відношенню до реалізації функцій ділового спілкування, зазначений стиль керівництва має такі характеристики:

- не передбачає перешкод для одержання і передачі необхідної для діяльності та прийняття управлінських рішень інформації;
- сприяє ефективній командній роботі;
- дає можливість кожному учаснику ділової комунікації повною мірою проявити свої вміння та навички, самовиразитись та самореалізуватись;
- не перешкоджає кожному учаснику ділової комунікації висловити власне бачення та забезпечує обмін оцінками, думками, судженнями;
- забезпечує дотримання необхідних регламентів у поведінці та діяльності;
- сприяє розвитку культури ділового спілкування та ділового етикету;
- передбачає успішний обмін емоціями та їх взаєморозуміння партнерами по діловій комунікації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, нами розглянуто такий багатогранний процес взаємодії між людьми, який реалізується в різних формах і проявляється у різних форматах, як спілкування. Зазначено, що лише за умови оволодіння навичками спілкування можливе успішне здійснення ділової комунікації, яка передбачає взаємодію між людьми при спільному вирішенні завдань в процесі досягнення конкретної визначеної мети у здійсненні професійної діяльності.

Розкрито зміст та прояв у діловій комунікації функцій ділового спілкування. Доведено, що особистість керівника надає діловій комунікації певного стильового забарвлення і залежно від особистісних характеристик та усталених поглядів і набутого досвіду керівник вибирає певні способи і методи ділової комунікації для досягнення поставленої мети.

Подано характеристику і визначено основні детермінанти стилів керівництва відповідно до класифікації К. Левіна, який виділяє авторитарний, демократичний і ліберальний стилі керівництва. На основі власних спостережень встановлено відповідність між стилем керівництва і мірою реалізації функцій ділового спілкування у діловій комунікації, де в якості міри реалізації функції ділового спілкування було використано такі характеристики, як «повною мірою реалізується» («П»), «частково реалізується» («Ч») і «важко реалізується (практично не реалізується)» («В»).

Запропоновано використовувати формулу, яка дозволяє зазначити для кожного із стилів керівництва кількість функцій ділового спілкування, які реалізуються визначеною мірою (повністю, частково, важко), і встановлено аналітичний вираз такої формули для кожного з розглянутих стилів керівництва (авторитарного, демократичного і ліберального). На основі отриманих формул зроблено висновок, що з точки зору можливості реалізації функцій ділового спілкування у діловій комунікації, найбільш прийнятним та ефективним є саме демократичний стиль керівництва, який дає можливість повною мірою реалізувати всі функції ділового спілкування.

Джерела та література

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні: підруч. К.: КНЕУ, 2004. 384 с.
2. Олійник Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин І. Я., 2017. 92 с.
3. Остряньська Н. В. Комунікативні процеси у навчанні. Конспект лекцій. Х.: ХНАМН, 2009. 24 с.
4. Савенкова Л. О. Комунікативні процеси у навчанні: навч. посіб. К.: КДЕУ, 1996. 120 с.
5. Гриценко Т. Б., Гриценко С. П., Іщенко Т. Д., Мельничук Т. Ф., Чуприк Н. В., Анохіна Л. П. Етика ділового спілкування. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 344 с.
6. Воронкова В. Г. Етика ділового спілкування: підруч. Київ: Знання, 2016. 312 с.
7. Харченко С. Я., Краснова Н. П., Харченко Л. П., Юрків Я. І. Етика ділового спілкування : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. 507 с.
8. Чмут Т. К., Чайка Г. Л., Лукашевич М. П., Осечинська І. Б. Етика ділового спілкування: Курс лекцій. К.: МАУП, 2003. 208 с.
9. Палеха Ю. І. Ділова етика: навч.-метод. посіб. К.: СУФІМБ, 2017. 250 с.
10. Чмут Т. К., Чайка Г. Л. Етика ділового спілкування: навч. посіб. К.: Знання, 2007. 230 с.
11. Чайка Г. Л. Культура ділового спілкування менеджера: навч. посіб. К.: Знання, 2005. 442 с.
12. Крисько Ж. Л. Роль ділових комунікацій в управлінні організацією. *Економіка та суспільство*. 2021. №24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/221/212>.
13. Blake, R, Mouton, J. The Managerial Grid: The key to leadership excellence. Houston, TX: Gulf Publishing Company, 1964.
14. Likert, R. New Patterns of Management. New York: McGraw – Hill, 1961.
15. Likert, R. The Human Organization. New York: McGraw – Hill, 1967.
16. Lewin, K. Field Theory and Experiment in Social Psychology: Concepts and Methods. *American Journal on Sociology*. 1939. Vol. 44. P. 868-896.
17. McGregor, D. The Human Side of Enterprise. McGraw-Hill, 2005.
18. Нестуля О. О., Нестуля С. І. Основи лідерства. Наукові концепції (середина XX – початок XXI ст.): навч. посіб. Полтава: ПУЕТ, 2016. 375 с.
19. Fiedler, F.E. A Theory of Leadership Effectiveness. New York: McGrawHill, 1967.

References

1. Butenko, N. Ju. (2004). Komunikatyvni procesy u navchanni: pidruch. [Communicative processes in learning]. Kyiv: KNEU, 384 pp. [in Ukrainian].
2. Olijnyk N. Ju. (2017). Komunikatyvni procesy u navchanni: navch.-metod. Posib. Kamenets-Podolsky: IE Sysyn I. Ya., 92 pp. [in Ukrainian].
3. Ostrjansjka N. V. (2009). Komunikatyvni procesy u navchanni. Konspekt lekcij. [Communicative processes in learning]. Kharkiv: KNAME, 24 pp. [in Ukrainian].
4. Savenkova L. O. (1996). Komunikatyvni procesy u navchanni: navch. posib. [Communicative processes in learning]. Kyiv: KSEU, 120 pp. [in Ukrainian].
5. Ghrycenko T. B., Ghrycenko S. P., Ishhenko T. D., Meljnychuk T. F., Chupryk N. V., Anokhina L. P. Etyka dilovogho spilkuvannja [Ethics of business communication]. Kyiv: Center of educational literature, 344 pp. [in Ukrainian].

6. Voronkova V. Gh. (2016). Etyka dilovogho spilkuwannja: pidruch. [Ethics of business communication]. Kyiv: Knowledge, 312 pp. [in Ukrainian].
7. Kharchenko S. Ja., Krasnova N. P., Kharchenko L. P., Jurkiv Ja. I. (2012). Etyka dilovogho spilkuwannja: navch.-metod. posib. dlja stud. vyshh. navch. zakl. [Ethics of business communication]. Luhansk: Taras Shevchenko Lviv National University Publishing House, 2012. 507 pp. [in Ukrainian].
8. Chmut T. K., Chajka Gh. L., Lukashevych M. P., Osechynsjka I. B. (2008). Etyka dilovogho spilkuwannja: Kurs lekcij. [Ethics of business communication]. Kyiv: IAPM, 208 pp. [in Ukrainian].
9. Palekha Ju. I. (2017). Dilova etyka: navch.-metod. posib. [Business ethics]. Kyiv: EUFISMB, 250 pp. [in Ukrainian].
10. Chmut T. K., Chajka Gh. L. (2007). Etyka dilovogho spilkuwannja: navch. posib. [Ethics of business communication]. Kyiv: Knowledge, 230 pp. [in Ukrainian].
11. Chajka Gh. L. (2005). Kuljtura dilovogho spilkuwannja menedzhera: navch. posib. [The culture of business communication manager]. Kyiv: Knowledge, 442 pp. [in Ukrainian].
12. Krys'jko Zh. L. (2021). Rolj dilovykh komunikacij v upravlinni orghanizacijeu. [The role of business communications in the management of the organization]. *Ekonomika ta suspiljstvo – Economy and society*. Vol. 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/221/212> [in Ukrainian].
13. Blake, R., Mouton, J. (1964). *The Managerial Grid: The key to leadership excellence*. Houston, TX: Gulf Publishing Company. [in English].
14. Likert, R. (1961). *New Patterns of Management*. New York: McGraw – Hill. [in English].
15. Likert, R. (1967). *The Human Organization*. New York: McGraw – Hill. [in English].
16. Lewin, K. (1939). *Field Theory and Experiment in Social Psychology: Concepts and Methods*. *American Journal on Sociology*. Vol. 44. P. 868-896. [in English].
17. McGregor, D. (2005). *The Human Side of Enterprise*. McGraw-Hill. [in English].
18. Nestulja O. O., Nestulja S. I. (2016). *Osnovy liderstva. Naukovi koncepciji (seredyna KhKh – pochatok KhKhI st.): navch. posib. [Fundamentals of leadership. Scientific concepts (middle of the XX - beginning of the XXI century)]*. Poltava: PUET, 375 pp. [in Ukrainian].
19. Fiedler, F.E. (1967). *A Theory of Leadership Effectiveness*. New York: McGrawHill. [in English].

Стаття надійшла до редакції 18.11.2021 р.

УДК 339.944:005

Милько Інна,
кандидат економічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра менеджменту та адміністрування,
м. Луцьк; ORCID ID: 0000-0001-9723-2614
e-mail: mylko.inna@vnu.edu.ua

Денисова Тетяна
магістр менеджменту,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра менеджменту та адміністрування,
м. Луцьк,
e-mail: t.i.denysova@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-04-88-95>

МЕТОДИКА ОЦІНКИ МЕНЕДЖМЕНТУ БЕЗПЕКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті визначено важливість менеджменту безпеки зовнішньоекономічної діяльності, проаналізовано підходи різних авторів до вибору показників ефективності здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Запропоновано методику оцінки менеджменту безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства. У роботі відібрано показники для оцінки рівня менеджменту безпеки зовнішньоекономічної діяльності. Визначено граничні значення і питому вагу перерахованих показників з використанням експертного методу та загальноприйнятих порогових значень. Запропоновано формулу обчислення інтегрального показника рівня менеджменту безпеки зовнішньоекономічної діяльності. Інтерпретація інтегрального показника здійснюється за кількісною та якісною характеристиками. Розроблено градацію та характеристики рівнів менеджменту безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Ключові слова: менеджмент безпеки зовнішньоекономічної діяльності, інтегральний показник рівня менеджменту безпеки зовнішньоекономічної діяльності, якісна і кількісна характеристика рівнів менеджменту безпеки зовнішньоекономічної діяльності.

Милько Инна,
кандидат экономических наук, доцент,
Волинский национальный университет имени Леси Украинки,
кафедра менеджмента и администрирования,
г. Луцк

Денисова Татьяна
магистр менеджмента,
Волинский национальный университет имени Леси Украинки,
кафедра менеджмента и администрирования,
г. Луцк

МЕТОДИКА ОЦЕНКИ МЕНЕДЖМЕНТА БЕЗОПАСНОСТИ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье определено важность менеджмента безопасности внешнеэкономической деятельности, проанализировано подходы разных авторов к выбору показателей эффективности проведения внешнеэкономической деятельности. Предложено методику оценки менеджмента безопасности внешнеэкономической деятельности предприятия. В работе отобраны показатели для оценки уровня менеджмента безопасности внешнеэкономической деятельности. Определены предельные значения и удельный вес перечисленных показателей с использованием экспертного метода и общепринятых пороговых значений. Предложена формула вычисления интегрального показателя уровня менеджмента безопасности внешнеэкономической деятельности. Интерпретация интегрального показателя осуществляется по

количественным и качественным характеристикам. Разработана градация и характеристики уровней менеджмента безопасности внешнеэкономической деятельности предприятия.

Ключевые слова: менеджмент безопасности внешнеэкономической деятельности, интегральный показатель уровня менеджмента безопасности внешнеэкономической деятельности, качественная и количественная характеристика уровней менеджмента безопасности внешнеэкономической деятельности.

Inna Mylko,
PhD in Economics, Associate Professor,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
The Department of Management and Administration,
Lutsk

Denysova Tanya,
Master's degree Management,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
The Department of Management and Administration,
Lutsk

METHODS OF SECURITY MANAGEMENT EVALUATION OF ENTERPRISE FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

The article identifies the importance of security management of foreign economic activity, analyzes in detail the approaches of various authors to the choice of performance indicators of foreign economic activity of the enterprise. Scientists offer calculations of absolute and relative indicators to characterize export-import operations. We have selected indicators that, in our opinion, best determine the effectiveness of security management of foreign economic activity.

The article proposes a method of assessing the security management of foreign economic activity of the enterprise. To determine the level of security management of foreign economic activity of the enterprise should take into account the following indicators: export efficiency ratio, import efficiency ratio, overdue liabilities ratio, the share of exports in total sales, profitability of export sales, the share of profits from exports in total profit of the exporting enterprise, the share of products certified for compliance with international standards, the level of competitiveness of the exporter.

The paper selects indicators to assess the level of security management of foreign economic activity. Limit values and specific weight of the listed indicators with the use of expert method and generally accepted threshold values are determined. Taking into account the actual values of indicators that characterize the level of security of management of foreign economic activity, and the gradation of their levels, we convert the values of the criteria into points. The next step is to calculate the integrated indicator of the level of security management of foreign economic activity. Interpretation of the integrated indicator is carried out by quantitative and qualitative characteristics. The gradation and characteristics of the levels of security management of foreign economic activity of the enterprise are developed in the work.

The proposed method is based on the analysis of existing methodological and individual approaches using an expert approach and takes into account the characteristics of enterprises in the engineering industry. The methodology will allow to determine strategic guidelines for the development of measures to prevent and eliminate threats in the implementation of foreign economic activity.

We used the proposed method to assess the level of security management of foreign economic activity of the SKF Ukraine.

Key words: security management of foreign economic activity, integrated indicator of the level security management of foreign economic activity, qualitative and quantitative characteristics of the levels security management of foreign economic activity.

Постановка проблеми. Кожне підприємство в сучасних умовах господарювання піддається суттєвому впливу з боку різнопланових чинників зовнішнього середовища, що вимагає від кожної компанії подбати про безпеку свого функціонування. На сьогодні більшість підприємств є суб'єктами, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, яка стає невід'ємним напрямом успішного функціонування великих компаній. Утримання конкурентних переваг на зовнішніх

ринках та використання нових можливостей за цих умов є однією з основних цілей кожної компанії. Саме тому особливо важливо приділяти увагу менеджменту безпеки зовнішньоекономічної діяльності, який можна визначити як систему методів та засобів, за допомогою яких організація раціонально та ефективно управляє своїми ризиками і пов'язаними з ними потенційними небезпеками і можливостями [2, 6, 8, 10]. Як більшість науковців, ми вважаємо, що для створення умов безпечного здійснення ЗЕД підприємству необхідно оцінити можливі загрози по окремим складовим, що стане основою для розробки і впровадження попереджувальних та протидіючих заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим моментом у формуванні ефективної системи менеджменту безпеки ЗЕД є розробка методики оцінки менеджменту безпеки ЗЕД підприємства, яка повинна здійснюватися на основі певних критеріїв. Варто констатувати той факт, що науковці пропонують різні підходи щодо вибору індикаторів рівня безпеки ЗЕД підприємства. Зокрема, Мінеєв В. пропонує підхід до аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства, який зазвичай містить такі складові [5]:

- 1) оцінка рівня і якості виконання підприємством зобов'язань по угодах з іноземними партнерами, дослідження ефективності, переваг і недоліків укладання таких;
- 2) аналіз конкурентоспроможності підприємства та конкурентоспроможності продукції на зовнішньому ринку збуту;
- 3) визначення динаміки (розвитку) обсягів ЗЕД підприємства;
- 4) вивчення раціональності використання ресурсів з метою усунення небажаних відхилень від поставлених завдань;
- 5) виявлення чинників, які позитивно чи негативно вплинули на кінцеві результати ЗЕД підприємства;
- 6) аналіз фінансового стану підприємства; в будь-якому разі головна мета такого аналізу полягає в підвищенні ефективності функціонування даного суб'єкта господарювання і пошуку резервів такого зростання.

За таких умов оцінка ефективності зовнішньоекономічної діяльності зводиться до аналізу двох взаємопов'язаних процесів: вкладення фінансових коштів у операцію, тобто витрати; отримання доходів від операції.

Автори Мінеєв В. [5] та Федоронько Н. [9] узагальнили сучасні погляди на аналіз ефективності ЗЕД і запропонували структурно-логічну схему визначення відповідних чинників, яка включає в себе три групи показників ефективності, а саме: показники ефективності експорту; показники ефективності імпорту; показники ефективності ЗЕД [9].

Юрків Н.М. пропонує для оцінки експортного потенціалу підприємства – суб'єкта ЗЕД – використовувати узагальнювальні показники, що складаються із внутрішніх активів підприємства та зовнішніх можливостей. Загальну діяльність підприємства при цьому поділяють на п'ять сфер: виробничу, фінансову, експортну, маркетингову та сферу управління персоналом [11]. Зокрема, у своїй науковій роботі автори пропонують такі показники оцінювання експортного потенціалу підприємства: ефективність виробництва експортної продукції; ефективність продажів експортної продукції; питома вага прибутку від експорту продукції в загальному обсязі прибутку підприємства-експортера; рентабельність експортних продажів; конкурентоспроможність виробника; частка продукції, сертифікованої на відповідність міжнародним стандартам; частка інноваційної продукції.

Мельник О.Г. і Логвиненко Ю.Л. обґрунтовують вибір показників для оцінки зовнішньоекономічної діяльності доцільністю керуватись певними вимогами, а саме: розрахунок індикаторів повинен ґрунтуватись на доступній інформаційній базі, що забезпечуватиме об'єктивність результатів; кожен індикатор повинен характеризуватись економічним змістом, тобто повинно бути чітко виражене його функціональне призначення; під час розрахунку індикаторів необхідно враховувати взаємозв'язки між ними. Авторами наведено такий перелік показників, серед яких для нас представляють інтерес саме відносні індикатори [7]: валютна ефективність імпорту; рентабельність реалізації продукції на експорт; рентабельність продукції, призначеної на експорт; порівняльний ефект від здійснення імпортової діяльності; валютну ефективність імпорту; рентабельність імпорту продукції; коефіцієнт відносної ефективності імпорту.

У аналітичній статті Малярець Л.М. і Гринько П.О. зібрані критерії для визначення ефективності експортно-імпоротної діяльності підприємства, серед яких виділені наступні [4]: коефіцієнт ефективності експорту; коефіцієнт ефективності імпорту; коефіцієнт протермінованих зобов'язань; частка експорту у загальному обсязі реалізації підприємства; рентабельність продажів продукції по експортно-імпортним операціям.

Автори пропонують також обчислювати інтегральний показник рівня ефективності експортно-імпоротної діяльності підприємства, використовуючи модифікований метод побудови показника якості Харрінгтона [4].

Гринько П. О. пропонує додатково також обчислення таких критеріїв:

1) експортна щільність підприємства на зовнішньому ринку як відношення експорту до кількості покупців експортної продукції (одиниць);

2) темп зміни поставок на експорт як відношення обсягу експорту в поточний період (тис. грн.) до обсягу експорту в попередній період;

3) рівень продуктової диверсифікації експорту як відношення обсягу основного виду експортної продукції до загальної вартості експорту товарів підприємства (тис. грн.).

Науковець у роботі також обґрунтував методологічне забезпечення формування системи показників діагностики ефективності експортно-імпоротної діяльності підприємства [1].

Домашенко М. у науковій роботі пропонує визначати рівень безпеки ЗЕД на основі сполученої взаємодії між трьома компонентами:

1) інтегральна оцінка рівня економічної безпеки ЗЕД підприємства як комплексна оцінка за усіма складовими корпоративної безпеки;

2) коефіцієнт ризикованості виходу на ринок певної країни. Авторка пропонує цей показник оцінити на базі індексу BERI (Business Environment Risk Index), який постійно публікується німецькою компанією BERI. З його допомогою заздалегідь визначається рівень країнового ризику;

3) коефіцієнт ризикованості окремого напрямку діяльності підприємства [2].

Кожен показник має кількісні межі та згідно значення можна визначити, у яку область цей критерій потрапляє – область достатнього або недостатнього значення показника.

За дослідженнями Домашенко М. показник безпеки ЗЕД підприємства трактується за допомогою трьохвимірної матриці. Проте автор визначає рівень безпеки ЗЕД з чітко визначеною метою – вибору найбільш сприятливого нового закордонного ринку, тобто нового експортноорієнтованого спрямування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На нашу думку, не зважаючи на значну кількість проведених науково-практичних досліджень, особливої актуальності сьогодні набувають питання розробки методичних підходів до оцінки рівня менеджменту безпеки ЗЕД, їхньої модифікації, враховуючи специфіку та особливості конкретного виду економічної діяльності суб'єкта ЗЕД, що створить можливість надійної оцінки рівня безпеки та розробки заходів для попередження та нейтралізації зовнішньоекономічних загроз.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи думки та наукові результати багатьох авторів, ми вважаємо, що для визначення рівня менеджменту безпеки ЗЕД підприємства варто взяти до уваги такі показники:

1. Коефіцієнт ефективності експорту, який визначається за такою формулою:

$$KEE = \frac{ЧЕВ}{СЕ}, \quad (1)$$

де ЧЕВ – чиста експортна виручка в іноземній валюті за продану продукцію, яка переведена у гривні за офіційним курсом на день надходження валютної виручки, тис. грн.;

СЕ – собівартість експортованої продукції, тис. грн.

□

2. Коефіцієнт ефективності імпорту, який визначається за такою формулою:

$$KEI = \frac{ЧІВ}{ПВІ}, \quad (2)$$

де ЧІВ – чиста імпортна виручка в іноземній валюті за продану продукцію на внутрішньому ринку, переведена у гривні за офіційним курсом на день надходження валютної виручки, тис. грн.;

СІ – собівартість імпоротної продукції, тис. грн.

3. Коефіцієнт протермінованих зобов'язань, який обчислюється за такою формулою:

$$КПТЗ = ВКЕ / КК, \quad (3)$$

де ВКЕ – загальна вартість контрактів по експорту продукції, які протерміновані протягом року; КК – загальна вартість контрактів по експорту продукції, що підлягають виконанню за цей рік.

4. Частка експорту у загальному обсязі реалізації підприємства обчислюється як відношення вартості експорту продукції до вартості обсягу реалізованої продукції у тис. грн. □

5. Рентабельність експортних продажів, яка визначається за такою формулою:

$$РЕП = ЧПЕ / ЧДЕ, \quad (4)$$

де ЧПЕ – чистий прибуток від експорту, тис. грн.;

ЧДЕ – чистий дохід від реалізації продукції на експорт, тис. грн.

6. Питома вага прибутку від експорту продукції в загальному обсязі прибутку підприємства-експортера, яка визначається за формулою:

$$ПВЕП = ЧПЕ / ЗЧП, \quad (5)$$

де ЧПЕ – чистий прибуток підприємства від експорту продукції;

ЗЧП – загальний чистий прибуток підприємства-експортера.

7. Частка продукції, сертифікованої на відповідність міжнародним стандартам, яка визначається як відношення вартості сертифікованої продукції до загальної вартості продукції, %.

8. Рівень конкурентоспроможності експортера можна визначити за такою формулою [10]:

$$РКЕ = ЧДЕ / (СПВР + СПЗР), \quad (6)$$

де ЧДЕ – чистий дохід від реалізації продукції на експорт, тис. грн.;

СПВР – собівартість продукції, яка реалізована на внутрішньому ринку, тис. грн.;

СПЗР – собівартість продукції, яка реалізована на зовнішньому ринку, тис. грн.

Як вважають автори, величина показника, що перевищує одиницю вказує на достатньо високу прибутковість експорту для підприємства. Чим вищим є значення коефіцієнту, тим сильніші конкурентні позиції займає підприємство-експортер.

Таблиця 1

Градація рівнів безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства

Рівні БЗЕД	Бали	Коефіцієнт ефективності експорту, %	Коефіцієнт ефективності імпорту, %	Коефіцієнт протермінованих зобов'язань, %	Частка експорту у загальному обсязі реалізації, %	Рентабельність експортних продажів, %	Питома вага прибутку від експорту продукції, %	Частка продукції, сертифікованої на відповідність міжнародним стандартам, %	Рівень конкурентоспроможності експортера, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Максимальний	80-100	≤ 130	≤ 130	0	≤ 60	≤ 35	≤ 40	100	≤ 40
Високий	60-80	120-130	120-130	≤ 20	50-60	15-35	30-40	80-100	30-40
Середній	40-60	110-120	110-120	20-40	40-50	10-15	20-30	60-80	20-30
Мінімальний	20-40	100-110	100-110	40-60	30-40	5-10	10-20	40-60	10-20
Критичний	0-20	≤ 100	≤ 100	60-80	≤ 300	≤ 5	≤ 10	≤ 40	≤ 10
Питома вага показника, d_i		0,2	0,05	0,15	0,05	0,1	0,1	0,15	0,2

Примітка. Розроблено авторами

Наступним етапом оцінювання рівня менеджменту безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства ми повинні визначити граничні значення вище перерахованих показників, а також їх

питому вагу (значимість). Для цього скористаємось експертним методом та загальноприйнятими пороговими значеннями окремих величин. Скористаємось градацією рівнів, яку запропонували Кравчук О.Я., Кравчук П.Я. [3]. Результати проведеної роботи зводимо в таблицю 1.

Враховуючи фактичні значення показників, що характеризують рівень менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, та градацію їхніх рівнів, перетворюємо величини критеріїв у бали.

За наступною формулою згідно методу зважування визначених показників визначаємо інтегральний показник рівня менеджменту безпеки ЗЕД ($IP_{БЗЕД}$) підприємства:

$$IP_{БЗЕД} = \sum_{i=1}^8 K_i \times d_i, \quad (7)$$

де d_i – питома вага значущості i -ого показника;

K_i – значення i -ого показника, переведеного в бали згідно даних табл. 1.

На основі інтегрального показника рівня менеджменту безпеки ЗЕД можна зробити загальний висновок про рівень менеджменту ЗЕД підприємства, якісна та кількісна характеристика яких представлена в таблиці 2.

Таблиця 2

Градація та характеристики рівнів менеджменту безпеки ЗЕД

Рівні менеджменту безпеки ЗЕД	Значення інтегрального показника рівня менеджменту безпеки ЗЕД	Характеристика рівнів менеджменту безпеки ЗЕД
Максимальний	80-100	Підприємство характеризується високою ефективністю менеджменту ЗЕД, продукція на закордонних ринках користується попитом, договірні зобов'язання по зовнішньоекономічним контрактам виконуються у повному обсязі, продукція сертифікована згідно міжнародних стандартів
Високий	60-80	Підприємство характеризується високим рівнем реалізації інтересів і нейтралізацією головних зовнішніх загроз діяльності, експортні операції здійснюються з достатньо високим рівнем рентабельності, продукція суб'єкту ЗЕД відповідає міжнародним вимогам щодо якості продукції
Середній	40-60	Підприємство з достатнім рівнем прибутковості здійснює експортно-імпортні операції, має можливість реалізувати власні інтереси на закордонних ринках та нейтралізувати можливі загрози. На зовнішніх ринках продукція суб'єкту ЗЕД має достатній рівень конкурентоспроможності
Мінімальний	20-40	Підприємство здатне реалізувати лише окремі інтереси в силу неспроможності нейтралізації більшості загроз діяльності. Рівень рентабельності експортно-імпортних операцій підприємства є низьким. Конкурентні переваги на закордонних ринках є нестійкими
Критичний	0-20	Підприємство – суб'єкт ЗЕД характеризується критично низьким рівнем менеджменту безпеки ЗЕД. Реалізація продукції на закордонних ринках є нестабільною. Підприємство нездатне реалізувати власні інтереси в силу неспроможності нейтралізувати зовнішні загрози

Примітка. Розроблено авторами

Наша методика побудована на аналізі існуючих методологічних та індивідуального підходів на основі експертного підходу з врахуванням особливостей підприємства машинобудівної галузі.

Запропоновану нами методику ми застосували для оцінювання рівня менеджменту безпеки зовнішньоекономічної діяльності ПрАТ «СКФ Україна» (м. Луцьк).

ПрАТ «СКФ Україна» (до 2007 року – ВАТ «Луцький підшипниковий завод») входить до складу корпорації SKF. Спеціалізація заводу – виробництво роликів конічних та голчатих підшипників, компонентів підшипників. Основними споживачами продукції компанії є конвеєрні автомобільні заводи, які виготовляють вантажівки та дистриб'ютори.

Компанія виготовляє роликові конічні підшипники середньої розмірної групи (mTRB), які використовуються у вузлах вантажівок, та малої розмірної групи (sTRB), які використовуються в коробках передач легкових автомобілів (основний споживач – Volkswagen). Також компанія виготовляє компоненти роликів конічних підшипників (ролики, точені кільця, сепаратори), які реалізує заводам Групи SKF.

Обчислені показники, які ми відібрали, дозволили нам зробити наступні висновки. Контрактні зобов'язання ПрАТ «СКФ Україна» виконуються вчасно і у повному обсязі. Питома вага прибутку від експорту продукції підприємства становить 100 %, оскільки практично вся продукція експортується внутрішньо корпоративними каналами підприємствам SKF. Загалом вся продукція потрапляє на закордонні ринки, тому і частка експорту у загальному обсязі реалізації ПрАТ «СКФ Україна» у 2018-2020 роках становить 100 %.

Рентабельність експортних продажів компанії є невисокою та в середньому становила 5 % у аналізованому періоді. Частка продукції, сертифікованої на відповідність міжнародним стандартам, становить 100 %, оскільки на підприємстві впроваджена та діє інтегрована система менеджменту, яка включає три сертифікати ISO 9001, ISO 14001:2015, ISO 50001:2011. Рівень конкурентоспроможності експортера є вищою за 100 % протягом 2018-2020 років, що вказує на достатньо високу прибутковість експорту для підприємства.

Обчислені показники ефективності здійснення ЗЕД стали основою для розрахунку інтегрального показника рівня менеджменту безпеки ЗЕД. Згідно запропонованої нами градації у 2018 та у 2020 роках інтегральний показник рівня менеджменту безпеки ЗЕД ПрАТ «СКФ Україна» кількісно становив величину більше ніж 80, що можна визначити як максимальний. ПрАТ «СКФ Україна» характеризується високою ефективністю менеджменту ЗЕД, продукція на закордонних ринках користується попитом, договірні зобов'язання по зовнішньоекономічним контрактам виконуються у повному обсязі.

У 2019 році інтегральний показник рівня менеджменту безпеки ЗЕД ПрАТ «СКФ Україна» кількісно становив величину менше 80, проте потрапив в межі від 60 до 80 балів, тому рівень менеджменту безпеки ЗЕД у цей період можна було визначити як високий.

Загалом рівень менеджменту безпеки ЗЕД, який властивий ПрАТ «СКФ Україна», лежить в межах від високого до максимального. Отож, компанія характеризується високим рівнем реалізації інтересів і нейтралізацією головних зовнішніх загроз діяльності, експортні операції здійснюються з достатньо високим рівнем рентабельності, продукція суб'єкту ЗЕД відповідає міжнародним вимогам щодо якості продукції.

Висновки та пропозиції. Отож, менеджмент безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства є складною системою і потребує чітких орієнтирів для підвищення його ефективності. Методика оцінки рівня менеджменту безпеки ЗЕД підприємства дозволяє визначити його кількісну і якісну характеристику, що своєю чергою дає можливість сформулювати стратегічні напрями подальшого функціонування та розвитку суб'єкта господарювання. Варто зауважити, що подальшим етапом нашого дослідження стане розробка набору стратегій здійснення зовнішньоекономічної діяльності компанії залежно від визначеного рівня менеджменту безпеки, що стане логічним завершенням наших наукових пошуків за пропонуваним напрямом.

Джерела та література

1. Гринько П.О. Формування системи показників діагностики ефективності експортно-імпоротної діяльності підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 20, частина 1. 2018. С. 122-125.
2. Домашенко М.Д. Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04/СумДУ. Суми, 2012. 200 с.
3. Кравчук О.Я., Кравчук П.Я. Діагностика та механізм забезпечення корпоративної безпеки підприємства: монографія. Луцьк: Надстиря, 2008. 256 с.

4. Малярець Л.М., Гринько П.О. Аналітичне забезпечення аналізу ефективності експортно-імпортової діяльності підприємства. *Проблеми економіки* № 1 (39). 2019. С. 208-216.
5. Мінеєв В.С. Основні показники економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. № 1. 2019. С. 108-111.
6. Милько І.П., Денисова Т.І. Сутність менеджменту безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Сучасні технології менеджменту: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 23 листопада 2021 р. Відп. ред. проф. Л.М. Черчик. Луцьк 2021. 392 с.
7. Мельник О.Г., Логвиненко Ю.Л. Індикатори оцінювання ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/35536/1/19_124-130.pdf
8. Ніколаюк С.І., Никифорчук Д.Й. Безпека суб'єктів підприємницької діяльності : курс лекцій. Київ : КНТ, 2009. 320 с.
9. Федоронко Н.І. Аналіз ефективності експортних та імпорتنних операцій. *Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. Випуск 10. 2016. С. 120-123.
10. Штангрет А.М., Котляревський Я.В., Караїм М.М. Економічна безпека підприємства в умовах антикризового управління: концептуальне визначення та механізм забезпечення : монографія. Львів : Укр. акад. друкарства, 2012. 288 с.
11. Юрків Н. М., Корнійчук А. Я. Удосконалення системи оцінювання експортного потенціалу лісогосподарського підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. Т. 31, № 2. 2021. С. 68-74

References

1. Hrynko P. O. (2018). Formuvannya systemy pokaznykiv diahnostryky efektyvnosti eksportno-importnoi diialnosti pidpriemstva. [Formation of a system of indicators for diagnosing the effectiveness of enterprise export-import activities]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Vypusk 20, chastyna 1. P. 122-125. [in Ukrainian].
2. Domashenko M.D. (2012). Ekonomichna bezpeka zovnishnoekonomichnoi diialnosti mashynobudivnykh pidpriemstv: dys. ... kand.. ekon. nauk. [Economic security of foreign economic activity of machine-building enterprises]. 08.00.04/SumDU. Sumy. 200 p. [in Ukrainian].
3. Kravchuk O., Kravchuk P. (2008). Diahnostryka ta mekhanizm zabezpechennia korporatyvnoi bezpeky pidpriemstva: monohrafiia. [Diagnosis and mechanism of corporate security of the enterprise: monograph.]. Lutsk: Nadstyria. 256 p. [in Ukrainian].
4. Maliarets L. M., Hrynko P. O. (2019). Analitichne zabezpechennia analizu efektyvnosti eksportno-importnoi diialnosti pidpriemstva. [Analytical support for the analysis of the effectiveness of enterprise export-import activities]. *Problemy ekonomiky* № 1 (39). P. 208-216. [in Ukrainian].
5. Mineiev V. S. (2019). Osnovni pokaznyky ekonomichnoi efektyvnosti zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstv. [The main indicators of economic efficiency of enterprise foreign economic activity]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI»*. Serii: Aktualni problemy rozvytku ukrainskoho suspilstva. № 1. P. 108-111. [in Ukrainian].
6. Mylko I.P., Denysova T.I. (2021). Sutnist menedzhmentu bezpeky zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstva. [The essence of security management of enterprise foreign economic activity]. *Suchasni tekhnologii menedzhmentu: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Vidp. red. prof. L.M. Cherchuk*. Lutsk. 392 p. [in Ukrainian].
7. Melnyk O.H., Lohvynenko Yu.L. (2019). Indykatory otsiniuvannia efektyvnosti zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstva. [Indicators for assessing the effectiveness of enterprise foreign economic activity]. Retrieved from: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/35536/1/19_124-130.pdf. [in Ukrainian].
8. Nikolaiuk S.I., Nykyforchuk D.I. (2009). Bezpeka subiektiv pidpriemnytskoi diialnosti : kurs lektsii. [Security of business entities: a course of lectures.]. Kyiv : KNT. 320 p. [in Ukrainian].
9. Fedoronko N.I. (2016). Analiz efektyvnosti eksportnykh ta importnykh operatsii. [Analysis of the effectiveness of export and import operations]. *Mykolaivskiy natsionalnyi universytet imeni V.O. Sukhomlynskoho*. Vypusk 10. P. 120-123. [in Ukrainian].
10. Shtanhret A.M., Kotliarevskiy Ya.V., Karaim M.M. (2012). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva v umovakh antykrizovoho upravlinnia: kontseptualne vyznachennia ta mekhanizm zabezpechennia : monohrafiia. [Economic security of the enterprise in the conditions of anti-crisis management: conceptual definition and the mechanism of maintenance: monograph]. Lviv : Ukr. akad. drukarstva, 288 p. [in Ukrainian].
11. Iurkiv N., Korniichuk A. (2021). Udoskonalennia systemy otsiniuvannia eksportnoho potentsialu lisohospodarskoho pidpriemstva. [Improving the system of assessing the export potential of the forestry enterprise]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. Т. 31, № 2. P. 68-74. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.11.2021 р.

РОЗДІЛ V

Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

УДК 338.46:37

Лялюк Алла,
кандидат економічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра підприємництва і маркетингу
м. Луцьк, ORCID ID 0000-0002-4889-0511
e-mail: lyalyuk.alla@vnu.edu.ua

Мельничук Анастасія,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
здобувач вищої освіти спеціальності «Підприємництво,
торгівля та біржова діяльність»,
м. Луцьк
e-mail: mk.anastasia09@gmail.com

Сиротинська Інна,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
здобувач вищої освіти спеціальності «Підприємництво,
торгівля та біржова діяльність»,
м. Луцьк
e-mail: inna.sirotinskaya@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-04-96-102>

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ І ТЕНДЕНЦІЙ Ф'ЮЧЕРСНОЇ ТОРГІВЛІ НА СВІТОВОМУ БІРЖОВОМУ РИНКУ

У статті розглянуто роль ф'ючерсних бірж в наш час. Визначено основні тенденції розвитку ф'ючерсного ринку. Показано структуру обсягу торгівлі ф'ючерсними контрактами за регіонами. Досліджено динаміку ф'ючерсної торгівлі: зміна товарних ф'ючерсів на фінансові, монополія виробництва і збуту, система ціноутворення, зростання популярності ф'ючерсних контрактів на нафту. Виявлено фактори, які впливають на динаміку ф'ючерсної торгівлі. Дано порівняльну характеристику валютним і процентним ф'ючерсам. Визначено перспективи розвитку ф'ючерсного ринку в Україні. Зроблено висновок про те, що в різних регіонах світу використання торгівлі ф'ючерсами має безпосередній прояв на формування ринкової кон'юнктури, тому використання ф'ючерсних контрактів в сучасних реаліях показує необхідність майбутнього розвитку біржового ринку в Україні.

Ключові слова: ф'ючерс, ф'ючерсними контракт, ф'ючерсний ринок, ф'ючерсна торгівля, біржовий ринок

Лялюк Алла,
кандидат економічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра підприємництва і маркетингу,
г. Луцьк

Мельничук Анастасія,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
соискатель высшего образования

Сиротинська Інна,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
соискатель высшего образования
специальности «Предпринимательство, торговля и биржовая деятельность»,
г. Луцк

ИССЛЕДОВАНИЯ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ И ТЕНДЕНЦИЙ ФЬЮЧЕРСНОЙ ТОРГОВЛЕ НА МИРОВОМ БИРЖЕВОМ РЫНКЕ

В статье рассмотрена роль фьючерсных бирж в наше время. Определены основные тенденции развития фьючерсного рынка. Показана структура объема торговли фьючерсными контрактами по регионам. Исследована динамика фьючерсной торговли: изменение товарных фьючерсов на финансовые, монополия производства и сбыта, система ценообразования, рост популярности фьючерсных контрактов на нефть. Выявлены факторы, влияющие на динамику фьючерсной торговли. Дана сравнительная характеристика валютным и процентным фьючерсам. Определены перспективы развития фьючерсного рынка в Украине. Сделан вывод о том, что в различных регионах мира использования торговли фьючерсами имеет непосредственное проявление на формирование рыночной конъюнктуры, поэтому использование фьючерсных контрактов в современных реалиях показывает необходимость дальнейшего развития биржевого рынка в Украине.

Ключевые слова: фьючерс, фьючерсные контракты, фьючерсный рынок, фьючерсная торговля, биржевой рынок

Lialiuk Alla,
Associate Professor, Ph.D. in Economics,
Lesia Ukrainka Volyn National University,
Entrepreneurship and Marketing Department,
Lutsk

Melnychuk Anastsiya,
Lesia Ukrainka Volyn National University,
graduate of the specialty «Entrepreneurship, trade and exchange activity»,
Lutsk

Syrotynska Inna,
Lesia Ukrainka Volyn National University,
graduate of the specialty «Entrepreneurship, trade and exchange activity»,
Lutsk

STUDY OF THE CURRENT STATE AND TRENDS OF FUTURE TRADING ON THE WORLD STOCK EXCHANGE MARKET

The article discusses the role of futures exchanges in our time. It is a tool used to redistribute value added generated in the investment sector. Because commodity, capital, and currency prices can be optimized, companies that actively use futures are more competitive.

The structure of the volume of futures trading by regions is shown. Exchange futures trading has a strong geographical concentration. The main exchanges are located in the world's largest economic centers: the United States, Britain, Japan. The dynamics of futures trading has been studied: the change of commodity futures to financial ones, the monopoly of production and sales, the pricing system, the growing popularity of oil futures contracts. Factors influencing the dynamics of futures trading have been identified.

A comparative description of currency and interest rate futures is given. Currency futures are a contract under which a certain amount of foreign currency is delivered on the day of execution. Interest rate futures are futures contracts on fixed income securities, the prices of which largely depend on current and projected interest rates. Interest rate futures are futures contracts on fixed income securities, the prices of which largely depend on current and projected interest rates. Short-term interest rate futures refer to futures contracts based on short-term interest rates, such as bank interest rates on government short-term bonds for up to one year. Long-term interest rate futures are a standard

exchange contract used to buy and sell standard and quality bonds at a price agreed during the transaction on a specified date in the future.

Prospects for the development of the futures market in Ukraine have been identified. It is concluded that in different regions of the world the use of futures trading has a direct impact on the formation of market conditions, so the use of futures contracts in modern realities shows the need for future development of the stock market in Ukraine. In particular, trade in derivatives for Ukrainian agricultural products should not take place on foreign trading platforms, but on domestic exchanges.

The country, which owns 40% of the world's chernozem reserves and is already a leading exporter of many agricultural products, has the right and must independently form world prices for these strategic products. According to the results of the 2019-2020 marketing year, Ukraine in total in terms of exports of all cereals became the second largest exporter in the world after the United States.

Key words: futures, futures contract, futures market, futures trading, stock market

Постановка наукової проблеми та її значення. Появу грошей і торгівлі в розвитку людства, можна зрівняти з становленням мови та писемності. Із розвитком людства вдосконалювались і перші досягнення, до яких можна віднести той факт, що людство навчилося торгувати тим, чого реально не існує, або ж тим чого на даний момент ще немає. Така торгівля є основою ф'ючерсних ринків, які є невід'ємною частиною сучасної ринкової економіки. Проблема дослідження ф'ючерсної торгівлі на біржовому ринку є дуже складною та багатогранною. Це питання є досить цікавим, як в теоретичному аспекті, так і в практичному. Ф'ючерсна біржа є так званим «ринком цін», саме на ній відбувається біржове котирування, а через хеджування встановлюються фактичні ціни на конкретний товар.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідженням ф'ючерсної торгівлі, її розвитком і тенденціями в різних аспектах, знайшли відображення у наукових працях О. М. Сохаської, Д. Сандерса, М. О. Солодкого, та ін. [3, 4, 7]. Поряд з цим, питання функціонування ф'ючерсної торгівлі ще не повністю досліджене. Вітчизняна економічна література ще не широко повідомляє про це, і зарубіжний досвід торгівлі ф'ючерсами вимагає всебічного коригування українських умов щодо біржової діяльності.

Мета і завдання статті. Метою статті є дослідити сучасний стан і тенденції ф'ючерсної торгівлі на світовому біржовому ринку і охарактеризувати торгівлю ф'ючерсними контрактами як за регіонами світу, так і в Україні.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні ф'ючерсна біржа є потужним фінансовим інститутом, який може доповнювати банківські позики на етапах продажу та зберігання товарів. Це інструмент, що використовується для перерозподілу доданої вартості, що генерується в галузі інвестицій. Оскільки ціни на товари, капітал та валюту можна оптимізувати, компанії, які активно використовують ф'ючерси, є більш конкурентоспроможними. Один із американських фахівців, які досліджували ф'ючерсний ринок, Д. Сандерс у своїх працях стверджував, що «ф'ючерсні ринки – це продовження звичних нам фізичних, які формувалися під впливом еволюційних процесів» [7].

Торгівля ф'ючерсами орієнтована на ціну, точніше на одержання прибутку від її різниці. З одного боку, відбувається залучення вільних коштів, які при зміні ціни в негативну сторону є резервним капіталом; з іншого боку, це не тільки сфера капітальних вкладень, але й додаткове джерело кредиту для виконання фінансових функцій. Роль ф'ючерсних бірж в наш час, стає дедалі більшою, і саме туди спрямовується значна частка капіталу.

Однією з головних причин сьогоднішніх економічних змін є знецінення паперових грошей, яке також пов'язане з біржовою торгівлею. Характерна для такої економіки «втеча грошей» у товари сприяє вкладенню останніх у ф'ючерсні контракти. В очах інвесторів важливу роль відіграє інвестування в швидке знецінення валют у товарних правах. Слід також підкреслити, що взаємодія між ф'ючерсними біржами та банківською галуззю наближається. В останні 10-15 років банки розвинених країн були особливо зацікавлені в розширенні ф'ючерсної торгівлі. Висока прибутковість позик, наданих спекулянтам та хеджерам для цих цілей, їх приваблювала. Процентна ставка цього виду позики перевищує звичайну процентну ставку. Деякі банки самі активно здійснюють біржові резерви та обслуговування біржових запасів золота та дорогоцінних металів [4].

Виходячи з вищенаведеного, варто виокремити такі тенденції розвитку ф'ючерсного ринку.

– зміна товарних ф'ючерсів на фінансові. На перехід від товарних ф'ючерсів до фінансових вплинула відмова від золотовалютних стандартів, посилена волатильність фіксованого курсу між долларом США та європейською валютою, що призвело до впливу на розвиток цінних паперів, таких як акції, облігації, депозитні сертифікати і векселі;

– монополія виробництва і збуту. На розвиток ф'ючерсного ринку мала великий вплив монополія виробництва і збуту товарів. Ф'ючерсна біржа – це фінансова установа, яка значно спрощує ведення торгівлі і робить її більш дешовшою. Деякі західні економісти розглядають появу ф'ючерсних бірж як «комерційну революцію», та як організацію та планувальну силу, що надає життєвої сили всій економіці.

За допомогою дій транснаціональних корпорацій, будь то в промисловості чи торгівлі, виробництво концентрується переважно на сільськогосподарську сировину та продукти харчування. Це збільшує товарність продукції. Готові товари поступають на ринок як товарний капітал, на який впливають зміни ринкових умов, а ринкові умови визначають їх страхування за допомогою біржового механізму. Торгівля ф'ючерсами постійно вдосконалюється і зосереджується у світових фінансових центрах, які лідирують на міжнародному ринку;

– система ціноутворення. Стан фінансових показників на біржі має прямий вплив на ф'ючерсний ринок. На сучасній біржі більше не використовуються стабільні відсотки, як основа для всіх інших цін, а запроваджуються плаваючі процентні ставки. Валютна нестабільність відображається на роботі сучасних західних ф'ючерсних ринків. У поєднанні з нестабільністю процентних ставок значні коливання цін на акції призвели до появи нових операцій з фінансовими інструментами та контрактами на основі індексу цін на акції фондової біржі;

– зростання популярності ф'ючерсних контрактів на нафту. За останні роки на ринку торгівлі нафтою відбулися значні зміни. Ф'ючерсні контракти стали досить популярними, і їх тривалість контракту коливається від одного місяця до декількох років. Сьогодні більшість товарних ф'ючерсів використовують паливо, мастила та метали, тоді як пшениця, кава, цукор тощо, тобто сільськогосподарська продукція, трапляються рідко.

Біржова ф'ючерсна торгівля має яскраво виражену географічну концентрацію. Основні біржі розташовані в найбільших світових економічних центрах: США, Великобританії, Японії. Найбільшу частку ринку охоплюють країни Північної Америки (65%), на другому місці країни Європи (27,8%), на третьому – країни Азії та Океанії (4,3%) (рис. 1).

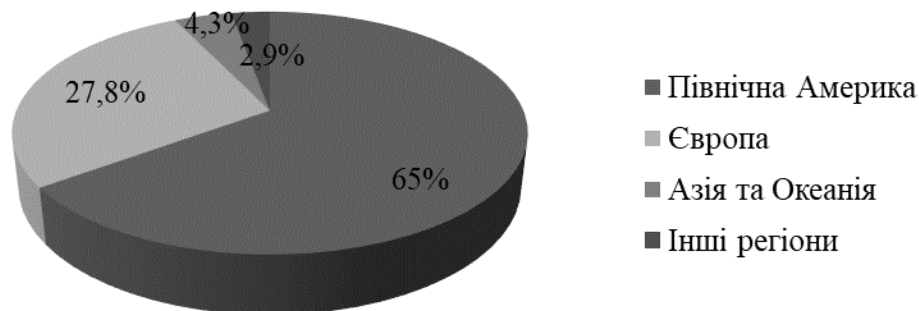

Рис. 1. Структура обсягу торгівлі ф'ючерсними контрактами за регіонами у 2020 р.

Джерело. Побудовано авторами на основі [7].

Динаміка ф'ючерсної торгівлі залежить від багатьох факторів, основними з яких є:

- стан ринкової економіки в цілому, особливо її валютна та фінансова система;
- впровадження нових продуктів та способів торгівлі і вдосконалення біржової технології проведення торгів;
- конкуренція, стан реального ринку, міжнародні біржові угоди;
- періодичність виробництва, товарний рівень виробництва;
- прискорення процесу інтеграції, тенденції торгівлі матеріалами;
- рівень державного контролю, циклічний характер та монополізація ф'ючерсного ринку.

Порівняльна характеристика обсягів торгівлі ф'ючерсними контрактами за 2019 та 2020 роки наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика ф'ючерсних контрактів різних регіонів

Регіон	Середньодобовий товарообіг, млрд. дол. США		Відхилення середньодобового товарообороту 2019 р./2020 р.	
	2019 р.	2020 р.	Абсолютне відхилення, млрд. дол. США	Відносне відхилення, %
Північна Америка	5097	3691	-1406	-24,6
Ф'ючерси на процентну ставку	5022	3621	-1401	-27,9
Короткострокові ф'ючерси	4508	3175	-1333	-29,6
Довгострокові ф'ючерси	514	446	-68	-13,2
Ф'ючерси на іноземну валюту	75	70	-5	-6,7
Європа	1564	1461	-103	-6,6
Ф'ючерси на процентну ставку	1562	1457	-105	-6,7
Короткострокові ф'ючерси	1317	1218	-99	-7,5
Довгострокові ф'ючерси	245	239	-6	-2,4
Ф'ючерси на іноземну валюту	2	4	2	100,0
Азія та Океанія	265	180	-85	-32,1
Ф'ючерси на процентну ставку	250	164	-86	-34,4
Короткострокові ф'ючерси	156	75	-81	-51,9
Довгострокові ф'ючерси	94	89	-5	-5,3
Ф'ючерси на іноземну валюту	15	16	1	6,7
Інші ринки	103	82	-21	-20,4
Ф'ючерси на процентну ставку	68	39	-29	-42,6
Короткострокові ф'ючерси	68	39	-29	-42,6
Довгострокові ф'ючерси	0	0	0	0
Ф'ючерси на іноземну валюту	35	43	8	22,9
Весь ринок	7030	5415	-1615	-23,0
Ф'ючерси на процентну ставку	6903	5281	-1622	-23,5
Короткострокові ф'ючерси	6050	4507	-1469	-25,5
Довгострокові ф'ючерси	853	774	-79	-9,3
Ф'ючерси на іноземну валюту	127	133	6	4,7

Джерело. Побудовано авторами на основі [6].

Валютні ф'ючерси – це контракт, згідно з яким у день виконання поставляється певна кількість іноземної валюти. Процентні ф'ючерси – це ф'ючерсні контракти на цінні папери з фіксованим доходом, їх ціни значною мірою залежать від поточних і прогнозованих процентних ставок [2].

Ф'ючерси на короткострокові процентні ставки відносяться до ф'ючерсних контрактів на основі короткострокових процентних ставок, наприклад, банківських процентних ставок за державними короткостроковими облігаціями на строк не більше одного року. Довгостроковий процентний ф'ючерс - це стандартний біржовий контракт, що використовується для купівлі та продажу облігацій стандартної кількості та якості за ціною, узгодженою під час операції, на визначену дату в майбутньому [1].

Як можна побачити з даних, наведених у табл. 1, в загальному обсяги торгівлі ф'ючерсними контрактами мали негативну тенденцію. На це вплинула нестабільність економічної ситуації у всьому світі у зв'язку з пандемією COVID-19. Проте, це зовсім не є індикатором того, що торгівля ф'ючерсами втрачає свою актуальність. На початку жовтня 2021 р. ф'ючерси на фондові індекси США наразі торгуються з підвищенням, через що варто очікувати, що європейська торгова сесія розпочнеться зі зростання більшості основних валют стосовно до долара США, індекс якого зараз знаходиться на рівні 94,10. Після досягнення зазначеного рівня переважна більшість трейдерів

помітить, що на чотиригодинному таймфреймі сформувалася «подвійна вершина». Вона спрацює при зниженні індексу долара США нижче рівня 94,05. Наразі зниження пари євро/долар зупинилося у рівня 1,1532, який відповідає 90-му градусу за Ганном. Її відсоток становив 38,2 % до її попереднього зниження від рівня 1,1613 до рівня 1,1529 та 23,6 % від її спадного руху від рівня 1,1640 до рівня 1,1529. Якщо корекція від розташованого на рівні 1,1529 мінімуму посилиться, то дана валютна пара цілком може досягти діапазону, який обмежений рівнями 1,1575 та 1,1585. За підтримки з боку євро-кросів та подальшого зростання фондових індексів пара євро/долар може спрямуватися і до свого опору, який розташований на рівні 1,1605 [8].

Чиказька товарна біржа (CME) додала ще один ф'ючерс - на криптовалюту (Ethereum). Новий ф'ючерс запущено 8 лютого 2021 року. Причиною додавання цього інструменту в CME назвали зростаючий попит на криптодеривативи. На фоні повідомлення CME про додавання ф'ючерсів на Ethereum на ринку криптовалют відбувся різкий підйом. Уперше ф'ючерси на криптовалюту з'явилися на CME ще 18 грудня 2017 року. Біржа ввела контракти на біткоїни на наступний день після того, як його курс встановив попередній історичний максимум, а саме близько \$20 тис. [9].

Перспективи розвитку ф'ючерсного ринку в Україні можливі. Відсутність чітко сформованої законодавчої бази, нестабільність політики, низька ліквідність фондового ринку та відсутність прозорості ф'ючерсної торгівлі є досить значними перепонами на шляху становлення ф'ючерсного ринку в країні. В даній ситуації торгівля ф'ючерсами відіграла б позитивну роль. Збільшення обсягу торгівлі ф'ючерсними контрактами матиме значний вплив на зниження інфляції, встановлення спотових цін та курсів валют і прогнозування ринкових умов.

Наразі на строковому ринку Української біржі продаються і купуються такі ф'ючерси:

- на індекс українських акцій (UX);
- на курс долар США – українська гривня (DX);
- на курс євро – долар США (DE);
- на ціну однієї трійської унції афінованого золота (GOLDU).

До прикладу, на курс доларів США за 2020 рік було укладено 408 контрактів на суму 11,6 млн. грн. [5].

Варто відмітити намагання Чиказької товарної біржі та Euronext щодо поширення знання про ф'ючерсну торгівлю в Україні. Навчальні семінари, які проводять для українських фахівців ці провідні світові біржі, конкуренція між ними за ринок української аграрної продукції та наша співпраця з ними є надзвичайно корисними для створення сучасного вітчизняного ринку товарних і фінансових деривативів. Однак торгівля деривативами на українську сільськогосподарську продукцію має відбуватися не на закордонних біржових майданчиках, а на вітчизняних біржах. Держава, яка має у власності 40 % світових запасів чорноземів і наразі виступає провідним експортером багатьох сільськогосподарських товарів, має право та повинна самостійно формувати світові ціни на цю стратегічну продукцію. Так, за результатами 2019-2020 маркетингового року Україна за обсягом експорту зерна стала другим експортером в світі після США. За даними Міністерства сільського господарства США в 2019-2020 маркетинговому році в рейтингу найбільших експортерів зернових Україна зайняла 2-ге місце за обсягом поставок ячменю, четверте – кукурудзи, п'яте – пшениці. За результатами підписання Додатка до зернового меморандуму про граничний обсяг експорту у 2020/2021 маркетинговому році, Україна зобов'язалась експортувати 17,5 млн тон пшениці та 1 тис. тон жита. В Україні у 2020 році було зібрано 65,4 млн тон зернових та зернобобових із площі 15,3 млн га. З початку 2020/2021 маркетингового року (почався 1 липня 2020 року) по 18 січня 2021 року Україна експортувала близько 27,57 млн тон зернових та зернобобових культур. Зокрема, 12,75 млн тон пшениці; 3,89 млн тон ячменю; 10,52 млн тон кукурудзи та 81,2 тис. тон пшеничного борошна [10].

Для того, щоб механізми ф'ючерсної торгівлі змогли запрацювати в Україні, необхідно провести ряд організаційних і законодавчих заходів, подолати багато хибних уявлень і перепон на шляху до мети. Найважливішою передумовою є розуміння дії цих механізмів і принципів її ефективного функціонування й регулювання усіма причетними до такої важливої справи як організацій і установ, так і окремих осіб.

Висновки та перспективи подальшого дослідження Отже, в процесі еволюції та розвитку світового біржового ринку біржова торгівля поступово переходила від бартерної торгівлі до торгівлі ф'ючерсами. Водночас дослідження стадії розвитку ф'ючерсної торгівлі показує, що в

різних регіонах світу використання торгівлі ф'ючерсами має безпосередній прояв на формування ринкової кон'юнктури. Тому використання ф'ючерсних контрактів в сучасних реаліях показує необхідність майбутнього розвитку біржового ринку в Україні. Для розвитку власного ф'ючерсного ринку Україна може використовувати вдалий досвід інших країн, наприклад Німеччини, якій до недавнього часу ф'ючерсний ринок був невідомим. Перспективою подальшого дослідження є механізм формування біржових цін на ф'ючерсному ринку та роль клірингу в цьому процесі.

Джерела і література

1. Комерційне право. Короткострокові процентні ф'ючерси. URL: https://studme.com.ua/1164081015260/pravo/kratkosrochnye_protsentnye_fyuchersy.htm.
2. Навчальні матеріали онлайн. Ф'ючерсні операції. URL: https://pidru4niki.com/1115121259732/finansiy/fyuchersni_operatsiyi.
3. Солодкий М.О., Гниляк В.О. Біржові товарні деривативи: теорія, методологія, практика. Київ : Аграр Медіа Груп, 2012. 238 с.
4. Сохацька О. М. Біржова справа: підручник. [2-ге вид. змін. й доп.,]. Тернопіль: Карт-бланш, К.: Кондор, 2008. 632 с.
5. Українська біржа. Підсумки торгів. URL: <http://www.ux.ua/ru/marketdata/contractresults.aspx>.
6. Exchange-traded derivatives statistics. URL: <https://www.bis.org/statistics/extderiv.htm>.
7. Sanders D. R. New evidence on the impact of index funds in U.S. grain futures markets. *Canadian Journal of Agricultural Economics*. Revue canadienne d'agroeconomie, 2011.
8. Більшість основних валют коригується на тлі зростання ф'ючерсів на фондові індекси США URL: https://alpari.com/ua/analytics/reviews/market_sessions/122875_07102021/
9. Чиказька товарна біржа додасть ф'ючерси на Ethereum URL: <https://minfin.com.ua/ua/2020/12/16/57161674/>
10. Україна стала другим у світі експортером зерна URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3176429-ukraina-stala-drugim-u-sviti-eksporterom-zerna.html>

References

1. Komertsijne pravo. Korotkostrokovyi protsentni fyuchersi. [Commercial law. Short-term interest futures] URL: https://studme.com.ua/1164081015260/pravo/kratkosrochnye_protsentnye_fyuchersy.htm. [in Ukrainian].
2. Navchalni materialy onlain. Fyuchersni operatsii. [Online learning materials. Futures trading] URL: https://pidru4niki.com/1115121259732/finansiy/fyuchersni_operatsiyi [in Ukrainian].
3. Solodkyi M.O., Hnyliak V.O. (2012) Birzhovi tovarni deryvatyvy: teoriia, metodolohiia, praktyka. [Exchange commodity derivatives: theory, methodology, practice]. Kyiv : Ahrar Media Hrup [in Ukrainian].
4. Sokhatska O. M. (2008) Birzhova sprava: pidruchnyk. [Exchange business: a textbook]. Ternopil: Kart-blansh, Kyiv : Kondor [in Ukrainian].
5. Ukrainska birzha. Pidsumky torhiv. [Ukrainian Stock Exchange. Bidding results] URL: <http://www.ux.ua/ru/marketdata/contractresults.aspx>. [in Ukrainian].
6. Exchange-traded derivatives statistics. URL: <https://www.bis.org/statistics/extderiv.htm>. [in England].
7. Sanders D. R. (2011) New evidence on the impact of index funds in U.S. grain futures markets. *Canadian Journal of Agricultural Economics*. Revue canadienne d'agroeconomie. [in England].
8. Bilshist osnovnykh valiut koryhuietsia na tli zrostantia fyuchersiv na fondovi indeksy SShA URL: https://alpari.com/ua/analytics/reviews/market_sessions/122875_07102021/ Most major currencies are adjusted against the background of rising futures on US stock indices. [in Ukrainian].
9. Chykazka tovarna birzha dodast fyuchersy na Ethereum [The Chicago Mercantile Exchange will add futures on Ethereum] URL: <https://minfin.com.ua/ua/2020/12/16/57161674/> [in Ukrainian].
10. Ukraina stala druhym u sviti eksporterom zerna [Ukraine has become the world's second largest exporter of grain] URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3176429-ukraina-stala-drugim-u-sviti-eksporterom-zerna.html> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.11.2021 р.

Рецензії, хроніки, персоналії

ВИМОГИ ДО МАТЕРІАЛІВ, ЩО ПУБЛІКУЮТЬСЯ В НАУКОВОМУ ЖУРНАЛІ

До публікації приймаються статті, які відповідають наступним вимогам.

Стаття повинна висвітлювати актуальну тему, містити результати глибокого наукового дослідження та обґрунтування отриманих наукових висновків.

Стаття може бути написана українською, російською, польською або англійською мовами, ретельно вчитана автором та відповідати тематичному спрямуванню збірника наукових праць.

Робота не була опублікована раніше в іншому журналі, не перебуває на розгляді в іншому журналі.

До друку приймаються тільки статті з оригінальним авторським текстом, запозичення в обсязі не більше 10 %, що повинні бути оформлені із зазначенням посилань на джерела.

Подаючи статтю в журнал, автор тим самим висловлює згоду на розміщення повного її тексту в мережі Інтернет.

Автори дають згоду на збір й обробку персональних даних із метою їх включення в базу даних згідно із Законом України № 2297-VI «Про захист персональних даних» від 01.06.2010. Імена та електронні адреси, які вказуються користувачами сайту цього видання, використовуватимуться виключно для виконання внутрішніх технічних завдань; вони не поширюватимуться та не передаватимуться стороннім особам.

Процедура рецензування:

Усі матеріали, які подані для публікації в журналі «Економічний часопис ВНУ імені Лесі Українки» проходять процедуру **рецензування** у кілька етапів:

- матеріали перевіряються на відповідність тематиці журналу та вимогам до оформлення;
- стаття проходить перевірку на наявність плагіату;
- матеріали передаються на розгляд рецензенту. За підсумками рецензії рецензент може дати рекомендацію публікувати статтю, відправити на доопрацювання (з повторною рецензією або без неї), відмовити у публікації через значні недоліки матеріалів (з правом повторної подачі або без неї);
- після підтвердження, що стаття прийнята до друку, автору повідомляються реквізити для оплати.

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ

Послідовність структурних елементів статті:

- ✓ Ліворуч – УДК (кегель 12).
- ✓ Починаючи з наступного рядка праворуч метадані (інформація про автора(ів) статті та її реферативна частина), що розміщуються послідовно українською, російською та англійською мовами та складаються з частин:
 - відомості про автора (прізвище, ім'я, вчений ступінь, вчене звання, місце роботи або навчання (заклад), структурний підрозділ, населений пункт, ORCID ID 0000-0000-0000-0000, E-mail) (напівжирний шрифт, кегль 10, міжрядковий одинарний, інтервал перед 0, після 0); якщо є кілька авторів, то інформація про наступного автора прописується в такій же послідовності через рядок.
 - ✓ Через рядок - **назва статті (мовою статті)** (всі прописні, вирівнювання посередині, напівжирний шрифт, кегль 12, міжрядковий одинарний; інтервал перед 0, після 0).
 - ✓ Через рядок - **анотація українською** (або мовою статті), від 80 до 100 слів, де чітко сформульовано головну ідею статті і обґрунтовано її актуальність (вирівнювання по ширині, звичайний шрифт, кегль 10, міжрядковий одинарний, абзацний відступ 0,75 пт).

✓ Через рядок - **ключові слова українською** (або мовою статті) 5-8 слів (вирівнювання по ширині, звичайний шрифт, кегль 10, міжрядковий одинарний, абзацний відступ 0,75 пт, інтервал перед 0, після 0).

✓ Через рядок – **метадані російською** мовою: відомості про автора – вирівнювання по правому краю (прізвище, ім'я, вчений ступінь, вчене звання, місце роботи або навчання (заклад), структурний підрозділ, населений пункт) напівжирний шрифт, кегль 10, міжрядковий одинарний, інтервал перед 0, після 0, якщо є кілька авторів, то інформація про наступного автора прописується і такій же послідовності через рядок).

✓ Через рядок **назва статті російською** мовою (всі прописні, вирівнювання посередині, напівжирний шрифт, кегль 12, міжрядковий одинарний, інтервал перед 0, після 0).

✓ Через рядок - **анотація російською**, від 80 до 100 слів, де чітко сформульовано головну ідею статті і обґрунтовано її актуальність (вирівнювання по ширині, звичайний шрифт, кегль 10, міжрядковий одинарний, абзацний відступ 0,75 пт).

✓ Через рядок - **ключові слова російською** мовою 5-8 слів (вирівнювання по ширині, звичайний шрифт, кегль 10, міжрядковий одинарний, абзацний відступ 0,75 пт, інтервал перед 0, після 0).

✓ Через рядок – **метадані англійською** мовою: відомості про автора – вирівнювання по правому краю (прізвище, ім'я, вчений ступінь, вчене звання, місце роботи або навчання (заклад), структурний підрозділ, населений пункт) напівжирний шрифт, кегль 10, міжрядковий одинарний, інтервал перед 0, після 0, якщо є кілька авторів, то інформація про наступного автора прописується і такій же послідовності через рядок.

✓ Через рядок - **назва статті англійською** мовою (всі прописні, вирівнювання посередині, напівжирний шрифт, кегль 12, міжрядковий одинарний); інтервал перед 0, після 0).

✓ Через рядок - **розширена анотація англійською мовою** (Abstract), яка повинна бути інформативною й оригінальною, має відображати основний зміст статті та результатів дослідження, обсяг анотації англійською мовою: не менше 1800 знаків. Анотація англійською мовою (Abstract) фактично має уявляти собою стислий виклад статті, її реферування, (вирівнювання по ширині, звичайний шрифт, кегль 10, міжрядковий одинарний, абзацний відступ 0,75 пт) і повинна складатися з таких структурних частин:

- introduction (вступ);
- the purpose of the article (мета статті);
- results (результати);
- conclusions (висновки);

✓ Через рядок - **ключові слова англійською** мовою 5-8 слів (вирівнювання по ширині, звичайний шрифт, кегль 10, міжрядковий одинарний, абзацний відступ 0,75 пт, інтервал перед 0, після 0).

Якщо мова статті англійська (польська, російська), то анотація мовою статті від 80 до 100 слів, а анотація українською мовою подається обсягом не менше як 1800 знаків, включаючи ключові слова, ім'я та прізвища автора й назви статті.

✓ Через рядок – **основний текст статті**, який повинен вміщати в себе такі необхідні елементи (з виділенням по тексту статті):

- постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких покладений початок вирішенню даної проблеми і на які спирається автор;
- виділення невирішених раніше питань, що є частиною загальної проблеми, яким присвячується стаття;
- формулювання мети статті (постановка завдання);
- викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок за даним напрямом (згідно з Постановою Президії ВАК України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15.01.2003 р. № 7-05/1).

Вимоги до оформлення тексту статті. Обсяг основного тексту статті орієнтовно від 16000 знаків (без пробілів) до 25000 знаків (без пробілів). Текстові матеріали повинні бути підготовлені в редакторі MS Word (*.doc). Параметри сторінки: формат – А4, поля – зліва – 2,5 см, справа – 2,5 см, зверху й знизу – 2 см, без колонтитулів та нумерації сторінок. Шрифт основного тексту – Times New Roman, звичайний, рядки без переносів. Параметри абзацу: вирівнювання – за шириною; міжрядковий інтервал – 1,0; відступ першого рядка – 0,75 см.

✓ Через рядок після основного тексту – **Джерела та література** (кегель 10, напівжирний, інтервал перед 0, після 0).

✓ Через рядок **перелік використаної літератури** (кегель 10, міжрядковий одинарний, абзацний відступ 0,75 см) складений відповідно до українського стандарту бібліографічного опису (ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні вимоги та правила складання»). Усі джерела зі списку літератури (орієнтовно 8-15 джерел) повинні бути процитовані в тексті статті, в іншому випадку відповідний елемент має бути вилучений. Бібліографічні посилання потрібно оформляти так: на одне джерело – [1, с. 4], на кілька джерел – [4, с. 55; 10, с. 15]. Можливе також посилання без зазначення сторінки, якщо йдеться про джерело загалом. Якщо стаття, на яку є посилання, має цифровий ідентифікатор doi (<http://www.doi.org/index.html>), його обов'язково потрібно вказувати. Посилання на неопубліковані роботи не допускаються. Список літератури повинен містити достатню кількість сучасних (за останні п'ять років) джерел за проблемою дослідження. До списку потрібно включати наукові статті українських і зарубіжних авторів. Допускається посилання на власні роботи авторів статті (самоцитування), але не більше ніж 20 % від загальної кількості джерел. Назви джерел у списку літератури розміщуються в порядку цитування в тексті.

✓ Через рядок після списку літератури – **References**, (кегель 10, напівжирний, інтервал перед 0, після 0).

✓ Через рядок - список кириличних джерел у транслітерованому вигляді (кегель 10, міжрядковий одинарний, абзацний відступ 0,75 пт); із застосуванням транслітерації та її переклад англійською мовою, де розміщуються ті ж самі джерела оформлені за міжнародним бібліографічним стандартом APA (<http://www.apastyle.org/>). Назви кириличних джерел транслітеруються, далі у квадратних дужках розміщується переклад.

Он-лайн-конвертер: <http://translit.kh.ua/#passport> (Паспортний КМУ 2010).

Кількість табличного матеріалу та ілюстрацій повинна бути доречною. Цифровий матеріал подається в таблиці, що має порядковий номер, вирівнювання по правому краю (наприклад: *Таблиця 1*) і назву (друкується над таблицею посередині жирним шрифтом, наприклад: **Розрахунок показників для оцінки інвестиційного прибутку**). Назва і зміст таблиці подається шрифтом Times New Roman, кегль 11, інтервал 1.

Формат таблиць – лише книжковий.

Рисунок повинен бути єдиним графічним об'єктом (тобто згрупованим). Для рисунків, виконаних у програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (97-2003). Ілюстрації також слід нумерувати; вони повинні мати назви, які вказуються поза згрупованим графічним об'єктом (наприклад: **Рис. 1. Класифікація показників залишкового прибутку**). Ілюстративний матеріал обов'язково повинен бути контрастним чорно-білим, спосіб заливки в діаграмах – штриховий).

Формули (зі стандартною нумерацією) виконуються в редакторі Microsoft Equation. Підписи рисунків та формул повинні бути доступні для редагування. Усі графічні об'єкти не повинні бути сканованими.

Обов'язкове розрізнення знаків дефіс (-) та тире (–), а також використання лапок такого формату «» («текст»).

Виділення фрагмента тексту можливе курсивом (підкреслення не допускається).

Цитати, таблиці, ілюстрації, всі цифрові дані подаються з обов'язковими посиланнями на джерела. Під кожною таблицею та рисунком має бути зазначено джерело (Наприклад: *Джерело: Власна розробка автора*). Для подання джерела потрібно використовувати шрифт “Times New Roman”, 9 кегль, звичайний.

Неприпустимим є використання нерозшифрованих абревіатур і вперше введених термінів. Усі абревіатури повинні бути розшифровані при першому вживанні.

Дотримання вимог є обов'язковим! Відповідальність за зміст статті несе автор!

Матеріали потрібно надсилати на e-mail: econom.faculty@gmail.com.

Опубліковані статті надсилаються авторам у форматі PDF.

Вартість публікації обсяг від 16000 знаків (без пробілів) до 25000 знаків (без пробілів) становить **750** гривень (з врахуванням вартості ідентифікатора цифрового об'єкту - DOI - 200 грн). Вартість статті обсягом понад 25000 знаків (без пробілів) формується з розрахунку **750 грн. + 60 грн.** за кожні 1800 знаків (без пробілів).

При потребі автору (авторам) статті друкованого примірника журналу, здійснюється відповідна доплата в сумі **200** грн. за кожен примірник.

Вимоги до статей, останні випуски журналу, архів номерів, різна інформація – на сайті видання: <http://echas.eenu.edu.ua>

Стосовно інших питань за консультацією просимо звертатися до відповідального секретаря Кулинич Мирослави Богданівни (сл. тел. 0332-24-89-78; моб. тел. (066)-960-53-61).

Файл статті назвати «Прізвище_стаття» (напр. «*Степанюк_стаття*»).

До статті окремим файлом («*Авт.довідка_Степанюк*») потрібно подати інформацію про автора:

АВТОРСЬКА ДОВІДКА

Назва статті _____ (українською та англійською мовами)

Прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь та вчене звання, посада автора (-ів) (українською та англійською мовами) _____

ORCID (цифровий ідентифікатор автора, що відрізняє Вас від будь-якого іншого дослідника, підтримує зв'язок між Вами й Вашою професійною діяльністю. Отримати свій унікальний ідентифікатор ORCID можна, зареєструвавшись <http://about.orcid.org>, <https://orcid.org/register>) _____

Місце роботи, навчання, поштова адреса, індекс, службовий телефон (установи чи організації) (українською та англійською мовами) _____

Поштова адреса Нової пошти, № відділення, на яке редколегія при потребі надсилає друкований примірник збірника _____

Телефон _____ . **E-mail** _____

Наукове видання

**Економічний часопис
Волинського національного університету
імені Лесі Українки**

Журнал видається з 2015 року

№ 4 (28)

2021

Технічний редактор: *Л. М. Козлюк*

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21451-11251Р від 25.06.2015 р.

Сайт журналу: echas.vnu.edu.ua

Формат 60×84¹/₈. Обсяг 16,02 обл. вид. арк., 16,27 ум.-друк. арк. Наклад 100 пр. Зам. 488.

Адреса редакції: 43025, м. Луцьк, вул. Винниченка, 28, факультет економіки та управління Волинського національного університету імені Лесі Українки. Тел. (0332) 24-89-78. Ел. адреса: econom.faculty@gmail.com.

Засновник – Волинський національний університет імені Лесі Українки
(43025, м. Луцьк, просп. Волі, 13).

Виготовлювач – Вежа-Друк (м. Луцьк, Шопена 12, тел (0332)-29-90-65)

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України

ДК № 4607 від 30.08.2013 р.